

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

AARBOG
FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR PRÆSTØ AMT

17. AARGANG 1928.

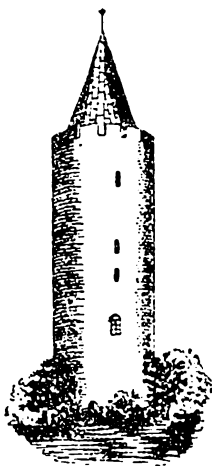

NÆSTVED
N. P. CHRISTENSENS BOGTRYKKERI
1928.

AARBOG
FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR PRÆSTØ AMT

---

17. AARGANG 1928.

NÆSTVED
N. P. CHRISTENSENS BOGTRYKKERI
1928.

Næstved Overdrev.

Af Kommunalærer, cand. phil. *R. Nielsen, Næstved.*

Nordøst og Øst for Næstved ligger *Næstved Overdrev* eller *Markjorder*, der grænser mod Syd til Næstved og Aaderup Mark — Skellet er lidt Syd for Sandbakken, saa Gallemosen hører med til Overdrevet — mod Øst til Rønnebæksholms Mark — Skellet var tidligere langs Hovedmosen og Rønnebæksholm Sø — mod Nordøst til Kalbyris og mod Nord og Vest til Holsted Mark og Drættet.

Overdrevet hørte gennem hele Middelalderen til Skovkloster; men Næstved Borgere havde Brugsretten af det mod en aarlig Afgift af 27 Mk. og en lille Tiende til St. Mortens Kirke og Sognepræst.

Fra 1535 — 1560 benyttede Næstved Borgere Overdrevet og *Raadmandshaven*, som ligger lige Nordvest for Næstved, uden nogen Afgift til Skovkloster, der fra 1536 af stod under Kronen. Den 10. Sept. 1556 udstedte Kristian III et overordentlig vigtigt Brev om, at Næstved Borgere indtil videre maatte benytte Overdrevet og Raadmandshaven uden Afgift, og Frederik II bekræftede dette Brev 7. Marts 1560. 1. Juni 1560 byttede Frederik II og *Herluf Trolle* Godser, saaledes at Herluf Trolle fik Skovkloster med al dets Tilliggende, som det havde været i Abbedernes Tid; men der nævnes ikke i Mageskiftebrevet noget om, at Overdrevet og Raadmandshaven skulde tilhøre Herluf Trolle. 1561 anerkendte Borgmestre og Raad i Næstved Herluf Trolle som Ejer af Overdrevet og Raadmandshaven, og de var klar over, at de nu skulde forhandle med ham om Brugen heraf.

Først senere kom man i Tanker om, at man aldrig skulde have anerkendt ham som Ejer, men hævdet, at Kongen havde skænket Næstved Overdrevet „indtil videre“, og at dette Brev ikke var ophævet af Kongen selv. Det er dog nu vanskeligt at afgøre, hvad der vilde være sket, hvis Næstved Borgere havde holdt fast ved, at de havde faaet Overdrevet og Raadmandshaven af Kongen. Rimeligvis havde han da udstedt et Brev om, at Overdrevet og Raadmandshaven skulde tilhøre Herluf Trolle, og mange Stridigheder vilde saa sikkert i Fremtiden være undgaaet.

Borgmestre og Raad lod saa i Febr. 1561 Borgerne kalde til Bystævne angaaende Overdrevet, Humlehaverne og Kaalgaardene, og de tilkaldte Fogeden Anders Jensen fra *Herlufsholm*, som Skovkloster nu kaldtes, for at han kunde meddele, hvilke Breve Herlufsholm havde om Overdrevet. Han fremlagde da nogle Breve fra 1528 og 1535, som alle var tidligere Kontrakter mellem Næstved og Skovkloster. Borgerne forlangte saa, at Borgmestre og Raad snarest muligt skulde forhandle med Herluf Trolle om Overdrevet.

Kort efter gik Borgmestrene *Walter Jacobsen* og *Rasmus Kedelsmed* til Herlufsholm. Herluf Trolle var ikke hjemme og kom heller ikke hjem, mens de ventede paa ham. Efter at de var kommet hjem til Næstved, skrev de et Brev til ham, hvori de bad ham om enten skriftligt eller mundtligt at meddele dem sin Mening om Overdrevet og Haverne eller tilkalde dem til Forhandling.

Herluf Trolle gav da Næstved følgende Gavebrev af 2. Novbr. 1561:

Jeg Herluf Trolle til Herlufsholm kendes og gør alle vitterligt med dette mit aabne Brev for mig og mine Arvinger, at jeg for Vilje og godt Naboskab, som ærlige og velfornuftige Mænd, Borgmestre og Raad og menige Borgere udi Næstved mig gjort og bevist haver og ydermere herefter gøre og bevise maa, da for slige deres gode Vilje og Tilsagn haver jeg med min kære Hustru Birgitte Gøyes Samtykke, Vilje og Raad undt og udi Leje ladet fornævnte Borgmestre, Raad og Menighed udi Næstved og nu med dette mit aabne Brev under og udi Leje lader et mit Overdrev liggende Nordøst uden for Næstved

mellem Store Sø, Lille Sø og Rønnebæksholms Fang saa vidt og saa bredt, som samme Overdrev nu forefundet og begrebet er, det at nyde og bruge til deres Bys Behov til evindelig Eje og til evig Tid for dem og deres Efterkommere Borgmestre, Raad og menige Borgere udi Næstved, dog saa at de skulde være tvende mine Enemærker, Fiskevand, Lille Sø og Store Sø ubevaret, desligeste mine Haver og Vænger, som jeg selv i Haand haver eller nu tager Leje af og min Jagt uforkrænket. Sammeledes skulde de holde samme Overdrev med Gærder eller Grøfter, mig og mine Tjenere uden Skade, og desuden give mig eller mine Arvinger 20 Mark Danske hvert Aar til St. Mortens Aften paa Herlufsholm, at de samme Overdrev med slig Forord og Vilkaar til evindelig Eje skulde beholde. Til ydermere Vidnesbyrd trykker jeg mit Signet neden for dette mit aabne Brev tillige med ærlige og velbyrdige Mænds Segl, som er Børge Trolle til Lillø og Christopher Gøye til Gunderslev.

Herlufsholm, Søndag d. 2. November 1561.

Børge Trolle. Herluf Trolle. Christopher Gøye.

Borgmestre og Raad gav 2. Novbr. 1561 det Gensvar, at de erkendte at have modtaget Overdrevet af Herluf Trolle paa ovennævnte Betingelser. Herved havde de altsaa anerkendt ham som Ejer af det.

Ifølge Gavebrevet fik Næstved Brugsretten af Overdrevet til evig Tid, mens Herlufsholm beholdt Ejendomsretten samt Jagten og Fiskeriet i de to Søer. Næstved mistede nu Brugen af Raadmandshaven, som Borgmestre og Raad ellers hidtil havde haft i Fællesskab med Skovkloster, og af Drættet. Endvidere beholdt Herlufsholm sin Ret til at lade sine Kreaturer græsse paa Overdrevet hvert 3. Aar ligesom i Abbedernes Tid, skønt denne Rettighed ikke er nævnt i Gavebrevet.

Overdrevets Grænser var Store Sø og Lille Sø mod Vest og Rønnebæksholms Fang eller Mark mod Øst; men der nævnes ingen bestemt Grænselinie, og der kunde derfor let senere blive Strid om, hvor Grænsen var.

Der var heller ikke nævnt noget om, hvorledes Næstved Borgere skulde benytte Overdrevet, der siden 1528 kun havde været brugt til Græsning (deraf Navnet Overdrev);

men det forudsattes uden Tvivl, at de kun maatte benytte det til Græsning, og de maatte ikke indtage noget af det til Dyrkning. Der var dog allerede paa denne Tid nogle Haver eller Vænger*), det er Marker, der er indhegnet med Risgærder, og som benyttedes til Køkkenhaver eller til Dyrkning af Kornsorter. Der var heller ikke nævnt, hvorledes de skulde hegne.

Lejen — 20 Mark — var meget lille. Herluf Trolle skænkede den 1563 til fattige Disciple i Næstved Latinskole. Herlufsholm havde altsaa slet ingen Indtægt af Overdrevet.

Der var altsaa meget i Herluf Trolles Gavebrev, der kunde give Anledning til Strid, og den udeblev heller ikke. Der førtes i omtrent 200 Aar bitre Stridigheder om Overdrevet mellem Næstved og dens Naboer.

I Skovklosters Tid havde der saa godt som ingen Strid været om det. I et Tingsvidne ved Næstved Byting 6. Maj 1575 hedder det, at Hans Kandestøber og flere andre vidnede, at de aldrig havde hørt, at der havde været nogen Trætte om Overdrevet, før Hans Pedersen i Aaderup lod afpæle et Stykke Jord i Tostemosen, mens *Thich* var Abbed i Skovkloster.

Under Grevefejden (1534-36) var der Strid mellem Næstved og Skovkloster, bl. a. om Overdrevet.

Saa var der Naboen mod Øst: Rønnebæksholm, der var et Kronlen til 1571 og styredes af Lensmænd. Med en af dem havde Skovkloster Strid om Skovhugst i Kalbyris, der tilhørte Skovkloster.

I et Sognevidne fra Olstrup Sognestævne en Søndag 1470 omtales, at Abbed *Villum* i Skovkloster straks efter Messen havde spurgt sig for hos menige Sognemænd, om Torben Ibsen, fordem Lensmand paa Rønnebæksholm eller nogen Lensmand før hans Tid lod fælde Træer i Kalbyris, uden at Abbeden var adspurgt. Sognemændene svarede, at de aldrig havde hørt, at Torben Ibsen eller nogen anden Lensmand før ham havde hugget i Kalbyris uden Abbedens Tilladelse.

*) Der nævnes 7 Vænger paa Overdrevet i 1535.

Mens Poul Hendrichsen var Lensmand paa Rønnebæksholm, lod han hugge Ris til Gærder i Kalbyris, hvorfor han blev tiltalt af Abbeden. Han undskyldte sig med, at hans Foged havde gjort det, uden at han vidste det, Paa Næstved St. Mortens Kirkegaard (1474) blev han og Abbeden i mange gode Mænds Overværelse venligt og vel forligt paa den Betingelse, at han skulde erstatte Skovkloster for Skovhugst i Kalbyris med noget af Kronens Skov, der grænsede op dertil (med andre Ord: Skellet mellem Skovkloster og Rønnebæksholm blev flyttet lidt). Det hedder i Poul Hendrichsens Forligsbrev med Abbeden: „Har jeg ikke Egeskov at erstatte med, da skal jeg give Bøgeskov.“

Endvidere havde Skovkloster Ret til at fiske i Rønnebæksholm Sø, og det hedder herom i Tingsvidnet ved Næstved Byting 6. Maj 1575, at Rasmus Thorsen vidnede, at han mindedes, at Abbed Thich i Skovkloster lod fiske i Rønnebæksholm Sø to Dage, og Rønnebæksholm een Dag om Ugen, naar de fiskede.

Hvorledes Næstveds Forhold til Rønnebæksholm var i ældre Tid, vides ikke; men da Peder Godske var Lensmand, syntes der at have været et godt Forhold mellem ham og Borgmestre og Raad i Næstved, og 1553 gav de ham Lov til at indtage en Enghave ved Rønnebæksholm, hvorfor han takkede dem og lovede dem sin Hjælp, hvis de skulde trænge til den.

Det er ogsaa ret rimeligt, at der allerede paa hin Tid har været Fællesskab mellem Næstved og Rønnebæksholm med Hensyn til Græsningen paa Overdrevet, saaledes at Rønnebæksholms Kvæg havde Lov til at græsse paa Overdrevet hvert Aar, mens Næstveds Kvæg til Gengæld maatte græsse paa den af Rønnebæksholms Marker, der laa op til Overdrevet, naar den laa i Græs, og desuden maatte Næstveds Kvæg hvert Aar græsse paa alle Rønnebæksholms Marker, naar Ævred efter Høst blev opgivet, det vil sige, at Kvæget saa fik Lov til at gaa paa alle Marker. Dette Fællesskab med Rønnebæksholm har maaske oprindeligt været til Fordel for Byen; men senere blev det til evindelig Strid.

Næppe var Herluf Trolle død (1565), før der udbrød Strid mellem Næstved og Herlufsholm om Overdrevet. Forstanderen for Herlufsholm, Børge Trolle (H. Trolles Broder) til Lillø tilkaldte da 6. Maj 1567 Adelsmændene Otto Krumpen til Trudsholm, Claus Daa til Ravnstrup og Niels Andersen til Kagstrup samt Sjællands Biskop Dr. Hans Albertsen og Dr. Niels Hemmingsen, der sammen med Borgmestrene Walter Jacobsen og Oluf Nielsen, Bygfoged Peder Nielsen og Raadmændene Rasmus Jensen, Hans Thomsen, Laurits Rasmussen og Willads Pedersen Guldsmid skulde undersøge, hvem Overdrevet tilhørte. De spurgte saa Borgmestre og Raad, om de mente, at de havde nogen Ret til Drættet, Overdrevet og de Vænger og Haver, som laa Nord og Øst for Næstved indtil Rønnebæksholm Sø. Borgmestre og Raad svarede paa egne og Næstveds Vegne, at de ikke havde nogen Ejendomsret til Overdrevet, som de havde i Leje af Herlufsholm, men derimod til *Husvolden*, som strakte sig fra en gammel Grøft mod Øst og til Aaen, og til de Vænger og Haver, som laa mellem denne Grøft og Aaen (Husvolden omfattede nuværende Kirkegaard, Niels Juels-, Oskars-, Lindevej og Aagade-Kvartererne).

Det er ganske ejendommeligt, at Borgmestre og Raad kalder Husvolden for Næstveds Ejendom, skønt et Tingsvidne fra 1431 meddeler, at den tilhørte Skovkloster og var udlejet til Sortebrødreklosteret. Muligvis har Byen bemægtiget sig den paa Reformationstiden.

Nogle fredelige Aar randt nu hen.

I Slutningen af det 16. Aarhundrede udbrød der Strid mellem Rønnebæksholm paa den ene Side og Næstved og Herlufsholm paa den anden Side om Skellet mellem Næstved Overdrev og Rønnebæksholm og om Græsningen paa Overdrevet. I den Anledning erhvervede Rønnebæksholms Ejere: Fru *Judith Paslich* og hendes to Sønner *Frederik* og *Claus Paslich* nogle Tingsvidner ved Hammer og Tybjerg Herreders Ting.

De stævnede *Arild Hvitfeld*, Skoleherre til Herlufsholm*), og Borgmestre og Raad i Næstved til Hammer

---

*) Forstanderen for Herlufsholm Skole og Gods kaldes fra 1583 Skoleherre; nu kaldes han atter Forstander.

Herredsting 13. Novbr. 1598 for at høre Vidnesbyrd om Skellet mellem Næstved Overdrev og Rønnebæksholm og om Græsningen. Paa Næstveds Vegne mødte Raadmændene Engel Postfeld og Peder Jacobsen. Jens Jude i Rønnebæk vidnede, at han mindedes i 30 Aar, at Markskellet mellem Rønnebæksholms Mark og Næstved Overdrev var fra Korsevad og langs med de gamle Pile, som stod der, hvor Gærdet i fordums Dage havde staaet, at Rønnebæksholm Sø altid havde tilhørt Rønnebæksholm, at den engang havde gennembrudt Dæmningen, og at Rønnebæksholms Bønder havde istandsat den bl. a. med Bøgestammer, der var fældet i den Lund, som laa Vest for Møllen. Han vidnede endvidere, at en Bæk var Skel et langt Stykke, og at Rønnebæksholms Kvæg uforment havde græsset paa Overdrevet. Flere andre Vidner sagde det samme og tilføjede, at ingen andre end Rønnebæksholms Ejere havde fisket i Rønnebæksholm Sø*).

Rønnebæksholms Ejere vilde dog ikke nøjes med dette Tingsvidne, men erhvervede et ved Tybjerg Herredsting 14. Decbr. 1598, hvor Hans Jensen i Aaderup vidnede, at der ikke var lukket mellem Næstved Overdrev og Rønnebæksholms Mark, saa Næstveds og Rønnebæksholms Kvæg græssede tilsammen baade paa Overdrevet og Rønnebæksholms Marker.

Endvidere førte de Vidner ved Tybjerg Herredsting 1. Febr. 1599, hvor Hans Jørgensen i Borup bl. a. sagde, at *Casper Paslich* († 1597), Fader til Frederik og Claus P., alene fiskede i Rønnebæksholm Sø, Landgilden af Møllen blev betalt til Rønnebæksholm, Lunden tilhørte Rønnebæksholm, og

*) Rønnebæksholm Sø var ved en Dæmning delt i to Søer; den ene laa Nordvest for, og den anden Nordøst for Rønnebæksholm. I Dæmningen var der en Vandmølle, der var anlagt 1513. Det er den gamle „Bladmølle“, der nævnes 1599. I 1598 flyttedes den Syd for Søerne for at benytte Vandet fra dem begge. I 1768 nedlagdes denne Vandmølle, da der ikke længer var Vand nok. (Fr. Carlsen: Fra Rønnebæk Sogn, S. 5—6.)

Rønnebæksholm og Næstved havde fælles Græsning paa Overdrevet.

Til Gengæld stævnedes Arild Hvitfeld Frederik og Claus Paslich for Sjællands Landsting i Ringsted og erhvervede trods Protest fra dem en Landstingskendelse (21. Marts 1599) om, at han maatte lade Oldinge eller Ridemænd sætte Skel mellem Herlufsholms og Rønnebæksholms Grunde (Kalby, Næstved Overdrev og Holmesøen).

I Sommeren 1599 blev der udmeldt 13 Oldinge (Gaardmænd i Hammer og Tybjerg Herreder) ved Hammer og Tybjerg Herredsting, og de skulde saa gaa til Aastederne og sætte Skel mellem Herlufsholm og Rønnebæksholm.

Da Oldingene skulde udmeldes ved Herredstingene, mødte *Mogens Bertelsen*, Forstander paa Herlufsholm, forsvarede Herlufsholms Rettigheder ved at henvise til, at der var erhvervet Laasebrev for dets Ejendomme og fremlagde nogle Dokumenter fra 1470 og 1474, der er omtalt i det foregaaende. Frederik Paslich fremlagde Frederik II.s Skøde til hans Fader Casper Paslich af 1571, erklærede, at Herluf Trolle aldrig havde begæret nogen Ret til de Skove og „Fiskevande“, som havde tilhørt Rønnebæksholm fra gammel Tid af, og udtalte: „Hvad Fiskeriet i Rønnebæksholm Sø angaar, skyder jeg mig til kgl. Majestæts Skøde, til min og mine Formænds langsommelige Hævd, til Besigtelsesforretningen af 6 Maj 1567, hvori der omtales, at Overdrevet strakte sig til Rønnebæksholm Sø og ikke ud i den, og til Herluf Trolles Gavebrev, hvori der ikke nævnes noget Forbud mod Fiskeri i Rønnebæksholm Sø, hvad der vel vilde have været nævnt, hvis Herluf Trolle havde ejet den.“ Han sagde saa til de 13 Oldinge: „Tør I nu understaa eder at fradømme mig nogen Grund . . . tør I begive eder fra Landet og ud paa Søen for at gøre Markskel trods 6. Maj 1567, der endnu staar ved sin fulde Magt“. Han fremlagde endvidere de tidligere erhvervede Tingsvidner.

Kort efter udførte de 13 Oldinge deres Synsforretning. De begyndte mod Nord ved en Eg, som stod ved Brinisholt og Bunderup Gærde og gik saa mod Syd gennem Brinitsholms

Mose, forbi forskellige gamle Skelsten mellem Kalby Hestehave og Rønnebæksholms Mark, ret gennem Tokkemosen, angav nogle Egetræer som Skelmærke, bl. a. en Eg, som stod mellem Kirkeskoven og Torbenfelds Skov og Kalby Mark, kom saa til en Høj ved Vejskellet mellem Kalby Mark og Kirkeskoven, dernæst til en Sten i Stengilsmosen mellem Kalbys og Rønnebæksholms Marker, gennem en Mose Nord for Egebro til en Eg, som stod i Skellet mellem Hammer og Tybjerg Herreder, og som er Skel mellem Kalby, Holsted og Rønnebæksholm, forbi forskellige gamle Skelsten og til Skelbækken, derfra ad en Agerren mellem Holsted Mark og Kirkeskoven, langs ad en grøn Vej, forbi forskellige gamle Skelsten og Egetræer, langs Bækken ved Rønnebæksholms Hestehave til Overdrevsgærdet, som Bækken løb igennem, derfra ad den dybe Bæk ret ned i Holmesøen (d. e. Rønnebæksholm Sø) fra det gamle Vandløb, hvorved den gamle Bladmølle stod, saa den gamle dybeste Bæk, og der endte Oldingene deres Tog. Hvad Søen er angaaende, tør de ikke fordriste sig til at gøre Skel udi den imod Besigtelsesforretningen af 6. Mai 1567.

Ved Tybjerg Herredsting 2. Aug. 1599 beedigede de deres Synsforretning. Frederik Paslich var godt tilfreds med den, da der ikke blev sat Skel i Rønnebæksholm Sø. Derimod var Arild Hvitfeld ikke tilfreds.

Han fik da Kongen til at udstede Befaling til Steen Brahe til Knudstrup, Peder Thott til Boltinggaard, Vilhelm Dresselberg til Windinge og Peder Basse til Sørup om at begive sig til Aastederne og bilægge Trætten mellem ham og Frederik Paslich. 16. Novbr. 1604 var de paa Aastederne, og Arild Hvitfeld viste dem et „særdeles Sted“ ved Rønnebæksholm Sø, hvorom Trætten især drejede sig. Der forhørte de saa begge Parter.

Da blev Arild Hvitfeld og Frederik Paslich venligt og vel forligt paa følgende Maade: Den Rettighed, som Herlufsholm forment at kunne have til Rønnebæksholm Sø, afstod Arild Hvitfeld for sig og sine efterkommende Skoleherrer til Herlufsholm Skole til Frederik Paslich, saa der ikke skulde kunne ske nogen Paatale herefter. Til Gengæld lovede Frederik Paslich, at hvis Herlufsholm skulde faa i Sinde at lade Kalbyris indelukke, vilde han lade Gærderne mellem Overdrevet og Søen lukke, saa vidt hans Grund strakte sig.

Hermed traadte Herlufsholm ud af Striden og lod Næstved i Stikken.

I den fortsatte Strid mellem Næstved og Rønnebæksholm trak Næstved det korte Straa og sluttede nogle, som det senere skulde vise sig, i høj Grad uheldige Forlig.

Striden drejede sig dels om et lidet Stykke Gærde og en Ledstolpe ved Rønnebæksholm Sø og dels om Græsnin-gen paa Overdrevet. Borgmester *Anders Nielsen* stævnedes Frederik Paslich for Næstved Byting angaaende Gærdet og Ledstolpen, som han mente var sat ulovligt. Byfoged *Christen Andersen* afsagde da 19. Januar 1601 følgende Dom: „Da efter Sagens Lejlighed ved jeg ikke andet at afsige for Rette, at efterdi Oldinge for kort Tid siden har sat Herredsskel og Markskel mellem Rønnebæksholms Mark og Næstved Overdrev, og Frederik Paslich beraaber sig paa, at samme Oldinge ikke har gaaet paa samme Sted, som der nu trættes om, og Næstved Borgere kan ikke selv syne og sige, om samme Gærde staar ret eller uret, da Frederik Paslich at tage Syn til Herredsting, om samme Gærde og Stolpe er sat ulovligt eller ikke“.

Imidlertid greb Lensmanden paa Vordingborg Slot, *Henrik Lyche* til Overgaard, ind og fik stiftet Fred og Forlig mellem Frederik Paslich og Borgmestre og Raad paa Borgernes Vegne d. 24. Juli 1601. Frederik Paslich skulde have Lov til at lade sit Kvæg græsse paa Næstved Overdrev sammen med Borgernes Kvæg, og hverken han eller nogen anden maatte lade ulovlige og aflyste Geder græsse der til Skade for Næstved. Til Gengæld skulde Næstved Indbyggere have fri Græsgang for deres Kvæg i tre af Rønnebæksholms Marker og opgivne Vænger, og de skulde lukke Gærderne for Rønnebæksholms Vang, saaledes som det var sket i Casper Paslichs Tid.

Foreløbig var der saa Fred mellem disse to Naboer; men den varede ikke ret længe, og det var Frederik Paslich, der brød den, idet han begyndte at lade sætte et Lægtegærde fra sin Vandmølle og til Hovedmosen for at hindre Næstveds Kvæg i at komme ind paa sine Marker.

I Sommeren 1615 kom det saa paa Marken nær ved Rønnebæksholm til et Sammenstød mellem Frederik Paslich og Borgmestre og Raad og nogle Borgere. Han kom ridende hen til dem. De begærede af ham, at der maatte blive lavet et Hul i Gærdet ved Møllesøen neden for Dyrehaven, som han havde begyndt at indelukke, mellem to Egestolper, som de selv vilde bekoste, og Hullet skulde ikke være større end, at et Kvægshoved kunde gaa igennem, saa det ikke kunde siges, at de vilde have nogen Kørevej derigennem, ham til Fortræd, men alene en Gennemgang for Kvæget til hans tre Marker (jvnf. Kontrakten af 1601), og de tilbød ham endog Penge derfor. Frederik Paslich svarede dem: „Nej, jeg vil ikke gøre Skolen (Herlufsholm) imod for en Slettedaler. Vi er her under aaben Himmel. Jeg begærer, at Kontrakten skal brydes, og I skal holde eders Kvæg fra mine Marker. Kommer det herind, vil jeg lade det fange og forlange 1 Mk. i Løsepenge for hvert Kvægshoved. Kommer noget af mit Kvæg ind paa eders Overdrev, skal det staa eder frit for at indfange det og forlange 1 Mk. i Løsepenge for hvert Kvægshoved.“ De tilbød ham atter Penge for at faa et Hul i Gærdet, for at de ikke skulde udelukkes fra Græsningen paa hans Marker og fra Rønnebæksholm Sø. Han svarede dem: „Nej, jeg vil ikke samtykke deri. Jeg begærer, at Kontrakten skal brydes.“ De svarede ham saa, at de vilde rette sig efter hans Begæring. Dermed red han bort.

Borgmestre og Raad har muligvis kort efter henvendt sig til Lensmanden paa Vordingborg Slot *Jochum Bülow* og bedt ham om at stifte Fred mellem dem og Frederik Paslich. Bülow kom i hvert Fald hertil og fik sluttet følgende Forlig 28. Aug. 1615: Frederik Paslich og hans Efterkommere skulde til evig Tid være forpligtede til at vedligeholde. Gærdet for deres Marker mellem Rønnebæksholm Møllesø og Hovedgaardsleddet, saa vidt som Borgerne plejede at lukke, uden Skade og Omkostning for Næstved, Han skulde sætte en Egestolpe ved en Pil i Hegnet, som er sat med Enebærstager mellem hans Dyrehave og Søen, og ved

Egestolpen skulde der være et Hul, der var $1\frac{1}{2}$ sjællandske Alen bredt, for at Næstveds Kvæg kunde gaa derigennem fra Overdrevet og ind paa hans Marker, naar de laa i Græs, eller Ævred blev opgivet. Næstved Borgere skulde uforment have fri Græsning for deres Kvæg i 3 af Rønnebæksholms Marker til evig Tid, hvad han lovede uryggelig at ville holde ved sin adelige Ære og gode Tro. Til Gengæld har Borgmestre og Raad paa Borgernes Vegne forpligtet sig til og lovet paa Tro og Love, at Frederik Paslichs Kvæg i lige Maade til evig Tid skulde have fri Græsning paa Næstved Overdrev undtagen Geder, som efter Recessen var afløst; men han maatte dog have Lov til at drive dem over Overdrevet til Kalbyris, men ikke lade dem vogte eller blive gaaende paa Overdrevet. Hvis det skulde ske, skulde de straks, naar det blev ham meddelt, bortdrives. Desuden skulde de give ham 100 Rdl. og 200 Stenlægtter til Mikkelsdag 1615.

Tre Dage efter udstedte Frederik Paslich Kvittering for at have modtaget, hvad der var lovet ham.

Denne Overenskomst med Rønnebæks..olm fortrød Næstved Borgere senere meget bittert, og haarde Bebrejdelser blev rettet mod daværende Borgmester Anders Nielsen (1586—1620) og Engel Postfeld (1607—1620) og Raadmændene Peder Jacobsen, Hans Jørgensen, Hendrich Jensen og Hans Duffrich. Borgmestre og Raad skulde nemlig føre Tilsyn med Overdrevet.

Kun de velstaaende Borgere (Embedsmændene ligeledes) holdt Køer og Faar, der gik løse paa Overdrevet. Deres Antal var sikkert mellem 100—200. Derimod var her ikke saa mange Heste, da saa godt som intet af Overdrevet blev pløjet. Det var derfor kun Vognmændene og nogle Købmænd, der holdt Heste. Borgerne maatte købe Foder til deres Kreaturer om Vinteren hos Omegnens Landmænd.

Borgerne vilde gerne have lidt Jord til Haver eller til at dyrke Sæd i. Derfor har der af og til været Borgere, der med eller uden Tilladelse af Ejeren eller Lejeren har begyndt at indhegne et Stykke Jord af Overdrevet, især lige op til Næstved.

I 1602 blev der Røre om Haverne. Borgmester Anders Nielsen stævnedede Peder Kedelsmed for Næstved Bytingsret angaaende de Haver, han ejede. 18. Oktbr. 1602 afsagde Byfoged Christen Andersen den Dom, at Peder Kedelsmed og andre, der ejede Haver og Vænger paa Næstved Overdrev, burde tage Borgmestre og Raads Brev derpaa, og 8 uvildige Mænd skulde afgøre, hvor stor en Jordskyld der skulde svares af hver Have.

Borgmester A. Nielsen var dog ikke tilfreds med denne Dom, men stævnedede atter i 1603 Peder Kedelsmed for Næstved Byting for at faa at vide, hvorledes han var kommet i Besiddelse af sine Haver. Peder Kedelsmed fremlagde et Købebrev, som Jacob Smed havde givet ham paa en Have, og et andet Købebrev, som han havde faaet af Niels Aatsing paa en Have. Desuden havde han flere Vidner med sig, og de erklærede, at der i Løbet af de sidste 50 Aar var handlet med Haver, uden at nogen havde forhindret Borgerne deri. Byfoged Christen Andersen afsagde da 21. Marts 1603 følgende Dom: „Peder Kedelsmed bør beholde sine Haver, fordi Vidnerne har udtalt, at den ene Borger uforment i mange Aar har købt Haver af den anden, indtil Lensmanden og Borgmestre og Raad gør en anden Forandring om Haverne, end der hidtil har været; dog bør Peder Kedelsmed tage Brev af Borgmestre og Raad paa sine Haver ifølge forrige Dom, for at ingen skal sælge og afhænde efter denne Dag samme Haver til nogen udenbys ej heller til nogen anden imod Borgmestre og Raads Vilje, efterdi samme Haver ligger paa Næstved Overdrev og hører Næstved By til, og efterdi der ikke findes i Købebrevene, hvad der aarlig skal gives i Jordskyld, da bør 8 uvildige Mænd sætte samme Haver og Græsvænger i ret Landgilde, som det sig bør og komme Byen til Bedste“.

Senere hen paa Aaret 1603 omtales der en Have ved Lille Sø op til Hans Vallachs Vænge.

Imidlertid var Næstved og Herlufsholm kommet i Strid med hinanden. Mogens Bertelsen, Foged paa Herlufsholm, stævnedede 4. Juli 1603 efter Arild Hvitfelds Befaling Borgmestre

og Raad for Herlufsholm Birketingsret angaaende de Haver og Vænger paa Overdrevet, som i Løbet af 40 Aar var indgravet og indgærdet mod Skoleherrens Vilje og Samtykke, og disse Vænger formindskede Græsningen paa Overdrevet og var derfor til Skade for Herlufsholm, der hvert tredie Aar havde fri Græsning for sit Kvæg. Han mente derfor, at Haverne og Vængerne igen skulde udlægges til Græsning. Paa Næstveds Vegne mødte Raadmændene Peder Jacobsen og Christen Andersen, der erklærede, at de burde tiltales ved deres eget Værneting (Næstved). Hertil svarede Mogens Bertelsen, at da Næstved havde lejet Overdrevet af Herlufsholm og skulde betale Lejen paa Herlufsholm, mente han, at de nok kunde stævnes for Herlufsholm Birk. Han paastod endvidere, at Næstved nu havde forbrudt sin Ret til Overdrevet, da Borgerne havde overtraadt de tidligere indgaaede Kontrakter af 1528, 1535 og 1567.

Saa stævnede Mogens Bertelsen Borgmestre og Raad for Næstved Byting 24. Oktbr. 1603 angaaende Vængerne. Han erklærede, at Borgerne havde forgrebet sig paa Herlufsholms Ejendom, for hvilken der for 28 Aar siden var sat Laas ved „Rigens højeste Ret“. Han paastod endvidere, at Husvolden hørte til Herlufsholm.

Sagen blev saa behandlet ved Næstved Byting. 12. Decbr. 1603 fremlagde Mogens Bertelsen et skriftligt Indlæg, hvori det hedder: Eftersom Skolens Tjenere (d. e. Bønder) i Holsted har klaget til Herlufsholm over, at Græsgangen for deres Kvæg formindskedes meget af de mange Kornvænger og Enghaver, som forgangen Sommer og nogle faa Aar før var indtaget paa Overdrevet, har Herlufsholm klaget herover ved Næstved Byting; men Borgmestre og Raad vilde ikke høre Tale om nogen Klage. Ifølge 6. Maj 1567 havde Næstved Borgere ikke Lov til at indtage noget Vænge uden Herlufsholms Tilladelse. Han paastod derfor, at de i de sidste 20 Aar (Hævdstiden) indtagne Vænger atter skulde udlægges til Græsning, og at Næstved skulde vedligeholde Hegnet mellem Overdrevet og Kalbyris, saa langt som Herlufsholms Grund strakte sig.

Herpaa svarede Borgmestre og Raad 23. Januar 1604,

at der altid tidligere havde været et godt Naboskab mellem Næstved og Herlufsholm, indtil Mogens Bertelsen nu vilde paaføre dem en unødigt Trætte om deres Overdrev, som ikke vedkom ham, da Herluf Trolle havde skænket Næstved det til evig Brug mod en Afgift af 20 Mk. De erklærede, at hverken Mogens Bertelsen eller nogen anden kunde fragte dem de Vænger og Haver, der var indtaget af Overdrevet, før Herluf Trolle fik Herlufsholm, og heller ikke dem, som senere var indtaget, da der aarlig blev givet Jordskyld af dem. De mente, at M. Bertelsen ikke havde nogen Ret til at forbyde deres Kvæg at græsse i Kalbyris og Lillemarken sammen med Kvæget fra Holsted, da det havde været saaledes fra gammel Tid af. Borgerne havde altid selv vedligeholdt Gærderne, naar de blev anvist Stave og Gærdsel, hvad M. Bertelsen nu vilde nægte dem. Angaaende Husvolden henviste Borgmestre og Raad til 6. Maj 1567.

Byfoged Christen Andersen afsagde kun Dom om Husvolden; de andre omtvistede Spørgsmaal har han ikke turdet dømme om, og de stod derfor stadig aabne. Hans Dom lyder: „Da blev der saa afsagt for Retten, at Husvolden bør kgl. Majestæt at følge og ligge til Næstved, saa længe Næstved er fri kgl. Købstad“.

Kort efter skete der sandsynligvis en Henvendelse fra Borgmestre og Raad til Kongen om at bilægge Trætten mellem dem og Herlufsholm. Kristian IV befalede da Sten Brahe til Knudstrup, Peder Thott til Boltinggaard, Peder Basse til Sørup og Vilhelm Dresselberg til Windinge at stifte Forlig mellem Næstved og Herlufsholm i Trætten om Overdrevet. De var saa først paa Overdrevet og derefter paa Næstved Raadhus (16. Novbr. 1604), hvor de forhørte begge Parter. Det lykkedes dem saa at forlige de stridende Parter saaledes, at Overdrevet skulde tilhøre Næstved udi alle Maader efter Herluf Trolles Forleningsbrev; men de Vænger, der er indtaget af Overdrevet eller af Drættet, skulde blive ved at være der undtagen et Vænge, som Byfoged Christen Andersen nylig havde indtaget; det skulde han dog have Lov til at bruge i sin Livstid, hvorefter det

atter skulde udlægges til Græsning. Der maatte herefter ikke indhegnes noget Vænge paa Overdrevet eller Dræsset. Desuden skulde der opkræves 6 Borgere og 7 Bønder fra Herlufsholm Gods (Herlufsholm har altsaa Overtaget i denne Sag), som med Pæle og Sten skulde skille Dræsset fra Overdrevet.

Snart efter blev der udmeldt 6 Borgere ved Næstved Byting. 20. April 1605 mødtes de paa Aastedet med de 7 Bønder, der var udmeldt ved Herlufsholm Birk. Til Stede var endvidere Borgmestre og Raad, Arild Hvitfeld, Peder Thott, Børge Trolle til Trolholm, Herluf Daa til Snedinge og Frederik Paslich. De 13 Oldinge satte da „med alles Ja, Vilje og Fuldbyrd“ følgende Skel mellem Dræsset og Overdrevet:

Fra den Pæl paa Dæmningen for Lille Sø Syd for Engel Postfelds Vænge og til en Pæl Øst uden for Hans Guldsmeds Havegærde, til de to Pæle i Agevejen, derfra til de 3 Pæle i Grøften mellem Skolens Grund, som Jens Kedelsmed har i Leje, og Bysens Haver og Vænger og ned til den Pæl i Grøften mellem Bysens Vænger og Raadmandshaven, som er Skolens Grund og Ejendom. De Vænger eller Haver, som Borgerne har Syd for disse Pæle, skal de uhindret nyde og beholde til evindeligt Ejendom; dog skal Hans Guldsmeds Have, naar han, hans Hustru og det af hans Børn, der lever længst, er døde, tilfalde Herlufsholm. Paa lignende Maade skal det forholde sig med Hans Wallachs Have.

Endvidere blev det vedtaget, at Herlufsholm skulde have Lov til at aflede Vandet fra Lille Sø, naar Forstanderen fandt det for godt, og beholde til evindeligt Ejendom sin Humlehave, som laa ved Raadmandshaven Syd for Pælene og strakte sig til Ringstedport; thi den havde fra gammel Tid af hørt til Herlufsholm.

Efter alle disse Overenskomster og Forlig skulde man tro, at Stridighederne nu vilde være til Ende; men det var de dog ikke. Borgmestre og Raad vilde gøre endnu et sidste Fremstød mod Herlufsholm.

Herlufsholm gav selv Anledning dertil, idet Skoleherren

Mogens Gøye til Gunderslevholm gjorde Forbud ved Næstved Byting og Herlufsholm Birk mod, at Næstveds Kvæg græssede paa Drættet helt hen til Susaa og til Herlufsholms Bro og i Kalbyris. Endvidere lod han nogle Vænger afmaale og indhegne paa Overdrevet; det er antagelig de Vænger, der er omtalt i Herluf Trolles Gavebrev, og som tilhørte Herlufsholm.

Borgmestre og Raad stævnedes saa *Mogens Gøye* for Sjællands Landsting i Ringsted 15. Febr. 1615, og 3. Maj 1615 blev Sagen behandlet. Raadmændene *Hendrich Jensen* og *Hans Dufrich* mødte og fremførte deres Klage over hans Forbud og Indhegningerne, der var til stor Skade for Næstved og i Strid med Byens Privilegier. De paastod, at Overdrevet, Drættet og en Eng, der kaldes Raadmandshaven, som Borgmestre og Raad fra *Arilds Tid* havde brugt for deres Umage, burde tilhøre Næstved kvit og frit uden Afgift ifølge *Kristian III's* og *Frederik II's* Breve, der stadig stod ved deres fulde Magt, og der var heller ikke i *Herluf Trolles* Mageskiftebrev nævnt noget om, at disse 3 Jordstykker skulde tilhøre ham. De mente, at de ved en Misforstaaelse af tidligere Borgmestre og Raad indgaaede Forlig og Overenskomster burde ikke komme de nuværende Borgere til Fortræd.

Mogens Gøye svarede, at eftersom Borgmestre og Raad havde stævnet ham til Landstinget angaaende de Adkomstbreve, *Herlufsholm* havde, til Overdrevet, Drættet og Raadmandshaven, vilde han blot henvise til Mageskiftebrevet og den Laas, der var sat for *Herlufsholms* Ejendomme, samt de med Næstved indgaaede Overenskomster.

Landstingsdommer *Vilhelm Dresselberg* og Landstings skriver *Jørgen Nielsen* afsagde da følgende Dom:

„Da efter Tiltale, Gensvar og denne Sags Lejlighed, og eftersom Borgmestre og Raad har ladet *Mogens Gøye* indstævne for Forbudet dem til Skade og Omkostning, da de formener, *Herluf Trolles* Mageskiftebrev ikke skal formelde, at Overdrevet og Raadmandshaven skal følge *Herlufsholm*, men at Overdrevet skal følge og tilhøre dem uden Afgift, indtil deres Breve og Friheder igenkaldes og undersiges, og forrige Borgmestre og

Raads Breve Byen til Skade ikke bør komme dem til Skade, hvorimod Mogens Gøye siger, at Birgitte Gøye har sat Laas for Godset, og mener, at ingen Breve eller Domme kan nu komme bag paa samme Laas til Hinder. Da blev saa afsagt for Retten, at efterdi adskillige kgl. Breve, Privilegier og Konfirmationer fremlægges paa den ene, som Nestved naadigst undt og bevilget er, og de angiver ikke at være igenkaldet, og derimod kgl. Skøder og lovligt forfulgt Laas paa den anden Side, da vide vi efter slig Lejlighed os for vore egne Personer ikke at kunne understaa noget at kende eller dømme i denne Sag, men underdanigst henstiller den ind for kgl. Majestæt selv og hans Raad“.

5. Juni 1616 kom Sagen for Kongens Retterting (Herredagen) paa Københavns Slot, hvor Rigets Raad var til Stede. Borgmestre og Raad var mødt og rettede den samme Anklage mod Mogens Gøye, der imidlertid var død, som ved Landstinget og fremførte de samme Krav i Henhold til deres Privilegier.

Paa Herlufsholm Vegne mødte Fogeden Morten Andersen, som Kongen havde ladet stævne paa Borgmestre og Raads Vegne. Han fremlagde et skriftligt Indlæg, hvori han erklærede, at hverken afdøde Mogens Gøye eller nogen anden havde gjort nogen Forkortelse i Græsgangen paa Overdrevet; ifølge Mageskift brevet ejede Herlufsholm baade Raadmandshaven og Drættet. Endvidere henviste han til, at Borgmestre og Raad i 1567 havde udtalt, at de ingen „Lod eller Del“ havde i nogen af Herlufsholms Ejendomme, og at de i 1604 havde sluttet en Kontrakt med Arild Hvitfeld om, at Herlufsholm skulde beholde sine Humlehaver paa Overdrevet og Raadmandshaven. Han paastod derfor, at Raadmandshaven og Drættet, som i over 50 Aar havde været i Herlufsholms Hævd og Brug og under Laas, skulde tilhøre Herlufsholm til evindeligen Ejendom „ukæret og upaatalt i alle Maader“.

Da afsagde Kongen den Dom, at Næstved Indbyggere og Herlufsholm skulde rette sig efter Kontrakten af 16. Novbr. 1604, og den af Parterne, der forurettede den anden, skulde tiltales ved sit Værneting, „og efterdi vore Borgmestre og Raad med Urette for os har indstævnet, da er de pligtige

for Kost og Tæring at give 50 Rdl. in specie til Herlufsholm“.

Hermed havde Næstved faaet Kongens Afgørelse af, at de indgaaede Kontrakter skulde holdes. Ethvert Haab om at faa Raadmandshaven og Dræsset tilbage maatte for stedse opgives.

Der var endnu et Par Stridspunkter tilbage, nemlig Vedligeholdelsen af Hegnet omkring Overdrevet og Fællesskabet med Herlufsholms Bønder. 30. Maj 1618 sluttede Borgmestre og Raad og Skoleherren *Christoffer Ulfeldt* til Svenstrup en venskabelig Kontrakt og Forening „til godt Naboskab paa begge Sider“, og den skulde gælde til evig Tid og uryggelig holdes. Kontrakten lyder saaledes:

1. Næstved Borgere skulde vedligeholde Gærdet (Hegnet) mellem Næstved Overdrev og Kalbyris, saa vidt som de fra Arilds Tid havde vedligeholdt, nemlig fra Holsted Mark til det Sted, som Rønnebæksholm ifølge 1615 skulde holde ved lige. Gærdet skulde være i ordentlig Stand, naar Bøndernes Marker skulde dyrkes. Borgerne maatte frit hugge „Gærdsel“ baade inden og uden for Gærdet til dets Vedligeholdelse; men de maatte ikke bortføre noget deraf. De skulde selv tillave Stavene til Gærdet, og dem maatte de ikke hugge paa Herlufsholms Grund under den Straf, som Loven medførte.

2. Næstved Borgere skulde have fri Græsgang for deres Kvæg i Kalbyris, Vredsløse, Holsted, Øverup og Kalby Marker. naar der er Fællede, eller Vang opgives, det vil sige, naar Høsten var til Ende. Til Gengæld skulde Bøndernes Kvæg fra de 4 Landsbyer hvert Aar uforment have fri Græsgang paa Overdrevet.

Denne Kontrakt var naturligvis kun en Optegnelse af, hvad der havde været Skik i mange Aar; men saa længe det kun var en mundtlig Aftale, var der vel Haab om, at den kunde forandres.

Desværre skulde det senere vise sig, at denne Kontrakt var til Skade for Næstved. Eftertidens Borgmestre og Raad bebrejdede da ogsaa i høj Grad daværende Borgmestre og Raad for, hvad de havde gjort.

Nu havde Næstved altsaa Fællesskab med de 4 Byer og Rønnebæksholm om Græsningen paa Overdrevet imod, at Byen til Gengæld havde Græsningsret i deres nærmest Overdrevet liggende Marker, naar de hvert 3. Aar laa i Græs, og naar Ævred hvert Efteraar blev opgivet.

Næstved har muligvis paa denne Tid haft Fordel af denne Ordning; senere gav den blot Anledning til ny Stridigheder.

De store Stridigheder var nu foreløbig forbi. I Resten af det 17. Aarhundrede var der kun mindre Stridigheder.

Næstved Borgere var ikke altid tilfredse med at lade deres Korn male i Magle Mølle ved Susaa, der tilhørte Herlufsholm, dels fordi det ofte varede for længe, og dels fordi Maleafgiften (Tolden) var for høj.

Borgmestre og Raad opfordrede da *Jens Jacobsen*, der var Borger i Byen og Møller i de smaa Møller ved Susaa lige Sydvest for Sortebrødregaard, til at bygge en ny Vejrmølle paa en gammel Mølleplads, som tidligere havde tilhørt en Borger i Næstved. Vejrmøllen blev ogsaa bygget ca. 1627 ved Siden af en anden Vejrmølle lige uden for Østerport*). Disse to Vejrmøller, der ofte omtales i de gamle næstvedske Dokumenter, svarer til den senere saakaldte Storemølle, der laa ved Præstøvej ved Østhjørnet af nuværende Kirkegaard, og til den saakaldte Lillemølle, der laa lidt længere mod Nord.

I 1630'erne gav Borgmestre og Raad Jens Jacobsen Lov

*) De to Vejrmøller omtales første Gang 1598 og ejedes af Bageren Jacob Skult. 21. Novbr. 1608 skødede Andris Wivald, Jørgen, Poul og Herman Skult, der var fødte i Tyskland, paa deres udenlandske Medarvingers Vegne, alle Arvinger efter salig Bager Jacob Skult, til Karl Jochum Skult en Vejrmølle med Bygning og den gamle Vejrmølle, og skal Jochum Skult give til Herlufsholm 1 Sk. grot af hvert Møllested (Tingbog 1608). Den gamle Vejrmølle er muligvis nogen Tid efter blevet ødelagt, hvorefter Jens Jacobsen har bygget en ny. Foruden de nævnte Møller var her en Hestemølle i Østergade ved nuvær. Amtmandsgade.

til at bygge „et lille Møllehus med et lidet Gaardsrum paa en ugrødsom Sandplads mellem de to Vejrmøller, Græsgangen aldeles uden Skade“. Herlufsholm mente imidlertid, at Borgmestre og Raad ikke havde Ret til at give Mølleren Lov til at bygge paa Overdrevet, da de havde det i Leje. Forstanderen paa Herlufsholm *Christen Clemmendsen* stævnedede dem derfor for Sjællands Landsting i 1637 og anmodede dem om at bevise deres Ret til at gøre dette, og samtidig fremlagde han Herluf Trolles Gavebrev og Kontrakten af 1604. Borgmestre og Raad svarede, at de mente ikke at have handlet imod de tidligere indgaaede Kontrakter, hvori det kun var forbudt dem at indhegne Vænger og Haver, men ikke at bortgive Byggepladser. Møllen var desuden bygget paa en „ugrødsom“ Sandplads, saa Græsgangen ikke blev formindsket. Endvidere fik Herlufsholm Jordskyld af Møllerne, hvilket de mente, at Herlufsholm ingen Ret havde til, da de havde lejet Overdrevet. De mente, at de ikke burde svare til „nogen Hjemmel for samme Mølles Opsættelse, da det var sket til Menigmands Gavn paa Grund af Magle Mølles utilbørlige Tolden“.

14. Juni 1637 afsagde Landsdommer Jørgen Seefeld den Dom, at det Fæstebrev, som Borgmestre og Raad havde givet Møller Jacobsen, burde ikke længer have nogen Magt, da man ikke kunde „gøre Laan af Laan imod Loven, og da Leje kun var Eje for den, som selv havde det i Leje“. Jens Jacobsen blev tilfundet at søge sig ret Adkomst hos rette Ejer (Herlufsholm). Jordskylden tildømtes Herlufsholm.

Borgmestre og Raad indstævnedede Landstingsdommen for Kongen og Rigsraadet, der 23. April 1639 dømte, at Landstingsdommen skulde staa ved Magt, da Næstved ifølge Herluf Trolles Gavebrev ikke maatte indhegne noget Jordstykke paa Overdrevet; men de frifandtes for „Hjemmels Bøder“, da Indhegningen skulde ske paa et Sted, der ikke var til Skade for Græsgangen.

Om Møller Jacobsen fik noget Hus bygget, vides ikke.

Næstved havde atter taget en Dyst med Herlufsholm og lidt et Nederlag.

Fra Herlufsholms Side blev der stadig vaaget over, at Næstved holdt de indgaaede Kontrakter. Hvert Foraar, naar Næstvederne skulde lukke Gærderne, passede Ridefogeden paa, at det gik rigtigt til. Næstvederne skulde selv skaffe Gærdestavene, men maatte hugge „Gærdsel“ (Tjørn m. m.) paa begge Sider af Skellet til at lukke Gærderne med. Mangen en Gang stjal Næstvederne nogle unge Risbøge i Kalbyris for at bruge dem til Stave. Blev det opdaget af Ridefogeden, kunde det hænde, at det kom til Slagsmaal mellem ham og hans Folk og Næstvederne.

Den 8. April 1646 skulde Gærdet mellem Overdrevet og Holsted Lillemark og Kalbyris lukkes af de fire Fjerdingsmænd og deres Folk. Der blev kørt to Vognmandslæs Gærdestave derud, og Næstvederne begyndte at hugge Tjørn til Gærdet. Men bedst som de stod og huggede, kom Ladefogeden *Søren Jensen* løbende, iført en rød Kjortel, med en dragen Kaarde i Haanden, og bag efter ham kom Bondefogeden *Jens Olsen* fra Holsted med en Kæp i Haanden. Ladefogeden slog Tjenestekarl *Laurits Jørgensen* et Slag over Skulderen og et i Siden, saa han segnede til Jorden og tabte Øksen, som Ladefogeden tog med sig. Paa lignende Maade blev flere Karle mishandlet med Slag af Kaarden eller af Bondefogedens Kæp. Derefter løb de to efter Fjerdingsmand *Hans Hansen Kielfører*, der ledede Arbejdet, og slog efter ham. I den Tumult, der nu var opstaaet, raabte Næstvederne, at Ladefogeden vilde slaa *Hans Hansen* ihjel, og de stimlede sammen om *Hans Hansen*, Ladefogeden og Bondefogeden og vilde slaa de to sidstnævnte; men *Hans Hansen* forbød det. Imidlertid kaldte Ladefogeden Næstvederne for Skælmere og Tyveknægte. *Hans Hansen* sagde til ham: „Før Sagen frem for Retten, men slaa eder ikke Ret til. Ifølge gamle Vedtægter skal vi lukke Gærdet.“ Under Larmen og Tumulten mistede Ridefogeden sin Kaarde; men baade han og Bondefogeden slap dog helskindet derfra. Bagefter sagde han, at *Hans Hansen* havde taget Kaarden fra ham, mens Næstvederne paastod, at han selv havde kastet den fra sig, før han løb sin Vej.

Ladefogeden stævnedes saa Hans Hansen og hans Medfølgere for Herlufsholm Birketingsret og beskyldte dem for at have overfaldet ham med Hug og Slag og frataget ham hans Kaarde og for at have taget Ris- og Avnbøge i Kalbyris.

Den 29. Juni 1646 stævnedes *Peder Holmer*, Forstander paa Herlufsholm, Hans Hansen og hans Medfølgere for Næstved Byting. Søren Ladefoged mødte og fremkom med de samme Beskyldninger som ved Herlufsholm Birk. Hans Hansen bad ham om at bevise sine Paastande og spurgte ham, om han ikke kom med en dragen Kaarde, skældte dem ud for Skælmere og Tyve og sagde: „I har intet herinde paa vore Enemærker at bestille“. Hans Hansen benægtede, at de havde været inde i Kalbyris, og lovede at ville føre Vidner derom. Den 27. Juli mødte han med en Del Vidner, der alle vidnede til Fordel for ham. Claus Jørgensen Kornmaaler, der den Dag var i Byfogedens Sted, afsagde den Dom, at Hans Hansen og hans Medhjælpere frifandtes for Søren Ladefogeds Tiltale.

Næste Aar var det galt igen, da Næstvederne (27. April) skulde lukke Gærdet. Peder Holmer paastod atter, at der var stjaalet Risbøge i Kalbyris. Efter at han havde erhvervet et Tingsvidne derom ved Herlufsholm Birk, stævnedes han Borgmestre og Raad og Fjerdingsmændene for Næstved Byting, og Fjerdingsmændene erklærede, at de ikke havde hugget eller tilskyndet nogen til at hugge noget ulovligt; men hvis der var sket nogen Skade i Skoven, burde Peder Holmer tiltale den skyldige, og de andre burde være fri for hans Tiltale. Peder Holmer paastod, at Næstved havde overtraadt Kontrakten af 1618, og at Overdrevet som Følge deraf burde tilbagegives til Herlufsholm.

Byfoged Laurits Nielsen frifandt 19. Juli 1647 Borgmestre og Raad og Fjerdingsmændene for P. Holmers Tiltale.

Vængerne paa Overdrevet gav ofte Anledning til Stridigheder. Underfogeden Hans Olufsen stævnedes saaledes paa Borgmestre og Raads Vegne Købmand *Hans Hornemann* og *Møller Morten Andersen* for Næstved Byting (16. Juni 1651) for at faa at vide, hvilke Adkomstbreve de havde paa deres

Vænger. H. Olufsen krævede, at Vængerne atter skulde udlægges til Overdrevet, og at de Bygninger, M. Andersen havde opført, skulde nedrives. Claus Jørgensen mødte paa Hans Hornemanns Vegne og meddelte, at Skoleherren Christoffer Ulfeldt havde 10. Marts 1647 givet Hornemann Tilladelse til at benytte et Stykke Jord ved hans Vænge i 10 Aar, og at Hornemann havde købt sit Vænge af Rasmus Nielsen Træskomager, der havde købt det af Borgmestrene Anders Nielsen og Engel Postfeld, og de havde benyttet det med Tilladelse af Skoleherren.

Byfoged Niels Hvid udtalte 28. Juli 1651, at han ikke kunde dømme om Hornemanns Vænge. Derimod dømte han, at Morten Andersen skulde nedbryde det opførte Hus og udlægge det indhegnede Stykke Havejord til Overdrevet, hvis Næstved Øvrighed og Skoleherren ikke vilde give ham Lov til at beholde Hus og Have.

Hans Hornemann solgte nogle Aar senere sit Vænge til Raadmand Rasmus Andersen, der 4. Sept. 1676 skødede det til Ritmester *Niels Mund* til Rønnebæksholm. Dette Vænge laa Nordøst for og lige op til Sandbakken ved Munkebroen, og der svaredes Jordskyld deraf til Næstved. I dette Vænge laa ved Vandingen et lille Stykke Jord, hvoraf der svaredes Jordskyld (1 Rigsort) til Herlufsholm. Niels Mund købte 21. Sept. 1687 af Byfoged Peder Nielsen (han havde købt det af Gert Fins Enke Marie) et lille Stykke Havejord under Møllebakken, og det laa lige op til førnævnte Vænge. Endvidere købte han 4. Aug. 1702 af Studiosus Christoffer Hansen Lysholm et „saakaldt Munkebrovænge“ med derpaa staaende 5 Fag teglhængt Hus, hvoraf der svaredes Jordskyld til Næstved. I dette Vænge laa et lille Stykke Jord, hvoraf der hver 1. Maj svaredes 4 Skp. Byg i Jordskyld til Herlufsholm*).

*) Niels Hvid solgte 11. Novbr. 1672 dette Munkebrovænge, hvoraf der svaredes Jordskyld baade til Næstved og Herlufsholm, til Raadmand Hans Olsen Svan i Vordingborg. En Landstingsdom af 16. Novbr. 1681, erhvervet af Borgmestre og Raad, udtalte, at Herlufsholm ingen Ret havde til Jordskylden; men trods denne Dom vedblev Herlufsholm alligevel at faa Jordskyld.

Dette Vænge laa ved Siden af de to andre Vænger, som Mund ejede. De blev senere kaldt de to Munkebrovænger. De var indhegnede. De skulde desværre senere give Anledning til store Stridigheder mellem Næstved og Rønnebæksholm.

I 1686 var der følgende Vænger paa Overdrevet. 1) Iver Clausen Rotgieters Vænge, hvoraf der svaredes Jordskyld til Herlufsholm. 2) Afdøde Oluf Christensens Vænge uden for Ringstedport Vest for Landevejen, Jordskyld til Næstved, heri et lille Stykke Jord, hvoraf der aarlig gives 3 Skp., 1 Fdk. 2 Album til Herlufsholm. 3) Claus Steffensen Pottemagers Vænge ved Byen, Jordskyld til Næstved 1 Mk. 8 Sk. 4) Afdøde Tolder i Vordingborg Jens Christensens Vænge, Jordskyld til Næstved 7 Mk. 2 Sk. 5) Niels Munds Vænge, Jordskyld til Næstved 3 Rdl. 1 Mk. 11 Sk., heri et lille Stykke Jord, hvoraf der svaredes Jordskyld til Herlufsholm. 6) Hører Jørgen Pedersens Vænge, Jordskyld til Næstved 3 Rdl. 14 Sk. 7) Af Herman Jensens Vænge, som laa ganske øde, skulde der gives Jordskyld 6 Mk. 1 Sk. til Næstved; men Byen fik intet. 8) Et Vænge uden for Ringstedport, der var delt i 8 Dele, hvoraf der svaredes Jordskyld til Næstved, St. Mortens Kirke og Herlufsholm. 9) Husvolden og en lille Blegdam langs med Aaen Syd for Byen, og de tilhørte begge Næstved.

Imidlertid var Forholdet mellem Næstved og Rønnebæksholm ved at blive spændt. Den 3. Maj 1684 sendte Borgmestre og Raad til Fru *Birgitta Marie Stensen*, der var gift med Niels Mund til Rønnebæksholm (han var ikke hjemme) en Klage over, at Mølleren i Rønnebæksholm Mølle dæmmede for Vandet i den gamle Bæk, der løb mellem deres Hovedmose og Rønnebæksholms Mark, saa Vandet løb ind over deres Hovedmose, hvilket var til stor Skade for dem. De gjorde hende opmærksom paa, at Mølleren ikke maatte dæmme for Vandet i Foraarstiden. Mølleren havde desuden jaget deres Kvæg bort fra Møllesøen, fordi han selv vilde benytte

Senere ejede Tolder i Vordingborg Jens Christensen det. Hans Olsen Svans Datter Bodil, gift med Raadmand Jacob Christoffersen i Næstved, solgte det til Christoffer Hansen Lysholm 11. Marts 1701. De to Munkebrovænger laa mellem nuvær. Kåhlersvej og Banegaarden.

Vandet og Græsset omkring den, hvad der var i Strid med Næstveds gamle Rettigheder. De klagede endvidere over, at Geder og store uvorne Stude ødelagde Hegnet. De bad Fruen om at have sin Opmærksomhed henvendt paa disse Forhold.

Hun svarede kort, at hun kun vilde gøre det samme, som de tidligere Ejere af Rønnebæksholm havde gjort, og intet videre.

Rønnebæksholms Sø eller Mølløsø gav i den følgende Tid Anledning til nogle Stridigheder mellem Næstved og Rønnebæksholm. Den laa paa Grænsen mellem Overdrevet og Rønnebæksholms Mark. I Tidens Løb var den blevet mindre og mindre, og der var derved fremkommet en Engstrækning omkring den. Engen op til Overdrevet gjorde baade Næstved og Rønnebæksholm Krav paa. I den Anledning erhvervede Niels Mund et Tingsvidne ved Hammer Herredsting 7. Marts 1687 (Jacob Pedersen Gad var Herredsfoged og Johan Kristensen Kraft var Skriver). Mund havde stævnet 3 Mænd til at vidne og forklare, hvad de kunde være sig bevidst om Rønnebæksholm Sø, hvor vidt den havde strakt sig i højeste Vandstand, og hvem den havde tilhørt. Da fremstod for Retten Peder Jørgensen fra Rønnebæk og vidnede ved højeste Ed med oprakte Fingre efter Loven, at han kunde mindes i 50 Aar, at Søen, som gaar omkring Rønnebæksholm, op til Møllen og ud til Næstved Overdrev, havde tilhørt Rønnebæksholm alene baade i Knud Paslichs og Fru Edel Urnes Tid og indtil nu, og ingen andre havde bekymret sig videre om den. Efterhaanden som Søen Aar efter andet var tilgroet, havde Mølleren i Rønnebæksholm Vandmølle slaet Græsset der og høstet Hø. Mens Knud Paslich boede paa Rønnebæksholm og Pros Mund og hans Kone Edel Urne paa Grevensvænge, skød Pros Munds Skytte engang et Par Ænder i Rønnebæksholm Sø, og Knud Paslich paaførte Pros Mund en Trætte derfor.

Munds Fuldmægtig Laurits Christian Haufbyrd spurgte Peder Jørgensen om, hvem det „Fleg og Bindsel“ der aarligt voksede ved Søen, havde tilhørt, og hvem der høstede det.

Han svarede, at Rønnebæksholms Ejer havde ladet det høste og havde solgt en Del af det for Gæs og Høns baade til Herlufsholm og omboende Bønder, som brugte det til at binde Korn med.

De to andre Mænd fra Rønnebæk udtalte sig omtrent paa samme Maade.

Paa Grundlag af disse Vidnesbyrd besluttede Mund at lade Rønnebæksholms Sø indhegne; men for at det kunde gaa lovligt til, skulde der udmeldes Synsmænd ved Hammer Herredsting, hvorunder Rønnebæksholm sorterede, og ved Herlufsholm Birketing, som Overdrevet hørte under, til at afpæle Søens største Flademaal.

Ved Hammer Herredsting fik han 18. Marts 1695 udmeldt 4 Synsmænd. For denne Ret havde han stævnet Skoleherren *Markus Gøye*, Forstanderen paa Herlufsholm, Borgmestre og Raad i Næstved og Jørgen Arentfeldt til Sortebrødregaard. De samme Herrer blev stævnet for Herlufsholm Birkeret 19. Marts (Birkedommer Hendrich Christensen til Borupgaard og Birkeskriver Niels Jensen Pillemark, der boede i Rislev).

Paa Forstanderens Vegne mødte Hendrich Hein til Skuderupgaard og erklærede, at han ikke forstod, hvad Mund sigtede til med denne Afpæling, da han ikke havde erfaret nogen Tvistighed mellem Mund og Naboerne om denne Sø, som kunde give Anledning til Afpæling, hvorfor han ikke paa Herlufsholm Skoles Vegne turde samtykke i, at nogen Mænd blev udnævnt til at afpæle Søen, da Herlufsholms Ejendom kunde „tage Skade derved“.

Mund henviste til, at Loven tillod ham at afpæle hans Sø, for at man kunde vide, hvor Markskellet mellem hans Sø og Overdrevet var.

Paa Næstveds Vegne mødte Underfoged Hans Clausen og protesterede mod, at der blev udvalgt Mænd til at afpæle Søen, da den fra gammel Tid af „har været udi eet og ligger i fælles Fled med Næstved Overdrev til Græs og Vand ifølge gamle Breve“. Han paastod, at Mund ikke havde større Ret til Mænds Udmeldelse end forrige Ejere af Rønnebæksholm, der aldrig havde begæret det.

Mund forlangte, at Clausen skulde bevise, at Søen laa „i Fæled“ med Overdrevet, da han altid uden Modsigelse havde benyttet den. Dommeren nægtede at udmelde de 4 Mænd bl. a. med den Begrundelse, at Markus Gøye ikke var blevet stævnet paa sin Bopæl.

Mund fik ikke indhegnet Søen denne Gang.

I 1712 prøvede han atter derpaa. Han stævnedes Skoleherren *Jørgen Brahe*, Borgmester og Raad og Byfogeden i Næstved og Oberstinde Due til Sortebrødregaard for Hammer Herredsting 7. Marts for at høre 4 Mænd udmeldt til at afpæle Rønnebæksholm Sø.

Paa Herlufsholm Skoles Vegne mødte Ridefogeden, der udtalte sig paa samme Maade som Hendrich Hein i 1695. Paa Næstveds Vegne mødte Prokurator Poul Naver, der mente, at alle Næstveds Indbyggere burde stævnes, da de alle havde Part i Overdrevet. Han forlangte, at Mund skulde bevise sin Ret til Søen, før han afpælede den. Han sagde, at Næstved havde andraget Kongen om en Kommission om Overdrevet. Han haabede, at der ikke blev udmeldt nogen Mænd. Paa Munds Vegne mødte Ridefoged *Jens Smit* og svarede, at Naver ikke kunde bevise, at nogen af Næstved Borgere havde Part i Overdrevet, og at Mund havde haft Søen upaatalt i mange Aar. Dommeren tillod, at der blev udmeldt 4 Mænd.

Endvidere skulde der udmeldes 4 Mænd ved Herlufsholm Birk; men Dommeren der nægtede at udmelde nogen. Mund fik heller ikke denne Gang Søen afpælet.

Naar Hegnet mellem Næstved Overdrev og Rønnebæksholms Mark i Foraarstiden skulde laves i Stand af Næstvederne, kom det ofte til Sammenstød mellem dem og Ridefogeden paa Rønnebæksholm og hans Folk. I Foraaret 1710 kom det ligefrem til Slagsmaal ude ved Hegnet, „Onde Uros Gærde“ kaldet. Ridefogeden *Jens Smit* slog bl. a. Rasmus Slagters Søn med sin Kaarde og drev ham ud i et Morads, hvor han nær var blevet hængende. Mund anlagde Sag mod Næstvederne ved Næstved Byting. Han skrev ogsaa til Borgmestre og Raad (26. Jan. 1711) og klagede over, at Næstvederne i Foraaret 1710 ulovligt havde hugget „Gærdsel“ i

hans Skov Hestehaven, og da hans Folk vilde hindre dem deri, overfaldt Næstvederne dem med Hug og Slag, hvorfor han havde tiltalt dem ved Bytinget. Han havde endvidere bedt Stiftamtmanden *Otto Krabbe*, om han ikke vilde udnævne en upartisk Dommer, da Byfoged *Peder Andersen* var interesseret i Sagen. Han vilde nu spørge Borgmestre og Raad, om de vilde love ham, at Næstvederne ikke oftere skulde foretage ulovlig Skovhugst i hans Skove. Hvis de vilde det, vilde han standse Processen. Han vilde dog nødig være Uven med dem.

Da Borgmestre og Raad ikke straks svarede ham, bad han atter den 18 Marts om deres Svar.

Endelig den 10. April bekvemmede de sig til at svare ham. De skrev, at Næstvederne havde en ældgammel Tillaelse til at hugge Tjørn paa Marken. De kunde derfor ikke hindre dem deri. De gjorde ham opmærksom paa, at han Aar efter Aar „bemægtigede sig større og større Rettigheder paa Næstved Overdrev uden ringeste Adkomst dertil“. De vilde ogsaa nødig være Uvenner med ham.

Mund svarede 21. April, at han ikke var tilfreds med deres Svar. Han bad dem om at befale Borgerne at holde sig fra hans Skove, som hans Forfædre og han selv havde Hævd paa. De svarede herpaa 22. April. Næstved Borgere har Ret til at hugge Tjørn; men for at hindre Uenighed vilde de befale Borgerne at holde sig borte fra Munds Grund. De forbeholdt sig dog Ret til at paatale Fornærmelser.

Mund var nu tilfreds med deres Svar, og han standsede sin Proces.

Borgmestre og Raad ønskede gerne, at Beboerne i de fem Huse, der stod paa Munds to Munkebrovænger, skulde høre under Næstved. Beboerne selv ønskede det ikke, og de fik Støtte baade af Rønnebæksholm og Herlufsholm. I 1704 krævede Konsumtionsforpagter Erik Hansen, at Beboerne skulde betale Konsumtion. Da de ikke vilde det, stævnedes han dem for Næstved Byting, hvor de blev dømt til at betale, da Erik Hansen paastod, at Husene laa paa Næstved Bys Grund. Saa befalede Skoleherren til Herlufsholm Niels Pillemark paa

Beboernes Vegne at indstævne Bytingsdommen for Sjællands Landsting 5. Novbr. 1704 for at faa Bytingsdommen omstødt. Fra Herlufsholms Side blev der nu gjort gældende, at Beboernes rette Værneting var Herlufsholm Birk, da Overdrevet tilhørte Herlufsholm, og da de sammen med Herlufsholm Gods svarede Matrikkelskat til Vordingborg Amtstue og havde faaet Fæstebreve paa deres Huse af Herlufsholm. Landstinget dømte 13. Maj 1705, at Herlufsholm Birk var Beboernes rette Værneting, hvorfor Bytingsdommen ikke kunde stadfæstes.

Trods denne Dom prøvede Borgmestre og Raad alligevel paa at faa disse Beboere ind under Næstved, idet de optog dem paa Borgerskabets Mandtalliste i Anledning af Skatten til Artilleriheste. Mund klagede herover til Rentekammeret (Finansministeriet), der forlangte Borgmestre og Raads Erklæring. De svarede 17. Sept. 1711, at de havde Ret til at forlange Skatten af Beboerne, og samtidig bad de om at faa en Kommission nedsat til at dømme om Overdrevet.

Borgmestre og Raad havde nemlig besluttet at rejse en Retssag om Overdrevet. De syntes, at Naboerne benyttede Overdrevet mere, end de havde Ret til. Desuden lod Aaderup Bønder og Sortebrødregaards Ejer deres Kvæg græsse hvert 3. Aar paa Overdrevet, mens Næstveds Kvæg saa til Gengæld maatte græsse paa deres Marker. Borgmestre og Raad vilde nu prøve paa, om nogle af de gamle Kontrakter ikke kunde omstødes, saa Næstved beholdt Overdrevet for sig alene. Næstved Borgere havde nu ikke saa mange Kreaturer som tidligere, og derfor brød de sig ikke saa meget om, at deres Kvæg kom ind paa Naboernes Marker for at græsse. Ifølge Kvægskatten 1687 var her 54 Køer og 47 Heste. Af ca. 200 Borgere og Indvaanere, der 1687 betalte Kop- og Kvægskat, var der kun 41, der havde Køer, og 23, der havde Heste. Det var især kun de bedre stillede Borgere, der havde Heste og Køer.

Borgmestre og Raad sammenkaldte saa Borgerne 2. Maj 1711 for at høre deres Mening og for at spørge dem, om de vilde være med at betale de Penge, der var nødvendige til en Retssag. Mange Borgere var mødt. De erklærede sig

villige dertil. Fire Borgere Wilken Hornemann, Niels Termansen, Christian Tandrop og Hans Guldberg skulde efter Grund- og Næringstaksten ligne, hvor meget enhver Borger skulde betale. Der blev paalignet ca. 836 Rdl.

Borgmestre og Raad sendte 27. Juni 1711 en Ansøgning til Stiftamtmand Otto Krabbe om at faa udnævnt to Kommissærer til at dømme om Overdrevet. De bad ham om at være den ene Kommissær. Den 11. Juli 1711 androg de Kongen om en Kommission paa to Medlemmer. Om de fik noget Svar paa disse to Andragender, vides ikke.

De sendte nogen Tid efter et nyt Andragende til Kong Frederik IV, og det lyder saaledes:

Stormægtigste Allernaadigste Arvekonge og Herre!

Som det har tildraget sig en Del Tvistigheder mellem Næstved Bys Indbyggere, Velbaarne Hr. Brigader Niels Mund til Rønnebæksholm og en Del omliggende Byer og paagrænsende Naboer om Overdrevet, som de tilegner sig, og de lader ikke alene overflødigt Kvæg, Bæster og Svin, Faar og Geder om Sommeren fortære Græs og Vand, som Næstved efter ihændehavende kgl. Breve og Adkomster alene til dets Behov er berettiget, men endog lader ofte skære Tørv og grave Ler i Engene og afhugge Gærdsel paa samme Overdrev, som Byens Indvaanere skulde bruge til Overdrevets Indhegning; saa er der og en Del Vænger, som er indtaget af Overdrevet, og paa dem er der bygget Huse, alt Byen til Skade, og saa er der to Vejrmøller og et Møllehus, som staar paa Byens Grund og Fortog, og Møllernes Ejer og Husenes Beboere vægrer sig ved at svare under Næstved By paakommende kgl. Skatter, Konsumtion, Indkvartering og andre Udgifter og henskyder sig under Herlufsholm Skole og Vordingborg Amt formedelst en liden Afgift, de nyligen har begyndt at give Herlufsholm Skole; saa er der en Del af Indbyggerne i Lille Næstved, som sidder og driver Købmandsskab med Kornkøb, Brødbagning, Brændevinsbrænden, Øltappen og anden Forprang samt Haandværksfolk, Kleinsmede, Sadelmagere, Skrædere, Skomagere, Murere, Skoleholdere og andre i Lille Næstved, som ganske betager Næstved By sin Handel og Næring til mærkelig Afgang i kgl. Majestæts Konsumtions Interesse, saavel som Appenæs, Stenbæksholm og andre omboende Bønder og Husmænd, som ganske betager Næstved By dens Fiskeri i Næstved Aa og Fiskevand, som alt sigter til Byens snarreste Ødelæggelse med videre deraf kan dependere,

og Byen efter Adkomster og Privilegier kan tilkomme at lade tale paa, hvilket som vel falder for vidtløftigt og besværligt herom at søge enhver til deres Værneting, indkommer derfor i allerdybeste Underdanighed til Eders kgl. Majestæt med allerunderdanigste Bøn, bedende Eders kgl. Majestæt vil være saa naadig og forunde os to gode Mænd og Kommissarier, som herom kunde tage Aasterderne i Øjesyn og for sig lade indstævne alle vedkommende og i alle disse Poster at kende og dømme, hvortil vi mener at formaa Højædle og Velbaarne Hr. Etatsraad og Landsdommer Poul Eggers til Basnæs og Højædle og Velbaarne Hr. Etatsraad og Amtmand over Antvorskov Amt Christian Vind, og om Eders kgl. Majestæts allernaadigste Villie tillader os for dem i Kommissionen at føre, hvad Vidnesbyrd som til disse Posters Oplysning nødvendig kunde eragtes, og bønfalder om Eders kgl. Majestæts allernaadigste Bøn-hørelse, saadan stor kgl. Naade vil Gud den Allerhøjeste med megen Velsignelse igen rigelig belønne, som stedse tro hjertelig ønskes af Eders kgl. Majestæts allerunderdanigste tro og ringe Undersaatter paa egne og samtlige Næstved Bys Indbygges Vegne efter deres idelige Anmodning.

Næstved Raadstue 15. Marts 1712.

Henrik Pohlmann.   Henrik Lafrentz.   Erich Hansen.

Dette Andragende hjalp. Kongen udnævnte *Poul Eggers* og *Christian Vind* til kgl. Kommissærer. Den 22. August 1712 holdt denne *første Kommission* om Overdrevet sit første Møde i Apoteker Gerhard Tølners Hus paa Akseltorvet i Næstved, hvor alle Møderne blev holdt*).

For Kommissionen blev stævnet Næstved Magistrat (Borgmester *Henrik Pohlmann* og Raadmændene *Henrik Lafrentz* og *Erich Hansen*), Skoleherren til Herlufsholm, Sortebrødregaards Ejer og flere andre.

Magistraten antog Prokurator *Børge Mogensen Bring* fra Holbæk til at føre Sagen for den. Han omtalte, hvorledes Næstveds Naboer (Herlufsholms Bønder, Rønnebæksholm og Sortebrødregaard) lod en „Mangfoldighed af Kvæg“ gaa paa Overdrevet, saa der ikke blev ret meget Græs til Næstveds

---

*) Kommissionsprotokollen er nu gaaet tabt.

Kvæg. De mange Vænger, der var indhegnede, formindskede i høj Grad Græsningen paa Overdrevet. Beboerne i Vejrmøllerne og i Husene paa Overdrevet vilde ikke betale nogen Skatter til Næstved. Han paastod, at Overdrevet, der var skænket Næstved af Herluf Trolle, fremdeles og stedse burde tilhøre Næstved alene, og at Beboerne i Vredsløse, Holsted, Øverup og Kalby aldeles ingen Ret havde til Græsning for deres Kvæg paa Overdrevet. De Vidner derom, som Ridefogeden paa Herlufsholm havde fremført for Kommissionen, var Herlufsholms egne Bønder, og de havde derfor Part i Sagen. Niels Mund til Rønnebæksholm havde ikke ført noget nøjagtigt Bevis for, at han havde Ret til at lade sit Kvæg græsse paa Overdrevet. Ganske vist havde Næstved i tidligere Tid indgaaet to Kontrakter (1601 og 1615) med Rønnebæksholms Ejer; men dem havde Mund ikke holdt, idet han havde ladet Geder græsse paa Overdrevet, ikke vedligeholdte Gærdet for sin Mark mellem Rønnebæksholm Sø og Hovedgaardsledet og heller ikke sørget for, at der var et Hul i Hegnet mellem hans Dyrehave og Søen, saa Næstveds Kvæg kunde komme ind paa hans Marker.

Bring paastod derfor, at de gamle Kontrakter nu skulde være ophævede, og at Munds Kvæg udelukkedes fra Overdrevet. Endelig paastod han, at Sortebrødregaards Ejer og Beboerne i Aaderup, Olstrup og Rønnebæk ikke havde nogen Ret til at lade deres Kvæg græsse paa Overdrevet, skønt de i nogen Tid hvert 3. Aar, naar deres Fællede var op til Overdrevet, havde ladet deres Kvæg komme derind. Til Bevis for sine Paastande fremlagde han i Kommissionen en Del af de Dokumenter, hvis Indhold er omtalt i det foregaaende.

Ridefogeden *Niels Fuglede* førte Sagen for Herlufsholm Skole og dens Bønder i de 4 Landsbyer. Han paastod, at Herluf Trolle i 1561 kun havde lejet Næstved Overdrevet til evindelig Græsning for Kvæget, men at Næstved ingen Ejendomsret havde til det (se 1567), og at Næstved Borgere havde forbrudt deres Ret til Overdrevet, da de ikke havde holdt Kontrakterne. Han paastod endvidere, at Herlufsholms

Bønder i de 4 Byer: Vredsløse, Holsted, Øverup og Kalby fra ældgammel Tid havde haft fri Græsning for deres Kvæg paa Overdrevet, mod at Næstveds Kvæg græssede paa deres Marker, naar de laa i Fællede, eller Ævred blev opgivet. Han førte for Kommissionen en Del Vidner herom. Han mente derfor, at de 4 Byers Beboere fremdeles burde beholde deres Rettighed.

Paa Munds Vegne mødte hans Ridefoged Jens Smit i Kommissionen og paastod, at der i mange Aar havde været fælles Græsgang for Næstveds og Rønnebæksholms Kvæg paa Overdrevet og paa Rønnebæksholms Marker, naar de laa i Fællede, eller Ævred var opgivet. Til Bevis herfor fremlagde han de gamle Tingsvidner fra 1598 og 1599 og de to Kontrakter fra 1601 og 1615. Han førte ogsaa nogle Vidner for Kommissionen. Christen Rasmussen, som i 24 Aar havde tjent paa Rønnebæksholm, Grevensvænge og Saltø, og som nu boede i Tokkerup paa Gunderslevholms Gods, vidnede, at han mindedes i 50 Aar, at Rønnebæksholms Ejer stedse og altid havde haft fri Græsning for sit Kvæg paa Næstved Overdrev uden ringeste Formening af nogen, og at Næstveds Kvæg havde haft fri Græsgang paa den af Rønnebæksholms Marker, der kaldtes Rismarken, naar den laa i Fællede, eller Ævred var opgivet. Han forklarede, at naar Rønnebæksholms Marker bar Sæd, var Ledet lukket; men naar der var Ævred eller Fællede, var Ledet aabent, og Næstved Borgere lukkede Gærderne fra Dyrehaven til Haugaards Led, og at Mund lod Gærderne lukke, saa vidt hans Grunde strakte sig op til Overdrevet. Paa Fugledes Spørgsmaal svarede han, at Munds Marker var indhegnet med Gærder, Grøfter og en Sø, som kaldtes Rønnebæksholm Sø. Hans Pedersen fra Rønnebæk mindedes i 50 Aar, at Næstveds Kvæg havde haft fri Græsning i den af Rønnebæksholms Marker, som kaldtes Lundemarken. Flere andre aflagde lignende Vidnesbyrd.

Jens Smit paastod derfor, at Mund ikke havde brudt de gamle Kontrakter og derfor i Fremtiden burde beholde sin Græsningsret paa Overdrevet.

Paa Sortebrødregaards og Aaderups Vegne mødte Ridefoged *Anders Pedersen* og erklærede, at Sortebrødregaards Ejer og hans Bønder i Aaderup fra gammel Tid havde haft Græsning for deres Kvæg paa Overdrevet. Han mente derfor, at de ogsaa i Fremtiden uformindsket burde beholde deres Ret.

Den 10. Januar 1714 afsagde Kommissærerne *Eggers* og *Frans Laumann*, der havde afløst *Vind*, følgende Dom, som de delte i to Dele.

„Udi 1. Post om Overdrevet og den derudi omtvistede Græsgang blev, uagtet *Herlufsholm Skoles* Ridefoged *Niels Fuglede* havde paastaet, at *Næstved Indvaanere* burde have deres gamle Rettighed til fri Græsning paa Overdrevet forbrudt, fordi de ej havde holdt *Herluf Trolles* Brev af 1561 efterrettelig, saaledes kendt og dømt: At som med de i Rette lagte Dokumenter nemlig *Herluf Trolles* Brev af 1561 og *Borgmestre* og *Raads Genbrev* af 1561 og *Forliget* af 1604 bevises, at bemeldte Overdrev er *Næstved Borgere* forundt til evindelige og evige *Tiders* Græsning, hvorefter er fulgt *Højesterets* Dom af 1616, og hvorimod *Herlufsholms* *Fuldmægtig* ikke har bevist eller godtgjort, at *Næstved Borgere* enten med *Afgiftens* *Erlæggelse* har været forsømmelig, ej heller at *Skolens* *paagrænsende Bønder* og *Tjenere* ved samme *Overdrevs* *Indhegning* og *Gærders* *Lukkelse* er paa deres *Sæd* eller *Eng* tilføjet nogen *Skade*, saa kan *Næstveds* *Indvaanere* ikke efter *Fugledes* *Paastand* tilkendes at have *Overdrevet* forbrudt; men derimod er kendt for Ret, at *Næstveds* *Indvaanere* efter de fremlagte *Dokumenters* *Indhold* og paa samme *Maade* og *Vilkaar*, som de til denne Tid har haft og nydt *Overdrevet*, fremdeles skulde nyde og beholde det. Dernæst er kendt for Ret, at *Skolens* *Bønder* og *Tjenere* i de 4 *Byer*: *Vredsløse*, *Holsted*, *Øverup* og *Kalby* fremdeles skal have fælles Græsning med *Næstved Indvaanere* paa *Overdrevet*, imod at *Næstveds* *Kvæg* har fri og fælles Græsning paa disse 4 *Byers* *Fællede* samt i *Ævredtiden*. Endvidere er kendt for Ret, at de mellem *Rønnebæksholms* *Ejere* og *Næstved* *Magistrat* og *Borgerskab*

gjorte gamle Foreninger og Kontrakter uryggelig skal holdes, saa deres Kvæg og Kreaturer skal have fælles Græsning paa Overdrevet og paa Rønnebæksholms Marker, naar de ligger i Fæled, eller Ævred er opgivet; men angaaende Sortebrødregaard og Aaderup Bymænd da frakendes dem baade Fædrift og Græsning paa Næstved Overdrev, og ligeledes Olstrup og Rønnebæk Bymænd.

Udi 2. Post i Dommen, som angaar de indhegnede Vænger samt de opbyggede Huse og Møller paa Næstved Overdrev, som tilhører Herlufsholm og Rønnebæksholm, er saaledes kendt for Ret, at Herlufsholm og Rønnebæksholm ikke efter Næstved Borgerskabs Fuldmægtiges Paastand kan tilfindes at udlægge alt det, som fra Overdrevet kan være indhegnet siden 1561; men derimod er kendt for Ret, at baade Herlufsholm, Rønnebæksholm og Næstved Indbyggere, enhver efter Oldingetogs Forretning af 1605 samt enhver Adkomst og Rettighed, bør nyde, bruge og beholde sine ihænde havende Ejendomme, Vænger, Indhegninger, Huse og Møller herefter som hidindtil.“

Næstved Magistrat var ikke tilfreds med Kommissionsdommen og indankede den derfor for Højesteret „til nærmere Paakendelse og forventelig Forandring og forvoldte Omkostningers Erstatning,“ Prokurator Bertel Bjørnsen førte Sagen for Magistraten.

De to Kommissærer blev stævnet for Højesteret for at forsvare deres Dom. Desuden blev stævnet samtlige Beboere Gaardmænd og Husmænd i Rønnebæk, Olstrup, Kalby, Øverup, Holsted, Vredsløse, Aaderup, Bonderup, Appenæs, Stenbæksholm og Lille Næstved, enhver af Husenes og Møllernes Beboere paa Overdrevet, samt de fornævnte Byers Beboeres Forsvarere og Ejere, os elskelige Grevinde af Frederiksholm med Forvalter Jørgen Langfeldt, Vor Gehejmeraad og Stiftsbeholdningsmand os elsk. Otto Krabbe til Holmegaard, Ridder, med Ridefoged Peder Jensen, os elsk. Generalmajor Numsen til Saltø med Ridefoged Anders Sørensen, Skoleherren til Herlufsholm os elsk. Etatsraad Jørgen Brahe med Fuldmægtig Niels Fuglede, Brigader os elsk. Niels Mund til Rønnebæksholm med Ridefoged Jens Smit, afdøde Oberst Dues Enke til

Sortebrødregaard med Ridefoged Anders Pedersen, Baron von Wedel til Grevensvænge med Fuldmægtig Frantz Gad, Gavnø Herskab os elsk. Jomfru Thott med Ridefoged førnævnte Anders Pedersen, Vor Regimentsskriver Hans Madsen i Næstved, Vor Ridefoged Thomas Dahe paa Antvorskov, Frederik Schrøder paa Borrebygaard, Christen Brasch paa Tryggevælde Ridefoged for Universitetet, Christian Actanius Sognepræst for Rønnebæk samt Degnen der Niels Torn, Kirsten Niels Madsen i Næstved og hendes Søn Hans Iversen, som begge var Ejere af de to Vejr møller og Huse uden for Næstved, og Mølleren Hans Madsen i Rønnebæksholms Mølle, „enhver at svare til Sagen, saa vidt ham kunde vedkomme.“*)

Paa Herlufsholms og Gavnøs Vegne mødte Dines Leth, og paa Munds og Numsens Vegne mødte Hans Schavenius.

Den 15. Juli 1716 blev Sagen behandlet i Højesteret. Efter at Kongen havde ladet sig Sagen referere „udi alle sine Omstændigheder,“ afsagde Højesteret følgende Dom den 23. Januar 1717: Den første Post i Kommissionsdommen blev stadfæstet, mens 2. Post blev henvist til ny Søgning.

Resultatet af Kommissionsdommen og Højesteretsdommen blev kun, at Næstved fik de gamle Foreninger og Kontrakter stadfæstet og en hel Del Penge spildt i Sagsomkostninger; thi baade Sortebrødregaard, Aaderup, Rønnebæk og Olstrup vedblev at lade deres Kvæg gaa paa Overdrevet. Næstved opnaaede altsaa intet af det, man havde haabet at opnaa, nemlig at benytte Overdrevet alene. Senere sagde man, at Sagen ikke var ført med tilstrækkelig Kraft fra Næstveds Side.

Denne Højesteretsdom skaffede dog ikke endelig Ro om Overdrevet; men i de følgende Aar var der dog Stilstand efter Stormen.

Ret mange Aar varede de fredelige Forhold ikke. I 1723 udbrød der en lille Strid om Engen ved Rønnebæksholm Sø.

Paa Borgmester og Raads Vegne stævnedes Prokurator *Christian Viger* (12. Juli 1723) N. Mund til Rønnebæksholm

*) Nogle af dem var stævnet for Fiskeriets Skyld.

til at møde ved Næstved Byting den 26. Juli med de Adkomstbreve, han kunde have paa at lade Græsset slaa rundt om Rønnebæksholm Sø elier Store Sø paa Næstved Overdrev, svare paa Spørgsmaal og høre Vidnesbyrd om, at han i Aar havde ladet Græsset slaa rundt om Søen, hvilket var til Skade for Næstved.

I Bytingsretten 9. Aug. mødte Niels Pillemark paa Rønnebæksholms Vegne og sagde, at Borgmester og Raad førte en meget urimelig Sag; thi der var stævnet om Høslet paa Næstved Overdrev, skønt det dog aldrig havde været eller kunde blive saaledes, at der kunde slaas Græs der; men Mund vilde gerne indrømme, at han havde ladet Græsset slaa omkring Rønnebæksholm Sø, hvor Næstved Magistrat ingen Ret havde. Han henviste til Kommissionen af 1712, hvori Adkomstbrevene til Søen havde været fremlagt, og han fremlagde nu et Tingsvidne af 7. Marts 1687. Han protesterede mod, at der førtes Vidner.

Viger vilde føre Vidner, for at det kunde afgøres, om Mund havde gjort noget ulovligt.

Byfoged Peder Andersen tillod, at der førtes Vidner.

Derpaa fremstod Peder Pedersen, Borger i Næstved, og vidnede, at han den 22. eller 23. Juli 1723 tillige med Hans Guldberg, Lars Hansen Tausen og Jacob Vinding var gaaet ud paa Overdrevet og hen til Rønnebæksholm Sø for at se, om der var slaaet Græs omkring den, saasom de havde hørt, at der var stævnet derom. Da de var kommet derud, saa de, at Græsset var slaaet rundt om den indtil Overdrevet og lige ud til Møllerenden, og paa samme Tid gik der ogsaa Kvæg og græssede der. Paa Engen mod Rønnebæksholm Øst for Renden (Grøften) laa Græsset afslaaet, men var ikke sat i Stak; paa denne Side af Renden var det slaaet og bortført. Han forklarede, at det Sted, som Mund kaldte Rønnebæksholm Sø, var nu kun en Rende, der førte Vand til Møllen, og som ikke var bredere end, at Folk kunde springe over den, og en af Munds Folk sprang paa samme Tid over til ham og hans Medfølgere. Han vidnede endvidere, at den omtalte Eng laa i eet med Overdrevet, uden at noget Hegn

skilte den derfra. Hans Guldberg og Lars Hansen Tausen aflagde et lignende Vidnesbyrd.

Niels Pillemark spurgte dem, om de ikke vidste, at det Sted, hvorom de havde vidnet, var den Sø, som laa lige Nordvest for Rønnebæksholm, og om Stedet ikke var moset og sumpet. De svarede, at det Sted, de havde vidnet om, laa paa denne Side af Rønnebæksholm, og da de var der, kunde baade Folk og Kvæg gaa der.

Rønnebæksholm Sø var altsaa 1723 fuldstændig opfyldt og omdannet til Eng. Om Vinteren har der dog staaet Vand.

Niels Mund til Rønnebæksholm døde 1723. Hans Enke *Dorthe Rantzau* og deres to Sønner *Frans* og *Johan Rantzau Mund* ejede saa Rønnebæksholm til 1727; men da de ikke længer kunde svare Afgifterne af Godset, lod Staten „efter en over Niels Munds Enkefru erhvervet Dom og paafulgte Indførsel“ holde Auktion over Rønnebæksholm i København 9. Januar 1727, hvor Fru Mund bød 17000 Rdl. Der blev atter holdt Auktion over Rønnebæksholm 16. Jan. Ridefogeden til Herlufsholm *Hans Distelberg* lod Otto Lerche møde paa Auktionsstedet, og han bekendtgjorde, at afdøde Mund og hans efterladte Enke havde i Fæste to Munkebrovænger med 5 Huse, der laa paa Næstved Overdrev, og som tilhørte Herlufsholm, og Vængernes Hartkorn var 3 Tdr. 2 Skpr. 1 Fdk. 2 Album. Distelberg vilde meddele dette til Efterretning saavel for Sælger som for Køber. Selv om disse Vængers Hartkorn var medregnet i Rønnebæksholms Hartkorn og indført i Gaardens Jordebog, protesterede Distelberg mod, at de blev bortsolgt sammen med Rønnebæksholm.

Grunden til, at Distelberg gjorde dette, var, at han netop manglede 3 Tdr. 2 Skp. 1 Fdk. 2 Alb. Hartkorn i Herlufsholms Hartkorn, og han mente saa, at Herlufsholm ejede de to Vænger; men i Virkeligheden ejede Herlufsholm kun 2 smaa Stykker af Vængerne, hvad der tidligere er omtalt.

Paa 3. Auktion over Rønnebæksholm 23. Jan. 1727 købte Præstesønnen Kaptajn *Christopher Tage* Rønnebæksholm for

20020 Rdl. med samme Herligheder og Rettigheder, som N. Mund havde haft det. De to Munkebrovænger var ogsaa med i Købet. Fru Mund og hendes Sønner lovede ham at aflevere alle Dokumenter vedrørende Rønnebæksholm.

Tage overtog saa Rønnebæksholm uden at ane, hvilke Trængsler han skulde gennemgaa, før han fuldt ud kom i Besiddelse af alle Rønnebæksholms Ejendomme.

Kort efter udstedte Tage Fæstebreve til Beboerne i de 5 Huse paa Munkebrovængerne.

Den 4. Marts 1727 henvendte han sig til Distelberg og bad ham om at meddele Skoleherren, at han gerne ønskede at faa et Fæstebrev paa de to Stykker Jord i Munkebrovængerne, som Herlufsholm ejede, og som Mund tidligere havde haft i Fæste paa Livstid. Distelberg svarede ham ikke.

Fru Mund, der nu boede i Næstved, og Distelberg blev imidlertid enige om, at Tage ikke skulde have Munkebrovængerne, men at hun skulde beholde dem, idet hun havde betalt Fæsteafgift til Herlufsholm til 1. Maj 1727. Hun fratog saa Beboerne i Husene paa Munkebrovængerne de Fæstebreve og Kvitteringsbøger, som Tage havde givet dem, og opfordrede dem til Ulydighed mod ham.

Da Tage fik det at vide, meddelte han (18. Marts 1727) det til Byskriver *Peder Knøtter* i Næstved og bad ham som Notarius publikus om at advare Fru Mund om ikke for Fremtiden at blande sig i hans Sager og at befale hende at tilbagelevere Husmændene hans Fæstebreve og Kvitteringsbøger, da hun selv havde hørt Betingelserne for Købet af Rønnebæksholm læse, og da hun ikke paa Auktionsstedet havde gjort Indsigelse derimod, og hendes Søn Johan, som købte Rønnebæksholm til ham, havde selv skrevet i Auktionsprotokollen, at disse Vænger hørte til Rønnebæksholm. Tage havde ogsaa faaet Munds Skøder paa Vængerne. Tage anmodede endvidere Knøtter om at befale Johan Mund at levere ham de manglende Skøder og Adkomstbreve paa Rønnebæksholm.

Knøtter bad saa Fru Mund svare paa Tages Henvendelse. Hun gav da Tage følgende Svar:

„Det er Tage vel ikke ubekendt, at da Rønnebæksholm i København til Auktion var opbudt, mødte Lerche paa Herlufsholms Vegne og tilkendegav, at Vængerne ikke hørte under Rønnebæksholm, men under Herlufsholm, og derfor ikke under det Køb kunde sælges, hvilket Libhaverne blev meddelt til Efterretning, det samme jeg og erklærede, at det var Fæstevænger fra Herlufsholm, hvilket alt uden Tvivl i Auktionsprotokollen findes indført. Det stod derfor ej i min Magt at sælge Rønnebæksholm anderledes, end min Mand og jeg havde det; men kan Tage faa dem i Fæste af Herlufsholm, fattes intet i den Herlighed. Men jeg mener, at saa længe jeg lever, bør Fæstet eller Loven staa fast for mig, hvilket jeg til det yderste vil maintainere (haandhæve), og derfor synes jeg, at jeg intet har forset mig med det, at jeg til mig har tage disse Vængers Huses Beboeres Fæstebreve. . .“

Næstved d. 21. Marts 1727. Salig N. Mund D. Rantzau.

Hun bad samtidig Magistraten om Hjælp. „Jeg tager min Tilflugt til Herlufsholm og Øvrigheden her, som vel vil hjælpe mig som andre Indvaanere her“, skrev hun 21. Marts 1727.

Magistraten gav hende intet Haab om Hjælp, men svarede hende blot:

Vængerne er begge Ejendomsjorder Nestved tilhørende, og at samme Vænger er fra Alders Tid Nestveds uryggelige Grunde og Herlighed, ses deraf, at der fra Alders Tid er svaret og endnu svares Jordskyld til Nestved og billigen engang bør komme dertil igen, hvorfra de i forrige Tider af Borgere, som samme Vænger ved Arv og Skifte her i Staden er tilfalden, har solgt til Mund, saa de ingenlunde skal tilhøre Rønnebæksholm Gaards Grund og Herlighed“.

Nestved 22. Marts 1727. V. Lafrentz. L. Schvitzer.
H. Klingberg.

Baade Næstved, Herlufsholm og Rønnebæksholm gjorde altsaa nu Krav paa Ejendomsret til Munkebrovængerne. Næstved var dog tilfreds, naar Byen blot fik Jordskylden af dem.

Tage begyndte saa at forbedre Grøfterne omkring Munkebrovængerne, lod Jorden der pløje og befalede Beboerne at betale Husleje til ham.

Da Distelberg erfarede det, foretog han et opsigtsvækende Skridt. Han lod 9. April 1727 to Mænd gaa til Rønnebæksholm og hos Forpagter Jens Pedersen (Tage var ikke hjemme; han havde vist endnu ikke taget fast Bopæl paa Rønnebæksholm) nedlægge Forbud mod, at Tage for Eftertiden befattede sig med Pløjning, Sæd, Høst eller anden Brug af de to Munkebrovænger eller modtage noget, enten Huspenge, Landgilde eller andet, før han i Retten fik lagt tilstrækkelige Adkomstbreve og Bevisligheder. Det tilkom nemlig Fru Mund og ingen anden at modtage Afgiften af Husene, eftersom hun havde betalt Fæstepenge til Herlufsholm til 1. Maj (naturligvis kun af Herlufsholms Fæstjord i Vængerne). De to Mænd skulde ogsaa gøre Forbud hos enhver af Husmændene, som boede paa Vængerne, mod at de ikke herefter maatte betale noget af Husenes Afgift til Rønnebæksholm; men de til Paaske forfaldne Huspenge skulde de betale til Fru Mund og siden til den, som blev dem anvist af Herlufsholm.

Tage havde atter 10. April anmodet Distelberg om et Fæstebrev paa Herlufsholms Jorder i Vængerne, da han nu vilde bruge baade sin Ejendomsjord og Herlufsholms Jord der. Han vidste endnu intet om Forbudet. Han opholdt sig i København.

Da Tage fik Underretning om Forbudet, svarede han Distelberg derpaa 15. April. Han undrede sig over, at Distelberg uden Ordre fra Skoleherren turde understaa sig i at angribe ham og hans Ejendomme ved Forbud. Han henviste til sin Henvendelse til ham af 10. April, Han protesterede mod Forbudet og forbeholdt sig al lovlig Tiltale til ham „for slig paabebyrdet Vidtløftighed“. For Resten vilde han lade ham vide, at han ikke vilde slippe sin Ejendom, før den ved Lov og Dom blev ham fravunden, hvilket han ikke formodede skulde ske; thi han mente, at Distelberg aldrig skulde kunne vise Adkomst eller Rettighed til det, som han i Forbudet har omtalt.

Saa stævnedes Distelberg (16. April) Tage og hans Forpagter Jens Pedersen til at møde ved Herlufsholm Birk (29.

April), fordi Tage af egen Ret havde bemægtiget sig Herlufsholms to Vænger paa Overdrevet, pløjet der og kaldt dem Rønnebæksholms Ejendomme. Distelberg stævnedes ogsaa Beboerne paa Vængerne som Forbudets Vidner.

Tage mødte selv i Herlufsholm Birketingsret, protesterede mod Forbudet og Sagens Fremgang og fremlagde Munds Skøder og Fæstebreve paa Vængerne og Kommissionsdommen af 1714. Distelberg fremlagde Landstings Dom af 13. Maj 1705, Forbudet og Tages Svar derpaa. Tage forlangte en Henstand paa 3 Uger.

Birkedommeren afsagde følgende Dom: Sagen kan ikke afvises af Herlufsholm Birk, men kendes for Ret: Det gjorte Forbud mod og for enhver af de indstævnte Personer bør i alle Maader ved Magt at stande; dog maa enhver af Parterne uforkrænket søge deres Ejendomsrettighed til Vængerne paa lovlig Maade, og derfor bevilges Tage 3 Ugers Henstand.

Imidlertid havde Tage indsendt en Ansøgning til Kongen om at faa beskikket to Kommissærer, der kunde dømme mellem ham, Fru Mund og hendes Sønner, der ikke vilde udlevere alle de gamle Skøder, og Hans Distelberg om de to Vænger og Forbudet m. m. Kong Frederik IV udnævnte da 12. Maj 1727 *Diderich Sechmann*, kgl. Assessor i Højesteret, og Justitssekretær *Christian Arentorff* til Kommissærer, der 28. Maj udstedte Stævning til Frans Mund og Distelberg om at møde i Sechmanns Hus i Kompagnistræde i København (18. Juli) for at høre Tages Paastand i Anledning af Forbudet.

16. Aug. 1727 begærede Tage af Kammerkollegiet, at Herlufsholms Jorder i Munkebrovængerne blev opmaalt, og deres Flademaal var 31658 Kv. Alen (godt 2 Tdr. Land).

5. Juni 1731 afsagde Kommissionen en foreløbig Dom: Forbudet af 9. April 1727 bør ved Magt at stande; men dets Gyldighed eller Ugyldighed beror paa endelig Dom i Hovedsagen; indtil den Tid beror det og med Processens Omkostninger. Kommissionens videre Virksomhed kendes ikke.

Kort efter gav Skoleherren *Gregers Jul* Tage Tilladelse til at bruge Vængerne.

Hvem der benyttede Munkebrovængerne fra 1727—1731 vides ikke. Tage betalte dog Jordskylden 4 Rdl. 2 Mk. 13 Sk. af dem til Næstved til 1730, for hvilket Aar han nægtede at betale den, fordi Herlufsholm havde gjort Forbud paa dem; men Magistraten svarede ham i 1731, at han vel maatte være klar over, at dette Forbud intet betød, da Magistraten som Jorddrot ingen Besked derom havde faaet. Den bad ham om at betale, da den ellers vilde inddrive den ad Rettens Vej. Tage svarede herpaa 18. Aug 1731 og forlangte Bevis for, at Næstved havde Ret til Jordskylden. Magistraten meddelte ham (24. Aug.), hvem der havde ejet Vængerne 1701. Vænget Nord for Munkebro havde tilhørt Jacob Christoffersen og i tidligere Tid Niels Hvid, og det havde oprindeligt bestaaet af 11 Haver, hvoraf der i alt svaredes 1 Rdl. 1 Mk. 2 Sk. i Jordskyld til Næstved. Det andet Vænge Øst for Munkebro havde tilhørt N. Mund, og det bestod tidligere af 17 Haver og Vænger, hvoraf der svaredes 3 Rdl. 1 Mk. 11 Sk.; det blev i alt 4 Rdl. 2 Mk. 13 Sk.

Endvidere skrev Magistraten: Borgmester *Niels Rasmussen* og Raadmændene *Hans Klingberg* og *Hans Guldberg* til Tage (24. Aug.): „Hvad Skøder og Rettighederne til Jordskyldens Oppebørsel angaar, da er det os umuligt paa denne Tid at kunne give nogen Underretning derom, saa meget kan vi dog melde, at vi med Kæmnerregnskaber over 100 Aar gamle kan bevise, at der til Næstved aarlig er svaret Jordskyld af bemeldte Haver, saa skønt Distelberg end kan have gjort Forbud paa al Jorden i Vængerne, og det hændte sig, at Vængerne Tage skulde blive frakendt, frygter vi dog ej for, at Jordskylden skal blive Næstved frakendt, og derfor meget vel kan tilstaa Tages Begæring at være ansvarlig til Jordskylden, saafremt den lovligt skal blive Byen fradømt.“

Tage var tilfreds med dette Svar og betalte saa Jordskylden til 1737.

20 Bedsteborgere indgav saa 11. April 1737 en Klage til Magistraten over, at Tage i 1736 og 1737 havde ladet

grave en ny Grøft uden for Gærdet omkring Munkebrovængerne, hvorved han havde taget 9160 Kv. Alen Jord fra Overdrevet, hvilket var sket uden Lov og Dom, at han havde indtaget en gammel Landevej til og fra Byen Syd for de to Vænger og en Vej Øst for det store Vænge, at han havde skaaret Græstørv paa Overdrevet, indhegnet nogle Holme eller „det bedste og eneste Græs“ ved Rønnebæksholm Sø, der skulde være en lille Godtgørelse for Næstved for den store Nytte, han havde af Overdrevet, indsat sine Kreaturer paa de to Vænger under Vagt og Lukning og lejet Græsningen der ud til Ejere af jyske Heste og Kvæg, saa disse Vænger aldrig var blevet aabnet for Byens Kvæg, før „yderste Tid om Vinteren“, da det saa ikke behøvedes, at han aldrig nogen Sinde havde lukket Dyrehaven op til Græsning for Næstveds Kvæg, og at han havde ladet opbryde nogle Hundrede store Kampesten paa Overdrevet, som han dog ikke havde faaet bortført paa Grund af den vaade Vinter. Skønt Tage ingen Ret havde til Overdrevet, havde han dog indsat alle sine Kreaturer: Bæster, Stude, Køer, Ungkvæg, Svin, Faar, Gæs og Kalkuner, ialt 2-300 Stykker der. Endvidere klagede de over, at Bønderne i Kalby, Vredsløse, Øverup og Holsted om Sommeren talte Kvæget paa Overdrevet, og hvis der var for mange af de udenbys Kreaturer, fangede de nogle af dem og krævede Løsepenge, som de selv beholdt, at de indlejede mange fremmede Kreaturer paa Overdrevet, hvilket var ulovligt, og at de skar Græstørv paa Overdrevet, hvilket var forbudt af Magistraten.

Tage havde imidlertid 9. April 1737 stævnet Magistraten, Ridefoged *Klaumann* til Herlufsholm og alle Lodtagerne i Græsningen paa Overdrevet til at møde ved Herlufsholm Birk den 24. April for at høre 8 uvildige Mænd udnævnt, som skulde syne de i dette Foraar opkastede Grøfter omkring Munkebrovængerne, om de kunde være nogen til Hinder eller Skade i nogen Maade.

Magistraten antog Prokurator *Andreas Kruse* til at varetage Byens Tarv.

Om Tage fik nogen Synsmænd udmeldt, vides ikke;

men 18. Oktbr. 1737 var 4 Mænd fra Stenbæksholm paa Overdrevet og fandt, at de to Munkebrovænger ved Vejr-møllerne var overalt tillukket og indhegnet med Grøfter, Gærder og Led, som var lukket, saa ingen Kreaturer kunde komme derind. Der gik 2 Heste og 3 Køer inde i dem. De gik ind paa Vængerne og talte med en af Beboerne, der fortalte, at Tage lod 100 Kreaturer komme derind, naar Ævred var opgivet. De gik saa ud til Rønnebæksholm Sø og fandt Ledene lukket, saa intet Kvæg fra Overdrevet kunde komme ind paa Rønnebæksholms Marker.

Næstved Borgere havde imidlertid 8. Maj 1737 meddelt Stiftamtmand *Gersdorf*, der var Købstædernes overordnede, at de 11. April havde klaget over Tage til Magistraten; men der var intet sket siden den Tid; thi Tage benyttede stadig den indgrøftede Jord. De meddelte ogsaa *Gersdorf*, at der gik saa mange Kreaturer paa Overdrevet, at Næstveds faa Kvægshøveder næppe kunde opholde Livet der. De bad ham om, at han „af høje Naade og Myndighed vilde foranstalte, at denne fattige By dog ikke helt skulde betages den ældgamle Ret og Herlighed til Overdrevet.

Da Tage fik at vide, at Borgerne havde klaget over ham til *Gersdorf*, nægtede han at betale Jordskylden af Vængerne for 1737. Der førtes nu i 1738 en Brevveksling mellem Tage og Byskriver og Kæmner P. Knøtter om Jordskylden. Tage forlangte nøjagtigt Bevis for, at Næstved havde Ret til den, og sluttede sit Brev (19. Sept. 1738) saaledes: . . . og jeg vil haabe, at de (Borgmester og Raad) nu har saa mange Aars Credit for mig, som jeg har haft for dem.“

Knøtter henviste til en tidligere Meddelelse til Tage af 1731.

Magistraten sendte saa en Klage til *Gersdorf* over Tage, og *Gersdorf* skrev 14. Oktbr. 1738 til Tage, at han skulde betale Jordskylden, naar han atter blev erindret derom. *Gersdorf* skrev ogsaa til Magistraten 14. Oktbr., at han havde skrevet til Tage. Knøtter erindrede Tage om Jordskylden (25. Oktbr.), og Tage svarede Knøtter 21. Novbr., at han

havde talt med Gersdorf og lovet at forklare ham Sagens rette Beskaffenhed og Sandhed.

Tage svarede Gersdorf (2. Jan. 1739) i et langt Brev: (Han fortæller først om Købet af Rønnebæksholm 1727, Forbudet 1727, Processen med Herlufsholm, Svaret fra Næstved Magistrat 1731, og at han har betalt Jordskyld til 1737). . „men som jeg da først saa, at der er nogle i Næstved, som er meget nidkær for Proces, idet de anklagede mig for Deres Excellence, at jeg havde fornærmet dem noget i deres Græsning paa Overdrevet ved nogle Grøfters Opkastelse om formeldte Vænger, som jeg endnu er i Proces med Herlufsholm om . . . alt det uagtet tog de sig dog disse Grøfters Opkastelse meget hart an, hvorover jeg deraf fattede Tanker, at vilde de gøre Disput af saa lidet, meget mere vilde der blive af, om jeg for saa mange Aar skulde have mine til dem udbetalte saakaldte Jordskylds Penge tilbage igen, hvorfor jeg har givet Byskriveren i Næstved skriftligt Svar, at jeg ikke kunde betale flere Aars Jordskyld, før de viste mig nøjagtigere Bevis derfor eller og gøre den Post af med Herlufsholm; thi mig kan det være lige meget, hvad enten jeg betaler til Næstved eller Herlufsholm, naar jeg kun kan være forsikret, at det sker til den rette, og havde jeg fattet den Resolution (Beslutning) fra først af, havde jeg ikke haft nødvendig at udstaa saa langvarig Proces med Herlufsholm, der i al Sandhed har kostet mig henimod 400 Rdl. . . ; men angaaende Forbudet maatte jeg skrive til Skoleherren Gregers Jul, hvis Svar af 7. Oktbr. 1731 jeg erholdt om at bruge Vængerne uden Paaanke af Herlufsholm indtil Sagens Udfald. . . Næstved søger at paakaste mig Deres Excellences Unaade til Mistanke om mig, at jeg skulde være trættekær. . . dersom Magistraten i Næstved uømgængelig vil have Proces om denne saakaldte Jordskyld, da bliver vel den rette Vej for den, at den derom fanger an med Herlufsholm Closter (siden det paastaar Vængerne i det hele at høre sig til) . . , thi hos mig kan den ikke vente at vinde eller tabe; men jeg vil uden Lovmaal betale til den, der vinder Sagen, hvad jeg bør betale med Rette, omendskønt Magistraten lader sig forlyde, at den vil søge mig med Proces, hvorved den, som meldt, hos mig ikke kan vinde noget; thi det erklærer jeg herved, at siden jeg ser, at jeg ikke har større Credit hos Næstved Magistrat, end at den ikke vil betro mig denne Jordskyld, indtil Sagens Udfald mellem Herlufsholm og mig, som jeg dog haaber engang med det første at komme til Ende, saa vil jeg lige saa lidet og af

Nestved Magistrat lade mig imponere denne Jordskyld at betale uden med saa Skel, den foreviser mig rette Adkomst dertil; men naar den maa blive til Sinds at deponere de alle-rede af mig oppebaarne Jordskylds Penge fra den første Tid, jeg kom til min Gaard, enten udi en fremmed Ret eller og til den, jeg ved, jeg uden Indvending kunde bekomme Pengene tilbage igen, ifald Vængerne skulde blive mig fradømt, vil jeg der straks i lige Maade betale og deponere Pengene rigtig for hvert Aar. Jeg har for desto før at faa Ende paa Sagen mellem Herlufsholm og mig, taget mig den Frihed at sende von Holstein (Skoleherren) et Forslag til Forlig i Sagen. . . Kan Sagen ikke blive bilagt, kommer dog ganske vist Herlufsholm og Næstved i Proces derom, hvad enten jeg maatte vinde eller tabe Sagen. . .

Gersdorf svarede Tage 21. Febr. 1739, at Næstved skulde have Jordskylden enten af Herlufsholm, om det vin-der Vængerne, eller af Rønnebæksholm, om det beholdt dem, og at Tages Forslag om at deponere Jordskylden blot var en ny Indvending. Han meddelte Næstved 21. Febr., at der skal anlægges Sag mod Tage.

Saa lod Magistraten ved Prokurator Kruse Tage stævne 24. Marts 1739 til at møde ved Næstved Byting 13. April angaaende Jordskylden, som han havde nægtet at betale, da den dog fra Arilds Tid havde været betalt til Byen, og Knøtter flere Gange havde erindret ham derom, og Gersdorf to Gange havde befalet ham at betale den.

Tage skrev bag paa Stævningen, at han ikke vidste noget om, at en kgl. Befaling havde betaget ham hans rette Værneting, som var Herlufsholm Birk og ikke Næstved Byting.

Paa Tages Vegne mødte (13. April) Niels Nielsen med et Indlæg, der var en Gentagelse af, hvad Tage havde skrevet til Gersdorf. Tage paastod, at Magistraten uden Aarsag havde paaført ham Proces, da han maatte have Tilladelse af Herlufsholm til at betale Næstved Jordskylden, hvilken Tilladelse han dog ikke kunde faa. Han tilbød at betale den resterende Jordskyld i Herlufsholm Birketingsret, hvis Næstved samme Sted vilde betale den Jordskyld, som han havde betalt Næstved fra 1727-1736.

Kruse svarede herpaa 11. Maj, at Processen mellem Tage og Herlufsholm var Næstved uvedkommende, og at det meste af det, han omtalte i sit Indlæg, var Sagen uvedkommende. Han fremlagde Udskrift af Næstved Kæmnerregnskaber fra 1630, 1680 og 1736, Ting- og Pantebøger som Beviser for, at Næstved havde Ret til Jordskylden. Han paastod, at Tage dømtes til at betale Sagens Omkostninger med 16 Rdl.

Byfoged og Raadmand *Thomas Rostgaard* afsagde 22. Juni 1739 den Dom: At Overdrevet hører under Herlufsholm, vedkommer ikke Jordskyldens Forum. Tage dømtes til at betale Næstved den resterende Jordskyld fra 1737 og fremdes, saa længe han havde Vængerne i Brug, og til at betale Processens Omkostninger.

Tage var ikke tilfreds med denne Dom, men indstævnedes den for Sjællands Landsting den 16. Decbr. 1739. Han stævnedes ogsaa Byfoged Rostgaard, Magistraten og Forvalter Klaumann.

Paa Tages Vegne mødte Niels Nielsen, erklærede, at Processen var lovstridig, og at Byfogeden havde dømt i sin egen Sag, og krævede Bytingsdommen tilsidesat, Sagens Omkostninger godtgjort med 40 Rdl. og Magistraten idømt Mulkt til Justitskassen.

Paa Magistratens Vegne mødte Kruse, erklærede, at Sagen var Næstved Bys og ikke Magistratens, og at den var anlagt efter Ordre fra Gersdorf, og krævede Bytingsdommen stadfæstet, Sagens Omkostninger godtgjort med 50 Rdl. og Tage idømt Mulkt til Justitskassen og Næstveds fattige. Kruse havde desuden taget Kontrastævning mod Tage til Betaling af Jordskylden.

Klaumann mødte, fortalte om Forbudet 1727 m. m. og undrede sig over, at Næstved ikke havde anlagt Sag mod Herlufsholm, der havde gjort Forbud, men i Stedet for mod Tage, som siden Forbudet og Dommen ikke med nogen Ret havde haft Vængerne i Brug, uden for saa vidt Skoleherren havde tilladt ham at bruge dem, indtil Sagen mellem Herlufsholm og ham var blevet paadømt ved Kommissionen. Han foreslog, at Sagen afvistes.

Landstingsdommerne afsagde følgende Dom 13. April 1740: Næstved Magistrat mente, at Tage burde lide Dom for Jordskylden fra 1737 ved Næstved Byting, hvilket ogsaa var rigtigt, dersom det var afgjort, at de to Vænger hørte under Næstved Jurisdiktion; men da det bevises ved de af Tage fremlagte Udtog af Herlufsholm Birks Protokol, at der hos ham er sket Forbud paa den omtvistede Jordskyld i 1727, hvilket Forbud er stadfæstet ved Herlufsholm Birk, skønt Tage protesterede mod, at dette Birk var hans rette Værneting, maa de to Vænger sortere under dette Birks Jurisdiktion. Skønt Forbudet i 1731 blev stadfæstet af en Højesterets Kommission, mente Magistraten, at den alligevel kunde tilegne sig Jordskylden, da Sagen mellem Tage og Herlufsholm ikke vedkom Næstved. Herlufsholm gjorde nu ogsaa Krav paa Jordskylden, og Tage mente nu, at han kun burde betale Jordskyld til en af Parterne. Striden mellem Tage og Herlufsholm føres endnu for en kgl. Kommission, hvilket bevises ved Sechmanns Attest af 12. Decbr. 1739. Ifølge de Dokumenter, der er fremlagt i Retten, bevises det, at alle Vænger paa Overdrevet hører under Herlufsholm Birk; derfor kan man ikke skønne rettere end, at Tage bør søges og tiltales for Jordskylden ved Herlufsholm Birk, som er hans rette Værneting i denne Sag, hvorfor Magistraten henvises dertil. Den indstævnte Bytingsdom bør derfor tilsidesættes. Processens Omkostninger ved Byting og Landsting ophæves paa begge Sider.

Allerede i 1727 havde Tage hegnet for sine Marker, saa Næstveds Kvæg ikke kunde komme derind, mens han derimod hvert Aar lod mindst 200 Kreaturer græsse paa Overdrevet. Hidtil havde Næstved taalt dette; men i 1739 besluttede Magistraten, at der skulde gøres noget ved den Sag. Magistraten befalede saa 9. Sept. 1739 Kruse at sørge for, at Hegnet for Tages Marker blev synet ved 4 uvildige Mænd. Der blev saa udvalgt 4 udenbys Mænd, der 24. Sept. 1739 erklærede, at Munkebrovængerne var indhegnet, saa intet Kvæg kunde komme derind, og at der ligeledes var hegnet for Rønnebæksholms Marker, saa Næstveds Kvæg ikke kunde komme derind.

Magistraten spurgte Tage 15. Oktbr., om han vilde holde de gamle Foreninger; han svarede sandsynligvis ikke derpaa.

Kruse stævnedes saa Tage 20. Oktbr. 1739 til at møde ved Herlufsholm Birk 3. Novbr. angaaende Munkebrovængernes Indhegning, hans Forbud til Beboerne der om at lukke nogen Kreaturer ind og om Hegnet for Rønnebæksholms Marker. Desuden stævnedes han 10 Bønder i Holsted og Beboerne paa Vængerne. Ingen af de indstævnte mødte. Birkedommeren afviste saa Sagen 17. Novbr. 1739.

Snart efter fik Tage en ny Stævning. Den 24. Jan. 1741 stævnedes Kruse Tage til at møde ved Herlufsholm Birk for at lide Dom for Jordskylden. Klaumann blev ogsaa stævnet.

Tage udstedte saa Kontrastævning til Magistraten om at møde ved Herlufsholm Birk 28. Marts 1741 for „at høre om et venligt og mindeligt Forlig“, der gik ud paa følgende: Munkebrovængerne, der fordrede meget Gærdsel og mange Stave, da en Del af Hegnet hver Vinter blev stjaalet af skarnagtige Mennesker, skulde udlægges til fælles Græsning med Overdrevet paa den Betingelse, at han fik et lige saa stort Stykke Jord udlagt af Overdrevet ved Rønnebæksholm Sø, der bestod af Hængedynd og Morads, hvor Kvæget kom til Skade og kreperede. Han vilde betale Jordskyld til Herlufsholm og give Næstved 100 Rdl. i Erstatning for Jordskylden.

Magistraten kunde nok med Stiftamtmandens Tilladelse tiltræde Tages Forslag, hvis han og følgende Ejere af Rønnebæksholm selv vilde koste og vedligeholde Hegnet for det Stykke Jord, han skulde have i Erstatning for Vængerne, og hvis han vilde erklære, at han for Fremtiden ikke havde nogen „Lod, Del eller Rettighed til Næstved Overdrev for sig og sine Bønder, være sig Jord eller Græsning eller andet.“

Dette Forslag blev sendt til Tage 15. April; men han vilde ikke gaa ind derpaa.

Nu greb Herlufsholm ind. Forvalter Klaumann stævnedes 11. Juli 1741 Magistraten til at møde ved Herlufsholm Birk 25. Juli angaaende Næstveds Ret til Overdrevet. Han beskyldte Magistraten for at have gjort Fremlaan af det lejede Overdrev og for at ville tvinge andre Brugere af

Vænger og Haver paa Overdrevet til at svare Konsumtion og anden borgerlig Tyngte til Næstved og for at tilvinde sig Jordskyld af de to Vænger. Han vilde fremlægge Herlufsholms Adkomstbreve til Overdrevet.

Kruse mødte 25. Juli i Herlufsholm Birkeret og svarede paa Stævningen. Han beviste under Henvisning til de gamle Dokumenter Næstveds Ret til at bruge Overdrevet og til Jordskylden. Han protesterede mod Stævningen, da Højesteret i 1717 havde afsagt Dom om Overdrevet, og saa tilstedes der ingen Proces derom uden Kongens Tilladelse. Kruse paastod derfor, at Sagen blev afvist.

Der var altsaa nu 3 Sager ved Herlufsholm Birk om Overdrevet og Jordskylden: Næstveds Sag mod Tage, Tages mod Næstved, og Herlufsholms mod Næstved.

I Næstveds Sag mod Tage mødte Kruse 25. Juli ved Herlufsholm Birk og meddelte, at der var intet Forlig sluttet mellem Næstved og Tage, hvorfor han fremlagde Bytingsdommen af 22. Juni 1739 og Landstingsdommen af 13. April 1740 og krævede Tage tildømt at betale Jordskylden og Sagens Omkostninger med 50 Rdl. Han indlod saa Sagen til Doms.

Birkedommer *Christen Jespersen* turde dog ikke afsige nogen Dom, da Tages Kommission om Munkebrovængerne endnu sad. Den holdt dog vist ingen Møder, og den fik aldrig afsagt nogen Dom, da Sagen var meget indviklet.

Tage fik heller ikke nogen Dom over Næstved, fordi *Christen Jespersen* afviste Sagen trods Protest fra Tage, fordi Magistraten fremlagde i Retten to Breve om kgl. Kommissærer til at dømme om Overdrevet og Jordskylden.

Heller ikke i Herlufsholms Sag mod Næstved turde *Chr. Jespersen* afsige Dom, saa den Sag gik i Staa af sig selv.

Imidlertid havde Magistraten 5. Aug. 1741 sendt Indberetning til Gersdorf om alle disse Processer. Brevet slutter saaledes: „ . . Vi haaber, at Deres Excellence ikke vil tillade, at denne fattige By (som og er Kongens, og den Herlighed, som den søges fravunden, og er Kongens) skulde uden Føje indvikles i nogen unyttig og ubillig Proces.“

Gersdorf svarede straks, at Magistraten skulde andrage Kongen om Kommissærer til at dømme om Overdrevet, da det var en saa indviklet Sag, at ingen almindelig Ret kunde dømme derom.

Den 11. Aug. 1741 indsendte Magistraten et langt Andragende til Kongen om en kgl. Kommission uden nogen Udgift for Byen.

Kongen svarede 16. Novbr., at Næstved ikke kunde faa gratis Kommissærer. Magistraten mente saa, at Byen ikke selv havde Raad til at betale dem, da Striden kun drejede sig om et ringe Beløb.

Tage vilde endnu engang prøve paa at slutte Forlig med Næstved, da han kun ønskede „Fred og godt Nabo-skab“. Han sendte 8. Sept. 1742 Magistraten et Forligs-forslag, der omtrent lignede det, han tidligere havde foreslaet.

Magistraten sendte dette Forslag til Borgerskabets Erklæring. 27 Borgere erklærede, at de ikke kunde tiltræde det. Hermed ophørte al Forhandling med Tage.

Stillingen var nu saaledes, at Næstved indtil videre ingen Jordskyld fik af Munkebrovængerne, og at Næstveds Kvæg var udelukket fra Rønnebæksholms Marker. At denne Tilstand i Længden var uholdbar, var sikkert alle klar over. Foreløbig var der kun en Stilstand før Stormen.

Niels Rasmussen var Borgmester i Næstved fra 1729—1748 og ejede Sortebrødregaard lige ved Næstved. Under denne Gaard hørte de fleste Gaarde i Aaderup.

Naar Aaderups Mark op til Næstved Overdrev laa i Græs, blev Hegnet mellem den og Overdrevet ikke lavet i Stand, og derfor kunde Kvæget gaa fra Aaderup Mark ind paa Overdrevet og omvendt. Der var altsaa i dette Aar Fælles-skab mellem Næstved, Aaderup og Sortebrødregaard om Græsningen paa Overdrevet, Aaderups og Sortebrødregaards Marker. Naar den samme Aaderupmark i de to næste Aar bar Sæd, betalte Næstved Aaderup Bymænd 16. Slettedaler aarlig for at holde Hegnet fra Næstved til Rønnebæksholms

Skel i Orden. Saaledes havde det været i mange Aar. Hverken Næstved eller Aaderup brød sig videre om dette Fællesskab; men ingen af dem vilde vedligeholde Hegnet hvert 3. Aar. Trods Højesteretsdommen af 1717 vedblev dette Forhold at bestaa.

Først i Juni 1736 optog Holsted Bymænd og Forvalter Hans Klaumann Aaderups og Sortebrødregaards Kvæg, da det gik paa Overdrevet. Niels Rasmussen maatte saa betale Løsepenge for at faa sit eget og Aaderups Kvæg igen.

Klaumann opfordrede 8. Juni Magistraten til at vedligeholde Hegnet mellem Aaderup og Overdrevet, saa Aaderups Kvæg ikke kunde komme ind paa Overdrevet; men Magistraten svarede nej dertil. Saa stævnedes Klaumann den 12. Juni i Anledning af, at han vilde erhverve et Tingsvidne om Aaderups og Sortebrødregaards Fællesdrift paa Overdrevet.

Borgmester Rasmussen kom nu i en ret ubehagelig Stilling, idet han skulde forsvare baade Aaderup, Sortebrødregaard og Næstved. Han tilbød 20. Juni Raadmændene Hans Klingberg og Thomas Rostgaard og Borgerskabet, at han vilde vedligeholde den Part af Hegnet, han kunde tilkomme, mod at Næstved og de andre, der deltog i Fællesdriften paa Overdrevet, vilde vedligeholde Resten af Hegnet; men Raadmændene og Borgerskabet vilde blive ved den gamle Ordning.

Det kom nu til Retssag mellem N. Rasmussen og Herlufsholm om Aaderups og Sortebrødregaards Ret til Græsning paa Overdrevet. I den Anledning erhvervede N. Rasmussen et Tingsvidne ved Næstved Byting 9. og 23. Juli 1736. Klaumann, Fangsoldermand Christen Olufsen i Holsted, Tage og Krabbe til Holmgaard var stævnet. Nogle Borgere og Gaardmænd i Aaderup vidnede, at der i henved 50 Aar havde været Fællesskab mellem Næstved og Aaderup hvert 3. Aar.

Ved Herlufsholm Birk og Sjællands Landsting (1738) gik Dommene N. Rasmussen imod paa Grund af Højesteretsdommen af 1717, og Landstinget henviste ham til nyt Søgmaal om, hvem det tilkom at vedligeholde Hegnet mellem Aaderup og Næstved Overdrev.

Det saa i 1738 ud til, at der skulde blive Proces mellem N. Rasmussen paa Aaderups og Sortebrødregaards Vegne og Næstved om, hvem der skulde vedligeholde det omstridte Hegn. Han skrev 3. Juli 1738 et langt Brev til Raadmændene om, at de skulde lade Hegnet dele mellem Aaderup, Næstved og de øvrige Parthavere i Overdrevet, saa enhver især herefter skulde vedligeholde sit Stykke. Raadmændene valgte 15 Borgere, der skulde afgive Erklæring herom. De svarede 17. Juli 1738, at de ikke turde paatage sig en saadan Deling af Hegnet. Raadmændene selv svarede, at de vilde blive ved den ældgamle Skik.

Stiftamtmand Gersdorf blev nu underrettet om Striden mellem N. Rasmussen og Næstved. Han svarede 14. Decbr. 1738, at Hegnets Vedligeholdelse kunde afgøres efter Loven, det vil sige, at Næstved skulde vedligeholde det halve Hegn, og Aaderup den anden Halvdel; men det vilde Næstved ikke gaa med til, da man mente, at Rønnebæksholm og de 4 Byers Bønder burde tage Del i Vedligeholdelsen.

2. Juni 1739 skrev N. Rasmussen til Raadmændene, at Aaderup nu havde repareret det halve Hegn, og bad dem om at sørge for, at den anden Halvdel blev istandsat. Raadmændene svarede blot, at de vilde blive ved den gamle Ordning, da de ikke kunde paalægge Næstved en ny Udgift.

Imidlertid greb Gersdorf og Skoleherren vistnok ind og fik stiftet Forlig, saaledes at Vedligeholdelsen af Hegnet blev som hidtil, og at Aaderups og Sortebrødregaards Kvæg atter kom til at græsse paa Overdrevet uden at blive optaget. Hvor længe dette varede, vides ikke; men i 1754 var det ophørt; thi i Foraaret 1754 spurgte Sortebrødregaards Ejer, Kaptajn Gøring, Magistraten, om hans og Aaderups Kvæg ikke maatte græsse paa Overdrevet. Magistraten sendte denne Forespørgsel til Klaumann, der svarede, at Sortebrødregaard og Aaderup ikke havde nogen Græsningsret paa Overdrevet. Aaderups og Sortebrødregaards Kvæg kom ikke mere paa Overdrevet.

Kaptajn Tage var uden Tvivl en stridslysten Mand. I næsten alle de Aar, han ejede Rønnebæksholm, havde han Strid med Naboerne: Næstved og Herlufsholm. Fra 1742—48 var der dog Fred; men i 1749 brød Striden med Næstved ud igen, og Tage var Skyld deri. Han lod nemlig i 1749 grave en Grøft gennem den omstridte Rønnebæksholm Sø, der nu var tør og forvandlet til Eng. Herover følte Næstved Magistrat sig fornærmet, da den mente, at Næstveds Rettigheder blev krænket.

Saa stævnedes Prokurator *Niels Winding Dorph* paa Magistratens Vegne Tage til at møde ved Herlufsholm Birk 23. Sept. 1749 for at høre Synsmænd udmeldt, der skulde syne den Grøft, Tage havde gravet gennem den paa Næstved Overdrev liggende Sø, der kaldtes Rønnebæksholm Mølle-sø eller Store Sø. Tage blev endvidere stævnet til at møde paa Aastedet 30. Sept. for at overvære Synsforretningen og nærmere forklare, hvorfor han i 1749 havde ladet vogte Næstveds Kvæg for Søen, og med hvilken Ret han havde ladet Græsset slaa der. Klaumann blev ogsaa stævnet.

Tage mødte ved Herlufsholm Birk og svarede, at Rønnebæksholm Sø ikke laa paa Overdrevet, men paa Rønnebæksholms Grund og altid kun var kaldt Rønnebæksholm Sø, og at den hørte under Vordingborg Amts Rytterdistrikt og ikke under Herlufsholm Birk, hvorfor Tage protesterede mod Synsmænds Udmeldelse herfra. Dorph forlangte, at Tage skulde bevise, at han havde Ret til at indgrøfte Søen. Tage bad om 3 Ugers Henstand, hvilket blev bevilget. 14. Oktbr. mødte Tage, henviste til Herluf Trolles Gavebrev 1561, fremviste Etatsraad Seidelins Attest af 11. Oktbr. 1749 om, at Tage var bevilget en kgl. Kommission til at dømme mellem ham og Næstved, og han forlangte derfor denne Sag afvist. Birkedommer Christen Jespersen tillod 21. Oktbr., at 8 Synsmænd blev udmeldt.

Til Gengæld stævnedes Tage N. W. Dorph paa Næstveds Vegne til at møde ved Vordingborg Amts Rytterdistrikts Birketing i Ugledige 2. Oktbr. 1749 for at høre Vidnesbyrd om sin Ret til at bruge Rønnebæksholm Sø. Dorph mødte og forlangte, at Herlufsholm ogsaa skulde stævnes, hvilket skete.

Den 23. Oktbr. vidnede Jens Rasmussen, at han i 50 Aar havde været med at slaa Hø paa Rønnebæksholm Sø, uden at der var sket nogen Indsigelse derimod, og at Næstveds Kvæg nu kunde gaa over Søen, hvis der ikke blev vogtet for den, da den var tør.

Hans Christensen vidnede, at der var Rester af en tidligere Grøft ved Rønnebæksholms Mølle og ved Dyrehaven, men ikke midt paa Søen, og at der ikke var slaaet Græs saa langt ud paa Overdrevet i dette Aar som i forrige Aar. Flere andre Vidner aflagde et lignende Vidnesbyrd.

Saa stævnedes N. W. Dorph Tage til at møde 6. Maj 1750 i Ringsted og Tybjerg Herreders Ret, som holdtes i Sandby, for at høre Vidnesbyrd om, at han for nogle Aar siden havde indhegnet et Stykke af Rønnebæksholms Møllemark eller Lundemark, som han altid havde holdt lukket, naar Ævred var opgivet, eller naar Lundemarken laa i Græs, skønt det var i Strid med de gamle Foreninger mellem Næstved og Rønnebæksholm (Lundemarken laa nemlig op til Overdrevet), at Næstveds Kvæg ikke maatte komme ind paa Lundemarken i Ævredtiden, og at der aldrig havde været nogen Grøft gennem Rønnebæksholm Sø, før Tage i 1749 havde ladet grave en. Nogle Mænd fra Aaderup var stævnet til at vidne.

Tage krævede, at Dorph skulde navngive det indhegnede Stykke Jord. Dorph svarede, at han ikke vidste, hvad Tage kaldte det; men det vedkom heller ikke Sagen.

Laurits Jespersen vidnede, at Næstveds Kvæg ikke i Ævredtiden i 33 Aar havde været paa Lundemarken, at Aaderup Bønder havde optaget det uden Ordre fra nogen, hvis noget kom derind, da de mente, at det ikke havde Ret til at komme der, at Næstved havde betalt Løsepenge for det optagne Kvæg, og at Tage for 14—15 Aar siden havde indhegnet et Stykke Jord af Lundemarken, som kaldtes *Moldt*. Oluf Madsen vidnede, at Aaderup Bymænd havde optaget Næstveds Kvæg, naar det kom ind paa den af deres Marker, der laa op til Lundemarken, og som kun var skilt fra den ved en lille Grøft, som Kvæget let kunde gaa over, og at han aldrig havde set nogen Grøft over Rønnebæksholm Sø, før Tage lod en grave.

Endvidere erhvervede Dorph et Tingsvidne om det samme Emne ved Gisselfeld Birk 22. Juli 1750.

Imidlertid havde Tage stævnet Dorph til at møde i Vordingborg Amts Rytterdistriktsret i Ugledige 19. Marts 1750 for at høre Vidnesbyrd om, 1) hvorledes en Del Næstved Borgere og nogle Malkepiger nogen Tid før St. Hansdag 1749 med Magt havde drevet deres Kvæg ind i Græsset paa Tages Sø og Kalvehave, før det var slaaet, hvorfor han maatte slaa det, længe før det var fuldvokset, hvorved han led et stort Tab, 2) hvorledes Borgerne havde drevet en Del af deres Kvæg ind paa Lundemarken, hvor Tages friske og sunde Kvæg gik, efter at Kvægsygen paa ny var begyndt iblandt deres Kvæg*), 3) og hvorledes Borgerne havde ladet bryde Hul i Hegnet omkring Moldt og sluppet 8 Bæster (Heste) derind, hvilke havde gaaet blandt Næstveds syge Kvæg. I Moldt gik Tages 26 Stude, og da Hegnet var brudt itu, slap de ud om Natten og kom ind paa Aaderup Mark, hvor der gik sygt Kvæg, saa han maatte tage Studene ind paa Stald længe før Mikkelsdag, for at de ikke skulde blive smittet. Desuden stævnedes han nogle Næstved Borgere og en Del Vidner fra Rønnebæksholm, Rønnebæk, Myrup og Brandelev.

I Retten kom det til Sammenstød mellem Dorph og Tage, idet Dorph hævdede, at han ingen Fuldmagt havde fra Magistraten til at møde, mens Tage paastod, at han tidligere blot havde stævnet ham til at møde paa Magistratens Vegne. Dorph forlangte Sagen afvist. Birkedommeren Christian Frederik Junghans tillod, at Tage førte Vidner.

Albret Evertsen fra Myrup vidnede, at nogle Borgere og Malkepiger 13. Juni 1749 drev en Del Kvæg og Bæster ind paa Rønnebæksholm Sø og Kalvehave, hvor han og en Dreng gik og vogtede, da der bl. a. laa noget Lærred der, og spurgte ham, om han ikke var bange for Hug, at Drengen løb bort, fordi han blev bange, da Næstvederne kom, og at Tage maatte lade Græsset slaa paa disse Steder nogle Dage før St. Hansdag, da Kvæget havde faaet den Vane at gaa derind.

---

*) Kvægsygen rasede i Danmark især i den sidste Halvdel af 18. Aarhundrede.

Christen Andersen fra Rønnebæksholm vidnede, at Borgene lod drive en Del Køer ind paa Lundemarken, hvor Tages sunde Kvæg gik, skønt der var Sygdom blandt deres Kvæg. Han vidnede om Moldt i Tilslutning til Stævningen.

Ladefogeden Hans Pedersen fra Rønnebæksholm vidnede, at Tage overfor nogle Borgere havde udtalt sin Beklagelse over, hvad der var sket med Moldt, og at de havde svaret ham, at de ikke vidste noget derom, da deres Tjenestekarle havde gjort det.

Alle disse Tingsvidner var som en Slags Forspil til den store Strid, der nærmede sig.

Før den kom, blev der endnu en Gang prøvet paa Forlig. Stiftamtmand Scheel meddelte nemlig Magistraten: Borgmester *Peder Rist* og Raadmændene *Christian Poulsen* og *Niels Winding Dorph* 8. April 1752, at han fra Justitsraad Munthe til Bækkeskov havde modtaget følgende Forligsforslag, der uden Tvivl stammede fra Rønnebæksholm:

„Dette Overdrevs Situation tillige med de fra gamle Tider overblevne Dokumenter udviser tydeligt, at det fra det allerførste og længst forbigangne mindelige Tider indtil denne Tid har været, ligesom det nu er, et fælles Overdrev for de paagrænsende, Herlufsholms og Rønnebæksholms Ejere og deres derpaa stødende Bønderbyer, uden at Næstved derudi har ejet en eneste Fodsbred Jord“. . . Derefter omtales Herluf Trolles Gavebrev af 1561, Tingsvidnerne fra 1598 og 1599 og Foreningerne af 1601 og 1615 m. m. . . „Næstved, hvis Handel og Næring Aar efter Aar mere og mere aftager, trænger højlig til Agerland og Engbund for at kunne af Jorden nogenledes ernære sine forarmede Indbyggere, samme kan Byen paa intet Sted faa uden paa Overdrevet, hvor det ogsaa umuligt uden ved mindelig Forlig kan erholdes. Byen har ringe Gavn af Græsningen, da Naboerne benytter den for meget. Herlufsholm har ingen Fordel af Overdrevet. Rønnebæksholm, der uden tilstrækkeligt Vederlag umuligt kan undvære Overdrevet, har dog af samme Græsning langt fra ikke den Fordel, som deraf kunde og burde haves, efterdi Græsningen alt for meget bliver forsat“. Derfor foreslaas der følgende Forlig. 1) Holsted skulde af Overdrevet have saa stort et Stykke Jord op til dets Mark, som kunde være fuldt Vederlag for Græsningen. 2) Næstved skulde tillade Rønnebæksholms Ejer at indhegne et nærmest ved Gaarden beliggende Stykke

af Overdrevet til Vederlag baade for Munkebrovængerne og Græsningen, hvorimod Rønnebæksholm skulde nedbryde Husene paa Munkebrovængerne og udlægge dem til Overdrevet. 3) Naar alt dette var sket, blev der endnu saa meget tilbage af Overdrevet, at Næstved kunde indrette 3 store Marker, hvoraf enhver Gaard og ethvert Hus i Næstved kunde faa et Stykke Jord i hver Mark, saa Indvaanerne kunde avle saa meget Korn og Hø, som de kunde behøve til deres Kvæg, og Gaardene vilde blive dobbelt saa meget værd som nu. 4) For at bevæge Skoleherren til Herlufsholm til at bevilge alle disse Forandringer skulde Næstved betale Herlufsholm 16 Rdl. i Stedet for nu 6 Rdl. 4 Mk. samt Skatten af det Hartkorn 3 Tdr. 3 Skp. 2 Album, som Herlufsholm paastod at eje af Overdrevet. Næstved vilde vinde mest ved dette Forslag.

Saa skrev Magistraten 12. April 1752 til Tage, der i 1750 havde solgt Rønnebæksholm til Oberstløjtnant Müller, og som nu boede paa Sortebrødregaard, men vilde rejse derfra til 1. Maj, at han skulde betale Jordskylden af Munkebrovængerne til 1750, der nu var ca. 61 Rdl.; men han svarede ikke.

Magistraten svarede 15. April 1752 Stiftamtmanden, at de 8 eligerede Borgere ikke kunde tiltræde Forligsforslaget, men forlangte Proces med Rønnebæksholm. Magistraten kunde dog ikke tilraade, at „Byen skulde indlade sig i denne saa vidt udseende Proces, om hvis lykkelige Udfald man ikke fuldkommelingen er forsikret, og som muligt ikke i vore Tider kan komme til Ende, med mindre Sagen blev ført i hans kgl. Majestæts Navn og ikke komme Byen til nogen Udgift“.

Næstved Borgere vilde nu have Proces med Rønnebæksholm. Den 30. Maj 1752 sendte Magistraten og en Del af Borgerskabet et Andragende til Kong Frederik V. De klagede over den store Fornærmelse, Rønnebæksholms Ejer og Bønderne i Kalby, Holsted, Øverup og Vredsløse tilføjede dem, idet disse benyttede Overdrevet som deres Ejendom, skønt de ikke kunde vise anden Ret dertil end nogle gamle Foreninger og Kontrakter, der aldrig havde faaet kgl. Stadfæstelse. De fortalte saa Overdrevets Historie i korte Træk. De mente, at hin Tids Magistrat havde begaaet en stor Fejl ved at anerkende

Herluf Trolle som Ejer af Overdrevet, som burde havde tilhørt Kronen ifølge Kristian III's Brev. I Kommissionen 1712—14 havde Magistraten forsømt at oplyse Sagen tilstrækkeligt, hvorfor den afsagte Dom skulde være aldeles stridende mod de gamle Dokumenter. De ansaa Kongen for den rette Ejer af Overdrevet. Næstved fratoges af Naboerne den Nytte og Brug af Overdrevet, som kunde tjene til mange fattiges Underhold. De androg saa om to Kommissærer til at dømme om de Stridigheder, der har rejst sig om Jordskylden mellem Næstved, Herlufsholm og Rønnebæksholm.

Kongen henvendte sig 9. Febr. 1753 til Skoleherren *Johan Ludvig Holstein* til Ledreborg om at stille Forslag om to Kommissærer, da Herlufsholm var Ejer af Overdrevet. Han har muligvis foreslaaet nedennævnte Herrer.

Kongen udnævnte da 27. April 1753 Etatsraad *Bolle Willum Luxdorff*, Assessor i Højesteret, og den bekendte retslærde Dr. *Henric Stampe*, Generalprokurør og Professor i Jura ved Universitetet, til Kommissærer. De skulde saa sammen med to Kommissærer, som Modparterne (Næstved og Rønnebæksholm) skulde udpege, være til Stede ved Granskning og Opmaaling paa Overdrevet, kende og dømme om alle Stridigheder om Overdrevet mellem Næstved, Herlufsholm og Rønnebæksholm.

Den *anden Kommission* var nu nedsat, idet Modparterne ikke ønskede nogen Kommissærer.

Magistraten og de eligerede Borgere antog den snedige og kloge Prokurator, Raadmand (senere Borgmester) i Næstved Niels Winding Dorph til at føre Sagen for Kommissionen, og han gjorde det med stor Dygtighed. Han skulde have 80 Rdl. derfor.

Højesteretsadvokat Dr. *Peter Wartberg* førte Sagen for Herlufsholm. Han stævnedes 19. Juli 1753 Magistraten og Rønnebæksholms Ejer til at møde i Luxdorffs Hus i København 15. Aug. med de Adkomster og Beviser om Overdrevet, enhver af dem havde. Han vilde selv vente med sine Beviser.

Den 15. August holdt Kommissionen sit første Møde. Wartberg mødte og fremlagde Stævningerne, N. W. Dorph

mødte, erklærede sig tilfreds med Kommissærerne og begærede Henstand, da han imidlertid vilde stævne Rønnebæksholm Ingen fra Rønnebæksholm mødte. Sagen udsattes til 19. Sept.

Den 4. Sept. stævnedes Dorph Rønnebæksholm for resterende Jordskyld af Munkebrovængerne og for Erstatning for den Skade og Fornærmelse, Næstved hidtil var tilføjet paa Overdrevet. Han krævede, at Rønnebæksholm i Fremtiden skulde holde sig borte fra Overdrevet, der var det aldeles uredkommende, og at Rønnebæksholm skulde erstatte Næstved denne Processes Omkostninger.

I Kommissionsmødet 19. Sept. mødte en Regimentskvartermester og meddelte, at Fru Oberstløjtnant Müller til Rønnebæksholm ifølge umindelige Tidens Hævd havde benyttet Overdrevet, og at hun ikke agtede at fremvise nogen Adkomstbreve, før Herlufsholm havde fremlagt de Dokumenter, hvorefter Wartberg forment at kunne fravinde hende hendes Ejendom og Brugsret af det fælles Overdrev. Han bad om at laane de Dokumenter, Næstved og Herlufsholm fremlagde, for at hun kunde svare derpaa.

Wartberg erklærede, at skønt han havde stævnet Næstved og Rønnebæksholm til at fremkomme med Dokumenter, vilde han dog gerne, hvis det kunde tjene til Sagens Forkortelse, fremkomme med en foreløbig Paastand i Sagen, og han begærede derfor Henstand til 17. Oktbr.

Dorph fremlagde et langt Indlæg, der fylder 280 Sider Kommissionsprotokollen:

„Intet er eller skal være Nestved Indbyggere, Magistrat og Borgerskab kærere end at kunne leve i Fred og god Forstaaelse med alle de nære og paagrænsende Proprietærer, og der er intet, som vi mener, vi vil stunde og stræbe efter end at kunne erholde det og fornemmelig med Herlufsholm, og da jeg ikke ved noget mellem Nestved og Herlufsholm af saadan Betydenhed, at det skulde volde Proces og fortrædelig Vidtløftighed, hvortil Byen har ringe Evne, vil jeg bede Wartberg sige, om Herlufsholm har noget at klage over Nestved.“

Han mente, at Næstved og Herlufsholm burde holde sammen mod Rønnebæksholm for at fravinde det Brugen af

Overdrevet. Han vilde derfor vende sig mod Rønnebæksholm. Han paastod (1), at Rønnebæksholm havde ingen som helst Ret til Næstved Overdrev, hvilket han vilde bevise ved Kristian III's Brev af 1556 og Herluf Trolles Gavebrev af 1561, ifølge hvilke det hele Overdrev var givet til Næstved, uden at nogen anden Parthaver deri var omtalt, og ved Fr. Paslichs Udtalelse om, at han vilde betale 1 Mk. i Løsepenge for hvert af hans Kvæg, der kom ind paa Overdrevet. Ifølge Tingsvidnerne 1598 og 1599 og Foreningerne af 1601 og 1615 havde Rønnebæksholm egenmægtigt tiltvunget sig Ret til Overdrevet.

For det andet paastod Dorph, at den Sø, som laa paa Overdrevet ved Rønnebæksholm og udmaledes ved Rønnebæksholm Vandmølle, ikke tilhørte Rønnebæksholm, idet han mente, at der maatte gøres Forskel paa den Sø, som laa paa Overdrevet lige Nordvest for Rønnebæksholm, og som paa Herluf Trolles Tid og i hans Gavebrev blev kaldt Store Sø, og den Sø, som laa bag ved eller Øst for Rønnebæksholm, og som forhen blev kaldt Rønnebæksholm Sø eller Holmesøen. Denne sidste Sø var det, at Vidnerne i 1598 og 1599 vidnede om, at den blev udmalet ved den Vandmølle, som stod paa Mølledæmningen henimod den Fjællebro, som endnu var til, og Vandet fra Møllen faldt ud i Store Sø. Holmesøen og Møllen omtales ogsaa i Oldingegangsforsretningen 2. Aug. 1599, hvori Oldingene siger, at de ikke kom længere end til Overdrevsgærdet, og siden er de gaaet ret ned i Holmesøen fra det gamle Vandløb, som Bladmøllen stod ved. Saa længe denne Mølle, hvoraf der uden Tvivl endnu findes Ruiner ved Dæmningen, var til, blev Søen Nordvest for Rønnebæksholm kaldt Store Sø, mens den anden blev kaldt Rønnebæksholm Sø; men da Møllen senere blev sat Syd for Store Sø uden Tvivl paa Overdrevet for at kunne benytte Vandet baade af Store Sø og Rønnebæksholm Sø, blev Store Sø kaldt Rønnebæksholm Sø. — Dorph søgte herved at bevise, at en Del af Rønnebæksholm Sø var blevet kaldt Store Sø og altsaa laa paa Overdrevet; men han tager i høj Grad fejl, hvad der kan ses af, hvad der er fortalt i det foregaaende.

For det tredie omtalte Dorph, hvorledes Rønnebæksholm havde faaet Ret til at lade sit Kvæg græsse paa Overdrevet, hvilket han paastod var sket ved Foreningerne af 1601 og 1615, idet de Tingsvidner, som Paslich erhvervede 1598 og 1599 for at bevise, at Rønnebæksholm da allerede i 30—40 Aar havde haft Ret til Græsningen paa Overdrevet, ikke kunde være til nogen Nytte for Rønnebæksholm, da Vidnerne ikke havde henvist til nogen Aftale derom. Dernæst paastod han, at Rønnebæksholm havde brudt disse Foreninger (1) ved at holde Ledet lukket for sine Marker, saa Næstveds Kvæg ikke kunde komme derind. 2. Naar Kvæget undertiden var kommet derind, var det blevet optaget af de Bønder, som havde Græsningsret paa Rønnebæksholms Marker, men som ikke havde Græsningsret paa Overdrevet. 3. Rønnebæksholms Ejer havde indhegnet et Stykke Jord for sig selv af Lundemarken, hvilket var til Skade for Næstved. 4. Han havde ikke vedligeholdt Hegnet til Haugaards Led. 5. Han havde indgrøftet et Stykke af Store Sø, som nu kaldtes Rønnebæksholm Sø, saa Næstveds Kvæg ikke kunde komme derind.

For det fjerde paastod Dorph, at Jordskylden af Munkebrovængerne skulde betales til Næstved, da Byen havde fuldkommen Hævd paa disse Vænger, hvilket han beviste ved at henvise til de fire adelige Mænds Forretning af 16. Novbr. 1604. Siden var Vængerne bortsolgt fra Byen; men Jordskylden var i mange Aar betalt til den uden Paaanke.

Til Bevis for sine Paastande fremlagde Dorph en Mængde Dokumenter, hvis Indhold er meddelt i det foregaaende.

Til sidst paastod Dorph, (1) at alle Kontrakterne og Foreningerne om fælles Græsning mellem Næstved og Rønnebæksholm blev aldeles ophævede, som om de aldrig var indgaaet eller sluttet, (2) at Rønnebæksholm blev tilkendt at lade sløjfe den Grøft, som var gravet over eller omkring Store Sø, og at betale Næstved 100 Rdl. for de 3 Aar, Rønnebæksholm havde ladet slaa Hø paa det indgrøftede Stykke Jord, (3) at betale af Munkebrovængerne til Næstved den resterende Jordskyld for 16 Aar, ialt 71 Rdl. 3 Mk., (4) at tilbagegive de 100 Rdl. og 200 Stenlægger, som Paslich

havde faaet af Næstved til Indhegningen fra Rønnebæksholm til Haugaards Led og (5) at betale Næstved denne Processes Omkostninger med 200 Rdl.

Kommissionen holdt endnu to Møder (¹⁷/₁₀ og ⁷/₁₁) i 1753 uden Indlæg fra nogen, hvorefter der først blev holdt Møder i 1757.

Imidlertid stævnedes Forvalter Klaumann 8. Sept. 1756 Dorph paa Næstveds Vegne, tre Borgere, der ejede Vænger paa Overdrevet, Gehejmeraad *Carl Juul* til Rønnebæksholm, Gøring til Sortebrødregaard o. fl. til at møde ved Herlufsholm Birk 28. Sept. for at høre 4 uvildige Mænd udnævnt til at syne, besigtige og vise Landmaaler *Balle* Overdrevets Udstrækning (Store og Lille Sø, Rønnebæksholm Sø med Grøften, Munkebrovængerne, Humlehaven, Raadmandshaven, Eskils Vænge, Drættet og Husvolden), da han skulde lave et Kort derover.

Dorph mødte og spurgte, om Herlufsholm og Rønnebæksholm holdt sammen mod Næstved eller var hver for sig. Klaumann svarede, at Herlufsholm ikke var i Forening med Rønnebæksholm mod Næstved. Dorph spurgte, om Mændene kun skulde anvise Overdrevet for Landmaaleren uden at angive dets rette Skel, da han saa intet havde mod Mændenes Udmeldelse. Klaumann svarede, at de kun skulde anvise Overdrevet for Balle.

Paa Juels Vegne mødte Forvalter *Christian Hvid* fra Tersløse og paastod, at der burde udmeldes Mænd baade ved Næstved Byting og Vordingborg Amts Rytterdistrikt, da Overdrevets Grænser ogsaa skulde anvises. Klaumann svarede ham, ligesom han havde svaret paa Dorphs sidste Spørgsmaal. Birkedommer Hans Peder Hald tillod, at de 4 Mænd blev udmeldt; de to var fra Lille Næstved, og de to andre fra Holsted og Øverup.

Balle og de fire Mænd gennemvandrede Overdrevet fra 4—18 Oktbr. 1756. De begyndte ved Sandledet i Dræsgærdet, gik hen over Musikantvænget med den nu udtørrede Store Sø, langs Gærdet ved Holsted Mark, fulgte den store gamle Grøft og en lille Grøft, som gik fra Holsted Hestehave til Lille

Munkebrovænge, Store Munkebrovænge med de 4 Huse og Haven ved Vejrmøllerne, begyndte atter ved den store Grøft, gik langs Kalbyris, Haugaards Led, Gærdet ved Rønnebæksholms Dyre-, Frugt-, Kalve- og Pilehave, langs med en dyb Grøft til Rønnebæksholms Vandmølle, Grøften i Rønnebæksholm Sø, Gærdet ved Hovedmose og Aaderup Mark til Susaa, langs med den, Blegdammen, Gærdet ved Sortebrødregaard, Landevejen, Husvolden, Benjamin Hincheldeys og Niels Holms Vænger ved Østerport, Haverne mellem Næstved og Sandbanken, Benjamin Hincheldeys Vænge, hvis ene Ende stødte til Gaasegaden, Ziervogels to Vænger, Borgmester Rists Vænger, Jens Ottesens Have, Byfogedvænget, Lille Sø, Humlehavehuset, Landevejen til Ringstedport, Raadmandshaven til Aaen, Eskils Vænge og tilbage til Sandledet.

1. Marts 1757 fremlagde de 4 Mænd deres Synsforretning i Herlufsholm Birk. Dorph stillede dem flere Spørgsmaal bl. a., om de ikke havde set, at Overdrevet havde været pløjet. De svarede ja dertil.

Den 27. Juli 1757 holdt Kommissionen Møde i Næstved. Kirkeinspektør *Lowsen*, som nu var Herlufsholms Forsvarer, fremlagde Balles Kort over Overdrevet, Synsforretningen ved Herlufsholm Birk af 28. Sept. 1756—1. Marts 1757, Magistratens højtidelige Tilstaaelse af 1567 om, at den ikke havde nogen Lod eller Del i Overdrevet undtagen i Husvolden, og Herredagsdommen af 23. April 1639, som kendte Næstved Borgere uberettiget til at indhegne noget Vænge paa Overdrevet, hvorefter han gjorde følgende Paastande:

1. At Rønnebæksholms Ejer blev tildømt ikke alene at betale den til 1753 for 16 Aar resterende Jordskyld af Munkebrovængerne, men ogsaa fremdeles den aarlige Jordskyld og Skatter af Vængerne til Herlufsholm.

2. At de af Næstved Indvaanere, som ifølge Kortet havde Vænger paa Overdrevet, nemlig Jens Ottesen, Borgmester Rist, Hans Hendrich Hansen, Kammerraad Ziervogel, Samuel Meyland, Niels Holm og Benjamin Hincheldey blev tildømt at aflevere disse Vænger til Herlufsholms fri Raadighed eller ogsaa at betale til Herlufsholm en saadan Afgift, som de kunde blive enige om. Næstved skulde betale denne

Sags Omkostninger. Herlufsholm forbeholdt sig sin formentlige Ret til Østervænget, som benyttedes af Sortebrødregaard.

Dorph kritiserede, at Overdrevet paa Kortet var blevet kaldt Herlufsholms Overdrev, da det altid havde heddet Næstved Overdrev, og at Mosen ved Vestgrænsen af det var kaldt Store Sø, da den laa ved Rønnebæksholm. Han fordrede, at Lowsen skulde bevise, at Munkebrovængerne og Vængerne ved Byen var indhegnet, efter at de af ham nævnte Domme var faldet.

Chr. Hvid erklærede, at han ikke havde noget imod Kortet, og tilbød at betale Jordskylden af Munkebrovængerne.

Kaptajn Gøring til Sortebrødregaard fremlagde et kort Indlæg, hvori han erklærede, at han aldrig havde gjort Krav paa Græsningsret paa Overdrevet, og at de to Vænger, Østervængerne kaldet, som grænsede til Overdrevet, i umindelige Tider havde hørt til Sortebrødregaard og var sat i Hartkorn sammen med den.

Lowsens Indlæg bragte Dorph i Harnisk, og i Kommissionsmødet 17. Aug. 1757 svarede han paa det.

„Allermindst havde jeg for 4 Aar siden, da denne Proces begyndte, forestillet mig, at Herlufsholm skulde være blevet min Kontrapart eller saaledes min Kontrapart, som jeg det nu har befundet, endskønt jeg vel, naar jeg havde set tilbage til de forrige Tidens Historie om dette Overdrev, kunde forestille mig det. I mit sidste Indlæg af 19. Sept. 1753 har jeg alene ageret Offensiv mod Rønnebæksholm i Forhaabning, at om Herlufsholm end ikke vilde gøre mig nogen Assistance, dog skulde siddet neutral og vel syntes om, at jeg søgte at vinde det tilbage fra Rønnebæksholm, som Næstved er fravundet, og som Herlufsholm prætenderer at have Herligheden til; men imod Forhaabning maa jeg fornemme, at Herlufsholm er min største og hidsigste Kontrapart, som jeg har at forsvare Næstveds Ret imod, og at det gode Naboskab og Venskab, som Næstved saa dyrt til Herlufsholm har betalt, men aldrig har kunnet faa Ram paa, er endnu, som det altid har været, saa glat, at det er ubegribeligt. Jeg maa da vende mig mod Herlufsholm.“

Han stillede da to Spørgsmaal. Har Herluf Trolle nogen Sinde givet eller kunnet give Næstved Overdrevet? Dette

nægtede han aldeles paa Grund af, at før Herluf Trolle blev Ejer af Skovkloster, var Overdrevet i 1556 af Kristian III givet Næstved, og dette Brev var aldrig siden blevet tilbagekaldt; altsaa havde Herluf Trolle vel givet Byen et Gavebrev 1561, men ingen Gave, siden han ikke selv var Ejer af Overdrevet. Kan Næstved forpligtes til at udlægge de indhegnede Vænger til Overdrevet? Han svarede nej hertil under Henviſning til, at Kristian III's Brev ikke var tilbagekaldt, at Herredagsdommen af 1639 kun drejede sig om et Stykke Jord, men ikke om alle Vængerne, hvad Lowsen havde ment, og at Foreningerne af 16. Novbr. 1604 og 20. April 1605 viste, at Næstved maatte beholde de Vænger, Byen da havde, undtagen eet. Han haabede, at Sagen mellem Næstved og Herlufsholm kunde afgøres i Mindelighed.

I Mødet 14. Oktbr. 1757 kaldte Hvid Næstved Overdrev for Herlufsholms og Rønnebæksholms Overdrev, gav Næstved Skylden for alle Tvistigheder om det og paastod, at Rønnebæksholm havde Part i Græsningen paa det tillige med Herlufsholm, længe før Næstved fik Ret dertil, og at Næstved og Herlufsholm derfor ikke havde haft Ret til at slutte Kontrakter om det uden at spørge Rønnebæksholm, som de stedse havde søgt at skade. Han henviste til Tingsvidnerne af 1598 og 99 og Kontrakterne af 1601 og 1615 og Højesteretsdommen af 1717.

Saa søgte Juel til Rønnebæksholm Kongen om, at Kommissionen maatte dømme om hans Krav paa Overdrevet, og Kongen gav 23. Decbr. 1757 Tilladelse dertil. Juel stævnedes saa Næstved og Herlufsholm til at møde i Luxdorps Hus 14. Marts 1758.

Imidlertid var *Collet* blevet Ejer af Rønnebæksholm, og han antog Højesteretsadvokat *Bang* til at føre Sagen.

Efter at et Forsøg paa Forlig mellem Næstved og Rønnebæksholm var mislykkedes, fremlagde *Bang* 27. Oktbr. 1761 et Indlæg som Svar paa Dorphs Indlæg. Han paastod, at Rønnebæksholm aldrig havde brudt Kontrakterne; thi Rønnebæksholm havde aldrig været vidende om, at Ledet mellem Overdrevet og Lundemarken havde været lukket i Ævredtiden. Næstved havde heller aldrig paa lovlig Maade tilkendegivet

Rønnebæksholm det. De af Næstved erhvervede Tingsvidner beviste kun, at Næstved ikke havde benyttet sin Ret, men aldrig, at Rønnebæksholm havde nægtet Byen Græsningen i Lundemarken. Rønnebæksholm var uden Skyld i, at Aaderup Bymænd optog Næstveds Kvæg i Lundemarken; men det kunde være forebygget, hvis Næstved havde ladet Kvæget vogte. Han tilbød nu Næstved for Fremtiden fri Græsning i det Stykke Jord, som var indhegnet af Lundemarken. Han paastod, at Rønnebæksholm ikke skulde lukke Gærdet fra Rønnebæksholm Sø til Haugaards Led, da Kontrakten af 1615 meddelte, at Rønnebæksholm kun skulde lukke fra Dyrehaven til Søen, hvilket Stykke altid var blevet vedligeholdt. Det var Rønnebæksholm lige meget, hvem Jordskylden af af Munkebrovængerne skulde betales til. Han erklærede, at Rønnebæksholm Sø var Rønnebæksholms Ejendom og ved Hegn kunde skilles fra Overdrevet, hvilket han beviste ved Herluf Trolles Gavebrev af 1561, hvori Overdrevet omtaltes som liggende mellem Rønnebæksholm Sø og Store og Lille Sø, ved de adelige Mænds Forretning af 1567, ved at Hvitfeldt i 1604 havde frasagt sig al den Tiltale paa Rønnebæksholm Sø, han kunde have, og ved et Tingsvidne af 1712, hvori der omtaltes, at Rønnebæksholm uden Paaanke i 50 Aar havde benyttet det, der groede i Søen. Han paastod derfor, 1) at Rønnebæksholms nuværende og kommende Ejere blev dømt til herefter at benytte Græsset paa Overdrevet sammen med Næstved ifølge de gamle Kontrakter og iøvrigt frifunden for den i 4. P. af Næstved gjorte Paastand i Dorphs Indlæg af 1753, 2) at det var Rønnebæksholms Ejer ligegyldigt, om han blev dømt til at svare den resterende og fremtidige Jordskyld til Næstved eller Herlufsholm, 3) at Rønnebæksholm Sø blev kendt at være Rønnebæksholms Ejendom, og at Rønnebæksholm blev tilladt at lade den indhegne efter højeste Flademål og frifundet for Dorphs Paastand i 3. P., 4) og at Næstved dømtes til at betale denne Processes Omkostninger.

I Kommissionsmødet 12. Jan. 1762 svarede Højesteretsadvokat *Wivet* paa Herlufsholms Vegne paa Modstandernes Indlæg. Ifølge 6. Maj 1567, 16. Novbr. 1604 og Højesteretsdom

1639 beviste han, at Overdrevet altid havde tilhørt Herlufsholm, og at Næstved kun var givet Græsningsret paa det, men uden Tilladelse til at indhegne noget deraf. Han paastod, at Næstved havde brudt de Kontrakter, der var indgaaet med Herlufsholm og derfor burde miste Overdrevet og levere det fra sig saaledes, som Byen havde modtaget det. Han mente, at Jordskylden af Munkebrovængerne burde betales til Herlufsholm som Ejer af Overdrevet, at Sortebrødregaard ingen Ret havde til Østervænget, og at de, der uden Herlufsholms Vilje havde indhegnet Vænger paa Overdrevet, skulde aflevere dem til Herlufsholm. Han paastod saa, „1) at Næstved Borgere blev dømt til at skaffe Herlufsholm Overdrevet i samme Stand, som de havde modtaget det, at gøre Rede for de Penge, som de havde faaet af Vængerne, og at betale dem til Herlufsholm, 2) at alle de, der havde indhegnet Vænger, blev dømt til at akkordere med Herlufsholm om Afgiften af dem og betale den til Herlufsholm, 3) at Rønnebæksholm blev dømt til at udlægge Munkebrovængerne til Overdrevet og betale den resterende Jordskyld af dem til Herlufsholm, fylde Grøften over Rønnebæksholm Sø og betale Herlufsholm 50 Rdl. aarlig for Høet paa det Stykke Jord, der var indhegnet, 4) at Rønnebæksholms Ejer skulde tillade fælles Græsning paa sin Ejendom, hvis han for Fremtiden vilde have Græsningsret paa Overdrevet, 5) og at alle de indgaaede Foreninger og Kontrakter burde være ophævede“.

Dorph svarede derpaa 23. Jan. 1762, og Bang svarede 26. Jan. 1762 paa Wivets 3. Paastand. Han fremlagde de gamle Skøder paa Munkebrovængerne og paastod, at Rønnebæksholm frifandtes for Herlufsholms Tiltale.

Kommissærerne afsagde 28. April 1762 følgende Dom. De delte Sagen i 7 Dele og stillede 7 Spørgsmaal.

1. Hvad Ret har Herlufsholm til det omtvistede Overdrev?

2. Hvad Rettighed kan Næstved med Grund og Føje tilegne sig paa Overdrevet?

3. Er Næstved pligtig til at udlevere til Herlufsholm alle de Vænger og Haver, som er indhegnet af Overdrevet?

4. Er Rønnebæksholm pligtig til at udlevere Munkebrovængerne til Herlufsholm?

5. Hvem er berettiget til at hæve Jordskylden af Munkebrovængerne?

6. Bør Rønnebæksholm fremdeles have Græsning for sit Kvæg paa Overdrevet?

7. Tilhører Rønnebæksholm Sø Overdrevet, eller er den Rønnebæksholms virkelige Ejendom?

1. Ifølge Kristian III's Brev af 1556 bevises det, at Overdrevet har tilhørt Skovkloster, da det deri kaldes Skovklosters Overdrev, men derimod ikke, at det blev skænket Næstved til Ejendom, hvad Dorph havde paastaet, da det kun var et Forleningsbrev om Græsningen paa Overdrevet. Ophævelsen af dette Brev kan siges at være sket ved Mageskiftebrevet af 1. Juni 1560, hvorved Herluf Trolle fik Skovkloster med al dets Tilliggende, ligesom det var i Abbedernes Tid, altsaa ogsaa Næstved Overdrev. At Herlufsholm bestandig har været anset for den rette Ejer af Overdrevet, kan ses af de her i Kommissionen fremlagte Foreninger og Domme, hvori der altid er blevet henvist til Herluf Trolles Gavebrev. Ingen andre end Dorph har vovet at paastaa, at Herlufsholm ikke ejede Overdrevet. Thi kendes for Ret: Herlufsholm skal heretter som hidtil være Ejer af Overdrevet, der rettelig burde kaldes Herlufsholms Overdrev.

2. Naar man løselig i og for sig selv alene betragter Herluf Trolles Gavebrev af 1561, kan det ikke nægtes, at man let kunde komme til at tro, at Næstved havde faaet en større Ret til Overdrevet, end Byen virkelig har, da der i Gavebrevet meldes, at Overdrevet er Næstved forundt at nyde og bruge til evindeligt Eje og til evig Tid, af hvilke Ord Næstved Borgere let kunde finde paa at gøre sig en højere Ide om deres erhvervede Rettighed, end de burde; derimod naar man nøjere overvejer Gavebrevet og tillige gaar noget tilbage i Tiden for at erfare, hvad der er passeret, kan man finde ud af, hvad Ret Næstved er overdraget af Herluf Trolle. I Middelalderen betalte Næstved Leje af Overdrevet til Skovkloster, men ingen Leje fra 1535—1560. Ifølge nogle Dokumenter,

der er omtalt i det foregaaende, har Magistraten erkendt, at den har modtaget Overdrevet „i Laan og Leje“ af Herlufsholm. Af Næstveds gamle og bestandige Trang til Græsning, af Magistratens Brev til Herluf Trolle af 1561, af Herluf Trolles Gavebrev og af Magistratens Erklæringer er det da bevist og godtgjort, hvilken Ret Næstved har til Overdrevet. Thi kendes for Ret: Næstved Borgere kan ej tilkomme større Ret til Herlufsholms Overdrev end at benytte Græsningen for deres Kvæg til evig Tid efter Herluf Trolles Gavebrev; altsaa har Næstved ingen Ret til at indhegne noget af Overdrevet uden Herlufsholms Samtykke.

3. At Næstved Borgere aldrig har haft Ret til at indhegne noget af Overdrevet, er i sig selv rigtigt nok; men naar de har indhegnet noget og derefter beholdt det indhegnede upaataalt langt over Hævdstiden (20 Aar), har de erhvervet sig Ret til bestandig at beholde det; men selv om de ikke havde en saadan Hævd at beraabe sig paa, havde de dog ifølge 16. Novbr. 1604 Adkomst nok til at beholde de indhegnede Vænger og Haver. Da det nu ikke under denne Sag af Herlufsholm eller nogen af de andre er bevist, hvor mange Vænger der i 1567 og 1604 var indhegnet, eller hvor mange der siden er blevet indhegnet, kan vi ikke rettere kende og dømme end, at Næstved Borgere bør til evindeligt Brug beholde alle de Vænger og Haver, som de ved denne Sags Begyndelse uden dermed at være forlenet havde haft og besiddet upaataalt over Hævdstiden; hvis de dog har betalt nogen Afgift af dem til Herlufsholm, bør de fremdeles i rette Tid betale den.

4. Ifølge Skøderne paa Munkebrovængerne har Rønnebæksholms Ejer i lang Tid og i rolig Hævd besiddet dem upaataalt, hvad Skoleherren havde erkendt, da han i 1731 ophævede Forbudet af 1727, der i Højesteret 1731 blev stadfæstet; men dets Gyldighed eller Ugyldighed beroede paa endelig Dom i Hovedsagen, som var anlagt for en Kommission, der forsvandt af sig selv eller blev ophævet formodentlig af den Aarsag, at „vedkommende saa, at derved var intet at vinde“. Thi kendes for Ret: De to Munkebrovænger bør fremdeles

tilhøre Rønnebæksholm som Ejendom undtagen de to Stykker Jord i Vængerne, som tilhører Herlufsholm, og saaledes findes Rønnebæksholm for Herlufsholms Tiltale.

5. Da det er bevist, at Næstved i mange Aar før 1737 upaatalt har faaet Jordskyld af Munkebrovængerne, og da Herlufsholm ikke i rette Tid har paatalt sin formentlige Ret til Vængerne eller Jordskylden af dem, kendes for Ret, at Næstved er berettiget til at faa af Rønnebæksholm baade den siden 1737 resterende og herefter kommende Jordskyld af Munkebrovængerne, som er 4 Rdl. 2 Mk. 13 Sk., og at Rønnebæksholm skal betale den i rette Tid. — Da der ingen Beregninger eller Oplysninger om de af Lowsen nævnte Skatter, som Herlufsholm skulde have betalt af Munkebrovængerne, er fremlagt i Kommissionen, og da Rønnebæksholms Ejer har erklæret, at han selv har betalt alle kgl. Skatter af sine Munkebrovænger, maa disse Skatter være af Herlufsholms to Stykker Jord i Munkebrovængerne. Der kan derfor ingen Dom afsiges om dem.

6. Dorph har ved Tingsvidner af 6. Maj og 22. Juni 1750 bevist, at Adgangen til Rønnebæksholms Marker har været spærret for Næstveds Kvæg, men ikke, at Næstved Borgere har besværet sig derover til Rønnebæksholms Ejer, der ikke skriftligt har nægtet dem Adgang til sine Marker. De har derimod stiltiende fundet sig deri i over 30 Aar og synes at have haft god Grund dertil, da Græsset paa Overdrevet efter Vidners Udtalelse var langt bedre end paa Markerne. — Rønnebæksholms Ejer er uden Skyld i, at Aaderup Bymænd optog Næstveds Kvæg, naar det gik fra Lundemarken ind paa Aaderup Mark, da han ifølge Foreningerne ikke skulde lade det vogte. — Dorphs Paastand om, at Rønnebæksholm skal vedligeholde Hegnet til Haugaards Led, strider imod de gamle Foreninger. — Selv om der nu kunde være noget at udsætte paa Tages Opførsel mod Næstved Borgere, havde de dog kun liden Ret til at paatale det, naar de vilde tænke paa deres egen Opførsel mod ham ifølge Tingsvidne af 19. Marts 1750. Da nu Collet har tilbudt at holde Ledene til Lundemarken, Dyrehaven og Moldt aabne for Næstveds Kvæg,

er der ingen Grund til at frakende ham hans Ret til Græsning paa Overdrevet. Thi kendes for Ret: Rønnebæksholms Ejer skal fremdeles have fri Græsning paa Overdrevet sammen med Næstved efter de gamle Kontrakter, og iøvrigt frifindes han for Næstveds Tiltale.

7. Dorphs Beviser for, at Rønnebæksholm Sø kaldes Store Sø, er ikke ganske rigtige, da han benytter Ord som „Vandmølle“, „Udmaling“ og „Store Sø“, der ikke er nævnt i Tingsvidnerne af 1598. — At den omtvistede Sø vekselvis kaldes Store Sø og Rønnebæksholm Sø beviser ved første Øjekast lige saa lidt, at den tilhører Overdrevet som Rønnebæksholm; men det beviser ved nøjere Overvejelse, at den snarere tilhører Rønnebæksholm end Overdrevet. Det er klart og bevist, at der i 1561 var paa Overdrevet baade Store og Lille Sø, som tilhørte Herluf Trolle, og at der var en Sø ved Navn Rønnebæksholm Sø, som grænsede til Overdrevet og tilhørte Rønnebæksholm. Store Sø er Tid efter anden udtørret og blevet til en Mose. Da nu Rønnebæksholm Sø var større end Lille Sø, er det meget rimeligt, at nogle har kaldt den Store Sø; men at den derfor skal være Herluf Trolles Store Sø, kan ikke bevises, da den lige saa vel kaldes Rønnebæksholm Sø endnu, som den blev kaldt det i Trolles Tid, og det er ikke fra Herlufsholms eller Næstveds Side godtgjort, at der 1561 var nogen anden Rønnebæksholm Sø, end der nu er. Men derimod, at Rønnebæksholm Sø ikke er den i 1561 omtalte Store Sø, bevises ved Herlufs Trolles Gavebrev, Forliget 6. Maj 1567, Foreningen af 1604 mellem Hvitfeld og Paslich, 20. April 1605 og Balles Kort. Thi kendes for Ret: Rønnebæksholm Sø skal fremdeles tilhøre Rønnebæksholms Ejer som hans særskilte Ejendom, som han, naar han finder for godt, kan lade indpæle efter højeste Flademaal, og iøvrigt frifindes han for Næstveds Tiltale.

Om Sortebrødregaards Vænge kan der ikke afsiges nogen Dom, da der ikke er stævnet derom.

Denne Kommissionsdom blev stadfæstet af Højesteret 16. Januar 1764.

Nu var der afsagt en afgørende Dom om de Stridigheder

om Overdrevet, der havde varet omtrent 200 Aar. Næstveds Haab om ad Rettens Vej at faa Overdrevet for sig selv var dermed bristet. Det Resultat, Næstved havde opnaaet, svarede langt fra til de anvendte Omkostninger, der beløb sig til over 1000 Rdl.

Et lille Stridsemne var endnu tilbage: Afpælingen af Rønnebæksholm Sø. Collet stævnedes i Marts 1767 Næstved og Herlufsholm for Vordingborg Amts Rytterdistrikts Birk og Herlufsholm Birk for at høre 4 Synsmænd udmeldt ved hver Ret til at afpæle Søen. De 8 udmeldte Mænd, der var fra Hammer, Ring og Lille Næstved, mødte 4. April 1767 ved Rønnebæksholm Sø og indpælede den efter det Flademaal, den havde den Dag, skønt de kunde se, at den for nogle Dage siden havde strakt sig længere ind paa Overdrevet. Til Stede var Collet, nogle af Næstveds eligerede Borgere, deres Prokurator og Forvalter Bruns Fuldmægtig fra Herlufsholm.

Da Næstved ikke ad Rettens Vej kunde faa Overdrevet for sig alene, besluttede man at opnaa dette ved Forhandling

Efter at Borgmester og Byfoged *Niels Thorup* og de 8 eligerede Borgere havde drøftet Fællesskabets Ophævelse paa Overdrevet og dets Anvendelse til Agerdyrkning, sendte Thorup 16. Febr. 1769 en Ansøgning til Kongen om at faa Fællesskabet paa Overdrevet ophævet. Han skildrede Overdrevets Historie gennem Tiderne. Han mente, at alle de gamle Kontrakter og Foreninger om det uden videre kunde ophæves, saa Næstved beholdt det alene, mens dets Naboer beholdt deres Marker for sig selv; dog skulde Rønnebæksholm og Herlufsholm have Erstatning for deres Ejendomsjord paa det. Herlufsholm skulde naturligvis beholde Ejendomsretten, Jagt- og Fiskerirettigheden til Overdrevet. Han ønskede, at Næstved herefter maatte faa Lov til at bruge det til Agerdyrkning. Den 18. Febr. sendte han en Skrivelse til Skoleherren Statsminister Grev *Thott* og bad om hans Samtykke til Fællesskabets Ophævelse, Overdrevets Opdyrkning og hans Anbefaling af Ansøgningen til Kongen. Han skrev ogsaa 18. Febr. til Stiftamtmand *Knuth* og bad om hans Hjælp dertil.

Thott sendte 31. Juli en Skrivelse til Knuth, hvori han forlangte, at de 4 Byer: Kalby, Holsted, Øverup og Vredsløse skulde have et Stykke Jord af Overdrevet som Erstatning for deres Græsningsret ifølge 30. Maj 1618. Knuth sendte denne Skrivelse til Thorup og bad om Svar.

Thorup svarede 19. Aug., at Overdrevet er givet Næstved til evig Brug af Herluf Trolle. Han mente derfor, at Næstved ikke kunde afstaa noget af det undtagen det, som skulde gives til Vederlag for Herlufsholms og Rønnebæksholms Ejendomsjord, da Næstved saa ogsaa maatte have Erstatning hos de 4 Byer for sin Græsningsret paa deres Marker.

Thorup bad 17. Oktbr. Thott om Svar paa sin Ansøgning af 16. Febr., da Hegnet mellem Overdrevet og Holsted Mark skulde bringes i Orden.

Thott svarede ham 28. Oktbr., at han fastholdt sit tidligere Forslag om Erstatning. Thorup anmodede da 31. Oktbr. Knuth om at foreslaa Thott, at Næstveds og Herlufsholms Mellemværende blev afgjort af Amtmanden og Landkommis-særerne i Vordingborg Amt. Knuth sendte Meddelelse herom til Thott, der svarede ham 18. Novbr., at hans og Næstveds Forslag skulde sendes til General Landvæsenets Kollegiet, der saa skulde undersøge Sagen. Thorup sendte saa 9. Decbr. 1769 en lang Skrivelse til dette Kollegium, hvori han fortalte Overdrevets Historie, Thotts Krav m. m. Han fastholdt sit tidligere Forslag om, at Næstved ikke vilde afstaa noget af Overdrevet, da de 4 Byer ikke ejede en Fodsbred Jord der.

Amtmand *Brochenhuus* lod da efter Ordre fra General Landvæsenets Kollegiet alle Lodtagerne i Græsningen paa Overdrevet sammenkalde der den 27. April 1770. Brochenhuus, Vordingborg Amts Landkommisær, Thorup, de elige-rede Borgere: Claus Brysting, Wilken Hornemann, Frederik Schmidt, Hans Henrik Hansen, Jacob Hansen, Jørgen Lange, Hans Jørgen Sommer og Hans Christian Misleth, nogle andre Borgere, Fuldmægtigen fra Herlufsholm, nogle Bønder fra de 4 Byer og Collet var mødt. Der blev saa forhandlet om Fællesskabets Ophævelse. Herlufsholms Fuldmægtig og

dets Bønder paastod, at de burde have noget Vederlag for Græsningen paa Overdrevet, og Herlufsholm for sin Jord i Munkebrovængerne. Næstvederne mente, at Bønderne ikke kunde være berettigede til noget Vederlag, da deres Græsningsret paa Overdrevet kunde gaa op mod Næstveds Græsningsret paa deres Marker. Nu greb Brochenhuus og Landkommisærerne ind og foreslog, at Næstved gav Bønderne nogen Erstatning for at faa Fællesskabet ophævet. „For at udvise al mulig Føjelighed for at opnaa en mindelig Forening til alle Stridigheders Ophævelse“ gav Næstvederne efter og gik ind paa at overlade 653332 Kv. Alen af Overdrevet til Holsted og 31658 Kv. Alen til Herlufsholm som Erstatning for dets Ejendomsjord. Disse afstaaede Jordstykker laa langs med Holsted Hestehave og Lille Mark. De blev straks opmaalt af en Landmaaler. Skellet mellem dem og Overdrevet blev mærket af med Pæle og Sten. — Saa begyndte Forhandlingen med Collet, og den gik meget let. Han afstod Munkebrovængerne til Næstved mod at faa et lige saa stort Stykke af Overdrevet ved Rønnebæksholm Sø og Dyrehave, og han frasagde sig al Ret til Græsningen paa Overdrevet, og Næstvederne frasagde sig ligeledes al Ret til Græsningen paa hans Marker. Jordskylden — 4 Rdl. 2. Mk. 13 Sk. skulde Collet fremdeles betale til Næstved.*)

Skønt to Bønder i Holsted paa de øvrige Bønders Vegne i Juli 1770 havde erklæret overfor Thorups Sendebud, at de var tilfredse med dette Jordstykke, fortrød Holstederne, at de ikke havde forlangt noget mere af Overdrevet. Da Thorup, de eligerede Borgere, Landmaaler Olsen, Fuldmægtig Hvid fra Herlufsholm og Bønderne i Holsted var forsamlet paa Overdrevet 13. Oktbr. 1770 for at træffe Aftale om Hegnet, forlangte Bønderne, at Skellet skulde gaa længere ind paa Overdrevet, hvad Næstvederne ikke kunde gaa ind paa, da det blev for meget. De fremsatte deres Krav „med Eder og Banden samt en uanstændig Grovhed og

---

*) Rønnebæksholm betaler den Dag i Dag disse Penge til Næstved Kommune.

Egensindighed.“ Der blev derfor ingen Aftale truffet om Hegnet.

Thorup indberettede dette til Thott og Stiftamtmanden, der befalede Landvæsenskommissærerne at stifte Forlig, hvilket skete ved et Møde paa Overdrevet 3. Novbr. 1770. Næstvederne afstod saa 832913 Kv. Al. til Holstederne, der nu endelig var tilfredse. Fra den Dag af kan Fællesskabets Ophævelse paa Overdrevet regnes. Foreningsdokumentet herom blev underskrevet af Thott 9. Marts 1771 og af Kongen 3. April 1771.

Næstved havde saa endelig faaet Overdrevet for sig selv, hvad man havde ønsket lige siden 1712. Man havde ogsaa maattet bøde derfor, idet Herlufsholm og Holsted havde faaet ca. 60 Tdr. Land. Overdrevets Flademaal, der hidtil havde henhørt under Herlufsholm, var nu omtrent 600 Tdr. Land. Heri er ikke medregnet ca. 50 Tdr. Land ved Næstved, som ejedes dels af Næstved By og dels af Borgere.

Nu skulde Borgerne saa til at drøfte, hvorledes Overdrevet skulde deles og dyrkes.

Der var her i Næstved 244 Grundejere, der nu skulde have Part i Overdrevet. Deres Grunde var ikke lige store og derfor kunde deres Andele af Overdrevet heller ikke blive lige store.

Efter at Wulf, de eligerede Borgere og Grundejerne havde holdt nogle Møder om Overdrevet paa Raadhuset i 1770 og 1771, blev de enige om følgende: Overdrevet skulde dyrkes i Fællesskab. Det deltes i 7 Dele 1) *Enghaven*, som laa mellem Sandbakken og Aaderup 2) *Bankemarken* eller *Gallemarken*, som laa Nordøst for Enghaven og strakte sig fra Rønnebæksholm til Vejrmøllen og Rakkerbanken (Husvolden — dette Navn synes nu at være glemmt), 3) *Engelsømarken*, Nordøst for Nr. 2, strakte sig fra Rønnebæksholm til en nyanlagt Vej (nuvær. Kählers- og Skyttemarksvej) tværs over Overdrevet til Haugaards Led ved Kalbyris, 4) *Østermarken*, der senere blev kaldt *Skyttemarken*, Nordøst for Nr. 3, omfattede Resten af Overdrevet mellem Rønnebæksholm og den ny Vej, 5) *Munkebromarken*, der senere

blev kaldt *Kildemarken*, strakte sig fra den ny Vej langs med Vejen Nordøst for Sandbakken (nuvær. Farimagsvej) til Skellet ved Herlufsholms og Holsteds Marker, 6) *Haugaardsmarken*, Nordøst for Nr. 5, omfattede Resten af Overdrevet, og 7) *Banken*, Nordøst for Byen.

De 5 Marker, der var omtrent lige store (hver paa noget over 100 Tdr. Land) skulde nu dyrkes, mens Enghaven og Banken skulde ligge i Græs.

Enhver af de 5 Marker blev delt i store Stykker (4—8), der kaldtes Aase, der saa igen blev delt, for at hver Grundejer kunde faa et Stykke i hver Mark. Enghaven blev ogsaa delt, saa hver Grundejer fik et Stykke deraf, mens Banken, hvis Areal var godt 25 Tdr., ikke blev delt, da den skulde benyttes til Græsning for Smaakreaturer og til Markedsplads.

For at aflede Vandet fra Overdrevet blev der gravet Grøfter. I den Del af det, der laa Øst for den ny Vej, som nu blev kaldt „den indgravede Vej“, fik Vandet Afløb til Grøften ved Rønnebæksholm, mens Markerne Vest for Vejen havde Afløb til Skelgrøften ved Holsted Mark. Skellet her var en Jordvold med Grøft paa hver Side, hvilket Arbejde blev udført i Foraaret 1771.

De 5 Marker blev indhegnet enten med en Grøft eller et Rishegn; derimod blev hver Grundejers Stykke i Markerne ikke indhegnet, da det vilde tage for meget af Jorden; hvert Stykke blev afmærket med en nummereret Pæl. Jordstykkerne blev fordelt mellem Grundejerne ved Lodtrækning. Hver Mark skulde dyrkes i Fællesskab, saa alle Jordstykkerne i en Mark laa i Græs eller Sæd samtidig.

Landmaaler Olsen og hans Medhjælper, bistaat af 5 Næstvedere, udførte dette Arbejde for en Betaling af 100 Rdl. og frit Ophold paa Apoteket, der dengang tillige var Gæstgiveri.

Omkostningerne ved Overdrevets Inddeling, Grøftegravning m. m. blev ca. 656 Rdl., der blev lignet paa Grundejerne.

N. Thorup og de eligerede Borgere udarbejdede saa

Vedtægter for Markernes Benyttelse. 4. Maj 1772 underskrev disse Mænd Vedtægterne, der blev stadfæstet af Kongen 2. Juli 1772.

En Markkommission, der bestod af Borgmesteren, to af de eligerede Borgere og to Borgere, valgte paa 2 Aar af Borgmesteren, styrede Markernes Sager. Den samledes paa Raadhuset, saa ofte som det var fornødent.

En af Grundejerne blev valgt til Markmand. Han skulde have Tilsyn med Markerne og sørge for, at Vedtægterne blev overholdt. Han førte Markvæsenets Regnskab. Han blev saa fri for at svare Grundskat af sin iboende Gaard, for Næringskat og for Byens andre Bestillinger, saa længe han var Markmand. Under ham var der to Vangevogtere, der skulde have Tilsyn med Marker, Gærder, Grøfter, Korn, Enge, Græs og Markled. De fik frit Hus, Have og 12 Rdl. aarlig. Den ene boede i Huset ved Skidtparken (Hjørnet af Kählers- og Farimagsvej), og den anden i et nybygget Hus ved Haugaards Led.

Dyrkningsplanen for de 5 Marker var saaledes. En Mark dyrkedes 3 Aar i Træk med Sæd, hvorefter den udlagdes til Græsning. Markerne blev dyrket i følgende Orden: Banke-, Engelsø-, Munkebro-, Haugaards-, og Østermarken. Naar en Mark havde ligget i Græs, maatte den først opløjes efter Høst.

Hver Grundejer skulde vedligeholde Hegnet ud for sine Jordstykker, og det skulde være i Orden til 1. Maj hvert Aar.

Ingen maatte slaa Hø paa Markerne, før det blev bekendtgjort ved Trommeslag.

Ingen maatte bortleje noget af Overdrevet til nogen udenbys. Hvert Aar maatte Markmanden paa Næstved Byting afgive en Erklæring om, at intet af Overdrevet var bortlejet til udenbysboende.

Inden hvert Aars 1. Maj skulde Fjerdingsmændene forfatte en Fortegnelse over, hvor mange Køer og Heste enhver Grundejer havde, og hvor mange enhver kunde tilkomme at indsætte paa Græsmarkerne. I 1771 var her 271 Køer og Heste; men der var kun Plads til 250 paa Markerne. Hvis de 21 skulde ud paa Markerne, skulde der betales 3 Rdl. for hver.

Før Kreaturerne kom ud paa Markerne, blev de indbrændt med et Mærke.

Man skulde have 10 Skilling i Grundtakst for at kunne indsætte et Kreatur paa Markerne. (Alle Byens Grunde var

ansat i Grundskillinger til Brug ved Skatteligningen). Mindst 40 Grundejere havde under 10 Sk. og kunde derfor ingen Kreaturer holde, men lejede vistnok deres Andele bort.

Hingste, Faar, Geder, Svin og Gæs maatte ikke komme paa Græsmarkerne. Syge Dyr maatte heller ikke komme der.

Kreaturene gik løse paa en Mark 8—14 Dage, eftersom der var Græs til, hvorefter de blev drevet ind paa en anden Mark osv., indtil Ævredtiden kom. Køerne skulde enten malkes ude paa Marken eller trækkes hjem til Malkning; men de maatte ikke drives hjem.

Overtrædelser af Vedtægterne straffedes med Bøder. „Ingen maa beskadige nogen Grøft eller Gærde i eller omkring Næstved Marker; skulde nogen dermed betræffes, skal han derfor bøde 3—40 Lod Sølv efter Loven, om han dertil har Formue; men er han uformuende, skal han derfor 3 Dage i Rad staa i Halsjernet her paa Torvet, hver Gang 2 Timer, og ellers efter Forseelsens Beskaffenhed tiltales til at arbejde i Rasp-huset i visse Maanedr“.

Senere blev Vedtægterne ændret noget.

Borgerne blev snart kede af at dyrke Markerne i Fællesskab. Der var flere Gange Tale om at udskifte Markerne, saa hver Grundejer kunde faa et Jordstykke til Ejendom, som han kunde dyrke efter Behag. Endelig 27. August 1810 fremkom Borgmester *M. Schønheyder* med et Forslag om Udskiftningen, som blev vedtaget af Grundejerne. Et Andragende om Udskiftningen blev sendt til Rentekammeret, der 22. Januar 1814 gav Tilladelse til, at Markjorderne udskiftedes ved Overlandinspektør *Ehlers*. Han udarbejdede saa Udskiftningsplanen. Der var 116 Grundejere, der ejede 244 Grunde. Grundejerne blev delt i 5 Klasser. Til 1. Kl. hørte 36 Grundejere, som hver ejede 6 Skilling og derunder i Grundtakst. De fik til Deling 2 Skifter i Kildemarken og eet i Engelsømarken. Til 2. Kl. hørte 28 Grundejere, som hver ejede fra $6\frac{1}{5}$ —12 Sk. i Grundtakst. De fik til Deling eet Skifte i Engelsømarken, eet i Skyttemarken og eet i Haugaardsmarken. Til 3. Kl. hørte 24 Grundejere, som hver havde $12\frac{1}{5}$ —20 Sk. i Gr. De fik eet Skifte i Kildemarken og 2 i Haugaardsmarken. I 4. Kl. var der 20 Grundejere, der hver havde $20\frac{1}{5}$ —42 Sk. i Gr. De fik 2 Skifter i Skyttemarken og 3 i

Haugaardsmarken. I 5. Kl. var der 8 Grundejere, der hver havde over 42 Sk. i Gr. De fik hele Gallemarken med Engshaven og Resten af Engelsømarken. Hver Grundejer fik saa vidt muligt kun een Jordlod undtagen 5. Klasses Grundejere, der kunde faa en Jordlod baade paa Gallemarken og Engelsømarken. Denne Plan blev fremlagt for Grundejerne 22. Juli 1814. Lodtrækningen om Jordlodderne skete 15. Aug. 1814.

Sandbakken ved Byen blev Næstved Kommunes Ejendom og var derfor uden for Udskiftning.

Der blev endvidere vedtaget, at ingen udenbys boende, men kun Grundejere i Næstved kunde købe nogen Jordlod paa Næstved Markjorder. Denne Vedtagelse blev stadfæstet ved kgl. Reskript af 10. April 1816.

Udskiftningen blev stadfæstet ved følgende kgl. Resolution, der er stilet til Grev Danneschjold-Samsø, Amtmand over Præstø Amt:

Vor synderlige Gunst! Da en stor Del af Næstved Købstads Indvaanere i en indgiven allerunderdanigst Ansøgning have anholdt om, at det ved Gavebrev af 2. Novbr. 1561 af Herluf Trolle til Næstved By skænkede saakaldte Herlufsholms Overdrev, der siden 1771 efter foregaaende Forening imellem Patronen for Herlufsholm og Næstved Bys Øvrighed samt derefter passeret allernaadigst Approbation har været inddelt i 5 Marker, saaledes at enhver Grundejer erholdt i hver Mark sin Jordlod, nu maatte vorde udskiftet, for at disse Jorder derved kunde underkastes hensigtsmæssigere og fordelagtigere Behandling. — Saa give Vi Dig efter at have taget denne Sag tillige med Din derom afgivne Erklæring i Overvejelse hermed tilkende, at Vi allernaadigst tillade, at de ovennævnte Næstved Købstads Jorder, som ikke ere Kommunejorder, maa udskiftes og indeles til Grundejerne i Forhold til deres Grundskillinger efter den af Overlandinspektør Os elskelig Justitsraad Ehlers lagte og af Grundejerne antagne Plan til fri Raadighed paa den i Forordningen af 18. Oktbr. 1811 bestemte Maade, dog saaledes at enhver Grundejer af den ham ved Udskiftningen tilfaldne Jordlod til Næstved Bys Kæmnerkasse har at erlægge af hver Td. Land boniteret Jord en aarlig Afgift af 2 Skæpper Byg, som betaales i Penge, beregnet efter Kapitelstakst, hvilken Afgift, saafremt Jorden sælges adskilt fra Grunden, hvortil den er udskiftet, forhøjes, hver Gang Ejeren forandres, med 2 Skp. Byg, indtil

den har opnaaet 1 Td. Byg pr. Td. Land, ligesom og ved hver Forandring af Ejer til en saaledes fra Grunden adskilt Jordlod en Rekognition af 1 Rigsbankdaler Sølv bliver at erlægge til Kæmnerkassen, hvilken aarlig Afgift og Rekognition bør overlades til Bestridelse af Kæmnerkassens almindelige og sædvanlige Udgifter. — Iøvrigt forbeholdes Herlufsholm Gods Herligheder, for saa vidt samme tilkommer det. — Derefter Du Dig allerunderdanigst haver at rette, og vedkommende saadant til Efterretning at tilkendegive. Befalende Dig Gud!

Skrevet i Vor Kgl. Residensstad København 25. April 1815.

Under Vort Kgl. Segl.

Under Hans Majestæt Kongens Fraværelse, i Allerhøjst-sammes Navn Maria.

Kaas.	Cold.	Bülow.	Monrad.
Ørsted.	Berner.	Rimestad.	

Hvorledes er det nu siden 1815 gaaet med Herlufsholms Ejendomsret til Overdrevet? Der nævnes intet Sted noget derom. Herlufsholm har sikkert aldrig faaet nogen Erstatning for Overdrevet. Herlufsholm ejede det egentlig ogsaa kun paa Papiret; thi det var skænket Næstved til evig Brug, og Lejen af det var givet til Næstved Skolevæsen.

Fiskerirettigheden ophørte ogsaa af sig selv, idet Søerne nu var udtørret.

Jagtretten afløstes fra 1858 af med et aarligt Vederlag af 21 Rdl. 4 Mk. til Herlufsholm. Den afløstes 1925 med 1083 Kr. (43,30 Kr. $\times$ 25), som Næstved betalte Herlufsholm. Jagtretten tilhører nu Grundejerne.

Kilder: Kommissionsprotokol over Næstved Overdrev 1753—1762, der er paa 1474 Sider og indeholder en stor Del af de Dokumenter, hvis Indhold er meddelt i dette Afsnit, en Pakke: Næstved Overdrev — Legater — Gavebreve og publike Midler m. m. 1561—1815, en Pk.: Næstved Overdrev i Herlufsholm Arkiv, en Pk.: Jordskyld til Næstved af Munkebrovængerne 1739—1740, en Pk.: Domme angaaende Næstved Bys Fiskeri i Susaa 1593—1778 Nr. 6 og 18, Næstved Tingbog 1601, do. 1602, do. 1603, do. 1604, do. 1605, do. 1617, do. 1645—46 Fol. 250—51, 277—83 og 307—8, do. 1646—47 Fol. 135, 142 og 155, do. 1650—51 Fol. 233, do. 1651—52 Fol. 25 og do. 1734—48 Fol. 89—91 og 95—103, Næstved Raadstuebog 1698—1742 Fol. 68 og 81, do. 1742—70 Fol. 86, 290, 319—21 og 327—32,

do. 1770—96 Fol. 1, 5, 9—14, 18—19 og 61, do. 1796—1845 Fol. 114, 156—57, 187—93, 197—98, 208—9, do. 1845—66 Fol. 230, Næstved Raadstuekopibog 1683—89 Fol. 30—31 og 163—64, do. 1701—11 Fol. 735, 742—43, 751—52 og 764, do. 1711—15 Fol. 10, 32—33, 45 og 187, do. 1723—39 Fol. 206—9, 457, 636—38, 642 og 654—56, do. 1739—50 Fol. 8—9, do. 1750—65 Fol. 94—98 og do. 1765—75 Fol. 25, 167—72, 207, 212—14, 228—29, 231—32, 240, 243—45, 303—4, 306, 321 og 323.

Provst Terpager i Mern.

Sognepræst i Mern 1720—1772, Provst i
Baarse Herred 1730—1766.

Af Provst *H. P. Meinertsen*, Mern.

I. Indledning.

Som Overskriften antyder, skulde det følgende være et Forsøg paa at genoplive Mindet om en af mine Formænd i Embedet her som Præst og Provst. I 52 Aar var Terpager Sognepræst i Mern Sogn og i de 36 Aar tillige Provst i Baarse Herred. Gennem denne lange Tid har han utvivlsomt sat sig værdifulde Spor, hvor han havde sin Gerning, men disse er nu for den store Almenhed næsten udslettede; thi det er nu over 150 Aar siden han lukkede sine Øjne, og saa gaar det jo, som det hedder i Sangen, at „Aarene de rulle og skiftes om paa Jord, og vore Navne glemmes som Sne, der faldt ifjor“.

Hvad de stedlige Minder om Provst Terpager angaar, er der nu tillige det uheldige, at Mern Præstegaard 2 Gange er lagt i Aske, og meget skriftligt derved gaaet tabt. Første Gang var i hans egen Embedstid 1727 ved hvilken Lejlighed en stor Del af det historiske Stof, han havde samlet baade herhjemme og i Udlandet, gik tabt. 2den Gang brændte Præstegaarden i P. Rørdams Dage 1847. Ogsaa da er sikkert en hel Del Stof, der kunde have haft Betydning for en Levnedsskildring af Terpager, mistet.

Imidlertid findes i Landsarkivet en stor Samling Breve fra Sjællands Biskoppers Arkiv, og deri er mange Breve fra Provst Terpager, som paa forskellig Maade belyser hans Personlighed og Virksomhed. Fra disse Breve er da en stor Del af det følgende Stof hentet. Som andre Kilder nævner jeg: Bricha „Biografisk Leksikon“. Werlauff „Det kgl. danske Selskab“ og „Københavns Adresseavis“ for 1772.

II. Barndom og Ungdom.

Lars Terpager var født 28. Februar 1684 i Ribe, hvor Faderen var Conrektor ved Latinskolen. I denne historisk saa minderige By har han rimeligvis allerede fra Barndommen faaet vakt og næret den historiske Interesse, som var betegnende for ham og gjorde ham til den store Samler af historiske Minder. Han blev Student fra Ribe Latinskole 1702. Formodentlig ved Faderens Forbindelser fik han forholdsvis gode Kaar under Studietiden. Saaledes boede han i 5 Aar paa Borchs Kollegium, ligesom han vistnok ogsaa allerede da kom i Forbindelse med den Mand, som senere paa saa mange Maader blev ham en virksom Støtte, nemlig Professor, Stiftsprovst Christen Worm, der siden blev Sjællands Biskop. Under sit Ophold paa Kollegiet deltog han naturligvis i de da almindelige Disputatser. De Emner, han valgte, viser hans særlige Interesse, de er nemlig hentede fra den ældste kirkelige og nordiske Historie.

1706 tog Terpager sin theologiske Eksamen. Og et Par Aar efter i 1708 lod hans Fader ham rejse til Udlandet for at fortsætte Studierne, efterat han „med Berømmelse“, siger Adresseavisen, havde taget sin Eksamen ved Akademiet herhjemme. Dette med Berømmelsen turde dog være en elskværdig Overdrivelse fra Bladets Side; thi Terpager fik kun 2. Karakter, hvilket maaske nok skyldtes, at han afsluttede sine Studier paa den forholdsvis korte Tid af 4 Aar. — Udenlandsrejsen gik til Utrecht i Holland, men varede kun nogle Maaneder, da Terpager blev hjemkaldt af sin Velynder, Professor Worm, for at overtage en Stilling som Lærer for en Søn af Gehejmeraad Krag, Svigersøn til Søhelten Niels Juel. Men

med den unge Krag rejste Terpager senere som Hovmester til Udlandet i et Par Aar, først igen til Utrecht, hvor der paa den Tid holdtes Fredskonference efter en af Ludvig d. 14. Krige og følgelig var Lejlighed til at lære en Del af Tidens Berømtheder at kende. Fra Holland drog de 2 unge studerende til London, hvor Dronning Anna den Gang holdt Hof. Hun var som bekendt gift med den danske Prins Jørgen, hvilket maaske var en af Grundene til, at Hoffets Sale aabnede sig for de 2 unge danske. Terpager brevvexlede iøvrigt med flere lærde Englændere om dansk Historie. Londonopholdet blev imidlertid brat afbrudt ved Gehejmeraad Krag's Død i 1713. Og Aaret efter døde ogsaa den unge Krag. Terpager boede saa i Bispegaarden hos Biskop Worm lige til 1720, da han blev Præst i Mern, kaldet af sin afdøde Elevs Moder, Niels Juels Datter, der altsaa har haft Kaldsret til Præstembedet i Mern den Gang. — I Mellemtiden havde han taget Magistergraden.

III. Præstegerningen.

7. Søndag efter Trinitatis 1720 blev Lars Terpager indsat som Præst i Mern af Provst Hansted i Vordingborg. Evangeliet til Dagen var Bispisningen i Ørkenen. Herom har Terpagers første Prædiken i Mern da drejet sig, Livets Brød, og Disciplene, der deler det ud til Folket. Og dette kunde gerne staa som en Overskrift over hans lange Præstegerning her, thi han var gennem de 52 Aar en tro Discippel i at uddele Livets Brød aandeligt og ogsaa legemligt, idet han havde et varmt Hjerte for de fattige. Det var i det hele et vistnok meget virksomt Præsteliiv, der nu begyndte. Saa vidt vides, haves der kun een efterladt Prædiken af Provst Terpager. Den blev holdt ved Landemodet i Roskilde og er optaget i Herslevs „Sermones ad clerum“ (Taler til Præsteskabet). Den særlige Anledning gør jo nok, at man ikke ligefrem kan slutte derfra til hans Prædikener i Mern Kirke, men Grundtonen tør nok antages at være den samme. Teksten er Titus 2, 7, og Prædikenen handler om en „Guds Tjeners Pligt i Levned og Lærdom“. Først kommer en lang Indledning

bygget over Ordet hos Esajas „Vægter hvad siger du om Natten“, og hvor Terpager formaner sine Embedsbrødre til at være tro Vægtere for Menigheden. — Selve Prædikenen har især 2 Ejendommeligheder: Den er i høj Grad bibelmættet, viser en overordentlig Fortrolighed med den hellige Skrift, men dernæst betoner den paa det stærkeste, hvad man kunde udtrykke med det bibelske Ord „Vis mig din Tro af dine Gerninger“. Man tager næppe fejl i udfra, hvad der ellers vides om Provsten, at slutte, at de samme to Ejendommeligheder har præget hans Prædikener i Mern Kirke.

Han var ivrig for at forbedre *Sognets Moral*. Tiden var jo temmelig raa. Og nu havde Kongen (Kristian d. 6.) 1734 befalet Præsterne, at herskende Synder skulde hæmmes. I den Anledning tilskriver Terpager Biskoppen og beder ham udvirke en kgl. Anordning, der kunde fastsætte „en særdeles Straf for hver særdeles motvillig Synd“. Han finder, at der syndes meget blandt Befolkningen og anfører til Exempel en letfærdig og forargelig Legen hver Helligaften, saalænge Julen varer. Fasten indleder de med at „svire og drikke og løbe galen den hele Fastelavns Uge“. „I Pinsens hellige Dage rider de Sommer i By, og siden anvender de hver Søn- og Helligdag Sommeren igennem paa Drik og Dobbelt, saa at man ikke saa snart kan komme af Kirke, før de ved Trommen udraaber deres syndige Gal-skaber“. Paa den Maade, hævder Terpager, gaar der ikke blot megen Daarligdom i Svang, men den følgende Dag duer Ungdommen til ingen Ting. Dens lille Fortjeneste lægges øde, og naar de skal overtage en Gaard, har de intet uden Armod at overtage den med.

De *fattige i Sognet* havde i Terpager en trofast Ven. Han stiftede ogsaa et Legat paa 100 Rigsdaler, en Sum, der jo den Gang betød meget mere end nu, hvis Renter skulde uddeles til de fattige hver Nytaarsdag. Ved Tidernes Ugunst er dette Legat siden havnet i Kommunekassen, hvad jo sikkert aldrig har været Provstens Tanke dermed. Som et enkelt Exempel paa hans Omsorg for en Stakkel kan nævnes en Ansøgning fra et af hans sidste Præsteaar, da

han var 85 Aar gl. — Den gaar nemlig ud paa at maatte konfirmere i Hjemmet en Krøbling Lars Pedersen af Sandvig, der siden sit 4. Aar hverken har kunnet gaa eller staa, men har godt Nemme, saaledes at han, der maa „krybe som en Orm paa Jorden“, dog kan lære andre Børn at læse. Provsten udtaler, at han gerne vil have ham hjulpet, mens han selv er i Live til Konfirmation og et Hospital, da man ikke ved, hvorledes det kan gaa med dette og andet efter hans Bortgang. Iøvrigt siger Terpager, at han nu paa Grund af Alder „mest maa tjene Gud hjemme med Bøn og Forbøn“. Saadan et lille Træk siger jo adskilligt om den gamle Præsts Tankegang og Maade at tage Sagerne paa.

Et andet Minde om Provsten haves her i den smukke cicellerede Alterbrødsæske, som endnu bruges i Mern Kirke. Den er skænket til Kirken i Følge Indskriften derpaa i Provstens Dødsaar 1772. Men Nationalmusæet anslaaer dens Alder betydeligt højere, mener den stammer fra ca. 1700. Den maa da formentlig antages at være et Familiearvestykke, men som Provsten har ønsket efter hans Død skulde gaa i Arv til Kirken. Indskriften lyder: „Sl. (∴ Salig) Hr. Provst Laurs Terpager gievet denne til Mehrn Kirke, Anno 1772“. Altsaa formentlig overladt Kirken af Børnene efter hans Bestemmelse.

IV. Provstegerningen.

Om denne Side af Terpagers Virksomhed vides en hel Del mere, fordi de fleste af hans Breve i Landsarkivet handler herom. Det var i September 1730, at han blev valgt til Provst ved et Møde i Ørslev Kirke. Den Gang havde Præsterne nemlig en Slags Valgret med Hensyn til Provsteembedet. Imidlertid havde Biskop Worm, der som foran omtalt var Terpager meget gunstig, sendt en Skrivelse til Baarse Herreds Præster, hvori han foreslog Terpager til Provst. Dette var sikkert Grunden til, at Valget blev enstemmigt. Thi i alt Fald en enkelt af Præsterne har ledsaget sin Afstemning med en nærmere Motivering, som viser, at det har kostet ham adskillig Overvindelse at stemme paa Terpager. Det er Pastor Wivild (Baarse), der skriver „Omendskønt at Provstiet alle

andre (Steder) plejer at følge „senicum officiale“ (Embedsaldet), saa er dog Deres Højædle Højærværdigheds Vilje mig undertegnede en Lov, og misunder jeg ej Hans Velærværdighed Hr. Terpager det, som Deres Højædle Højærværdighed har givet Forslag om til hans „avantage“ (Fordel), men underskriver med Fornøjelse og gratulerer Baarse Herred med ham som en „vigilant“ (aarvaagen) og retsindig Provst“. Det tør jo efter denne Motivering nok antages, at „Fornøjelsen“ ved Afstemningen for Pastor Wivilds Vedkommende har været lidt blandet. — Terpager bemærker i et Brev til Biskoppen denne Sag angaaende: „Hr. H. W. kunde dog ikke bare sig“ og oplyser dernæst, at skønt W. har været Feltpræst forud, er han (Terpager) dog ældre som Sognepræst.

I Brevene til Biskoppen i den følgende Menneskealder er der saa iøvrigt talrige Vidnesbyrd om, at Provst Terpager virkelig blev en aarvaagen og retsindig Provst. — Den Gang holdt Provsterne Visitatser ogsaa i Kirkerne, og i det mindste en Gang aarlig samlede Provsten Provstiets Præster i en af Kirkerne for at meddele dem Landmodebestemmelserne, naar Provsterne havde været samlet til Landemode med Biskoppen. Ved saadanne Lejligheder plejede da en af Præsterne at prædike. Men nu viste det sig, at der i Provstiet var en Præst, Hr. Bergh i Everdrup, som ikke blot nægtede at prædike ved saadanne Lejligheder, men overhovedet at give Møde 3 Aar i Rad, hvad der aabenbart har ærgret Provsten. Men dertil kom, at da Provst Terpager var paa Visitats i Everdrup Kirke, havde Menigheden klaget over Præsten. De fandt hans Prædiketjeneste uordentlig, snart varede Prædikenen kun 5 Minutter (?), snart 1½ Time, men navnlig klagede de over hans ukristelige Behandling af sin gamle Fader. Og da saa Provsten vilde formane ham i disse Anledninger „med al Sagtmodighed“, „begegnede han mig med uskikkelige Ord og Forhold“, saa at Provsten finder Anledning til at paakalde Biskoppens Hjælp overfor den genstridige Præst, som han begærer irettesat og ønsker, at det ogsaa maa „svie til hans Pung“. Der blev saa nedsat en Provsteret, hvor Pastor Runge i Udby fungerede i Provst Terpagers Sted, medens

Pastor Colstrup Præstø var Anklager. Retten dømte, at Pastor Bergh for sin Optræden 1) skulde betale 5 Rigsdaler (10 Kr.) til Enkekassen, 5 Rd. til Justitskassen samt prædike til næste Konvent i Ørslev Kirke 2) skulde bede Provst Terpager om Forladelse (Deprekation), hvilket skal indføres i Justitsprotokollen 3) betale til Pastor Colstrup som Aktor Omkostningerne ved Sagen efter indgivne Regninger 12 Rd. 1 Mark 4 Skilling og 10 Rd. for Rejser og Umage samt, hvad der siden maatte løbe paa. — Provsten opnaede saaledes at faa den obster-nasige Præst straffet paa hans Pung, men om Straffen virkede forbedrende paa Pastor Bergh er vistnok tvivlsomt. I alt Fald oplyses det, at han heller ikke mødte ved næste Konvent i Ørslev Kirke for at prædike, men denne Gang havde han dog ikke uden videre turdet udeblive, men havde sendt Kappel-lanen i Præstø til at prædike i sit Sted.

Men kunde Pastor Terpager saaledes end ønske at tage en opsætsig Præst i Kraven, saa kunde han paa den anden Side lige saa ivrig forsvare en Præst i Provstiet, som blev gjort Uret. Dette var Tilfældet med Sognepræsten i Vordingborg, Hr. Arnspach, hvem Byfogeden havde fornærmet ved med Ukvemsord at ville gøre ham eller Klokkeren ansvarlige for, at der ikke ved Tømningen af Kirkebøsserne er saa mange Penge deri, som der plejer at være. Fornærmelsen er udtalt i Kirkeværgernes og Fattigforstandernes Nærværelse, og Provsten finder, at der maa „Reparation“ til. Byfogden maa ikke „paa saa ublu en Maade beskyldte en ærlig Præstemand“. „Havde Byfogden haft noget at sige i den Sag, burde han at have andraget det for Direktionen“.

Endnu en Præstesag skal anføres. Det var Præsten i Kallehave, Hr. Busch, der var klaget over, fordi han undertiden, ja almindeligt, først begyndte Gudstjenesten Kl. 11, mens han var pligtig at begynde Kl. 9. — Præsten undskylder sig først med, at han undertiden bliver kaldt ud (i Forretninger) ved den Tid, han skulde køre hjemmefra, og at Vognen paa den daarlige Vej kan gaa i Stykker. Men Provsten mener jo, at disse Grunde ikke kan gælde i Almindelighed. Saa skyder Pastor Busch Skylden paa Menigheden.

Han maa vente paa Folk, naar de er taget ind paa Kroen, hvor de helst vil have god Tid og derfor ønsker, han skal begyndt for tomme Bænke, skriver han. Provsten indrømmer, at der er store Afstande i Sognet (hvad vel skulde undskylde Krobesøget), saa at man næppe kan paastaa, at det er bare Magelighed hos Præsten, der gør, at han begynder Guds-tjenesten saa sent. Formodenligt har Pastor Busch dog faaet en Paamindelse.

Men ogsaa Skolevæsenet havde Provsten jo Tilsyn med. Det egentlige Folkeskolevæsen var jo først i sin Vorden, idet Frederik d. 4. Forordning om Oprettelsen af de 240 Skoler paa Ryttergodserne nys var udkommet. Paa den anden Side var Baarse Herred som hørende til Vordingborg Rytterdistrikt netop af de Egne, der nød godt af denne Forordning. Imidlertid har vel Mangelen paa uddannede Lærere gjort, at man mest maatte hjælpe sig med de gamle Degne som Skoleholdere. I alt Fald er det i Provst Terpagers Embedstid aabenbart disse Degne, han mest har med at gøre. Degnene havde fra gammel Tid foruden deres kirkelige Gerning tillige den Opgave at skulle samle Børnene til Indøvelse i den kristelige Børnelærdom. Disse Degne var tit en vanskelig Slags Folk at have med at gøre. Det var ofte ulykkelige Mennesker, havarerede som Studenter eller lignende og saa havnede i et usselt lønnet Degnekald, hvor de følte sig forurettede og oversete og derfor tit blev bitre og umedgørlige. Særlig vanskelig paa Provst Terpagers Tid synes Degnen, Hoffmann, i Snesere at have været (jfr. Lærer Jensens Snesere Skildring i Præstø Amts historiske Aarbog for 1915 under Titlen „en Pokkers Degn“). Men hans Embedsbroder i Mern Chr. Thomsen voldte ogsaa mange Fortrædeligheder. Ved et Julegilde i hans Hjem 1740, 3. Juledag, havde han saaledes fornærmet den hele Gejstlighed der paa Egnen ved at fremsætte en Række ganske voldsomme Beskyldninger mod Præsterne i Almindelighed. I Følge den undskyldende Erklæring, han siden afgav, havde han bl. a. udtalt: „Der er ikke en Præst, som lærer til Guds Opbyggelse, men de lærer for at føre Sjæle til Helvede. — — De var alle vankundige Lærere o. s. v.“ Herover blev der naturligvis

klaget, og Degnen maatte angaaende Egnens Præster erklære, at han intet vidste paa deres Kald og Levned at sige. Men Generalkirkeinspektionskollegiet dømte ham desuden til 6 Ugers Suspension og senere Fraflyttelse. (Han forflyttedes formentlig desaaarsag til Tømmerup i Arts Herred). Heller ikke Provst Terpager gik Ram forbi, da den skrappe Merndegn holdt sin Juletale mod Præsterne. Om Provsten skal han have ytret, at han ikke vilde give en „Sop“ for en hel Skok af Provstens Prædikener. Da Provst Terpager skrev til Biskoppen i Sagens Anledning, siger han om Thomsen, at han „er af et overmodigt skønt han vil synes af et helligt Væsen“. Dette kunde tyde paa, at Degnen i nogen Maade har sympatiseret med den frembrydende Pietisme og maaske bl. a. derfor set ned paa de gammeldags ortodoxe lutherske Præster, til hvilke Terpager jo nok ogsaa nærmest maa regnes.

Ogsaa i Allerslev var der Vanskeligheder paa de Tider. De havde en gammel Degn, Wegersløf, der omsider var blevet blind, desuden beskyldte man ham for at gaa for hyppigt til Kroen. Terpager mente, at han burde afgaa, men havde formodentlig ondt af ham for hans Blindheds Skyld, hvorfor han arbejdede paa at skaffe ham en Plads i Slagelse Kloster. Men det vilde Degnen ikke indlade sig paa. I den Anledning udbryder Provsten i et Brev til Biskoppen: „Men saa blind, som han er, saa døv og ubevægelig er han og, saa at han intet vil høre efter det, der kan tjene til hans Fred, uden han ugentlig kan faa noget vel at leve af“. Det endte med, at en Provsteret dømte ham fra Embedet.

Degnene ansaa vistnok i Almindelighed Provst Terpager for en streng Foresat (jfr. Lærer Jensens førnævnte Afhandling om Degnen Hoffmann), men han var dog ogsaa rede til ved Lejlighed at lægge et godt Ord ind for Lærerne. Saaledes anmoder han i 1763 om Fritagelse for den ny maanedlige Ekstraskat for Herredets fattige Skoleholdere.

Hvad *de fattige* angaar, saa fornægter Provst Terpagers Omsorg for dem sig heller ikke i hans Provstegerning. Den Gang stod Præsterne jo i Spidsen for Fattigforsorgen i Sognene, og Terpager bestræber sig for at indskærpe Præsterne

i saa Henseende at være nidkære. I et Brev til Biskoppen skriver han: „Det var meget at ønske, at mig maatte gives en Ordre fra Deres Højærværdighed og Hans Excellence Stiftsbefalingsmanden alvorlig at tilholde de Sognepræster her i Herredet, som er saa efterladende angaaende de fattiges Kasser (?), — — thi alle de Breve, som Birkedommeren og jeg derom lader cirkulere, frugter intet“.

Ogsaa de fattige Disciple i Vordingborg Skole tager Provsten sig af, da han er kommet under Vejr med, at den forrige Spisemesters Enke, der forestaar Bispisningen, giver dem saa daarlig Mad „at en Bonde næppe faar slettere Føde“. Det er „mere end uforsvarligt paa den Maade at accomodere (behandle) nogle fattige Børn. . . Jeg er øm over at høre, at de fattige Disciple skal blive saa slet medhandlede“.

De nævnte Eksempler vidner jo begge om Provstens varme Hjærtelag for de fattige i Samfundet.

V. Videnskabelig Virksomhed.

Provst Terpager hørte til de lærde Præster. Lige fra sin Ungdom havde han Interesse for danske Antikviteter og havde skaffet sig store Samlinger baade herhjemme og i Udlandet særlig under sit Hollandsophold. Der havde jo i de forudgaaende Tider været livlig Forbindelse mellem Danmark og Holland, saa der i det sidste nævnte Land sagtens var noget at finde af Interesse for dansk Historie. Men det meste af, hvad han havde samlet, gik til Grunde ved den foran omtalte Ildebrand i Mern Præstegaard 1727. — Noget blev dog bevaret, idet det fandtes hos hans Fader i Ribe. Det meste heraf skænkede Provst Terpager til „Det kongelig danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog“. Til Tak derfor optog Selskabet ham som Medlem i 1748. Der tales i den Anledning i Selskabets Historie om Provst Terpager „som ved sin Lærdom og Kundskab i Fædrelandets Historie og især ved sine smukke Foræringer af rare (∴ sjældne) Dokumenter og Manuskripter til vore Samlingers Prydelse haver gjort sig vel fortjent til at indlemmes i Selskabet“.

Af skriftlige Arbejder foreligger der ikke ret meget fra hans Haand:

VI. Familieliv og Hjemliv.

Provst Terpager var gift med en Præstedatter fra Snesere, Anna Schütz, født i Hjembæk Præstegaard 1698, død i Mern 1746. De synes at have levet et lykkeligt Samliv med hinanden. Paa den Ligsten over Provst Terpager og Hustru, som nu findes indmuret i Korvæggen i Mern Kirke, og hvis Indskrift sandsynligvis for hendes Vedkommende er udarbejdet af Provsten ved Hustruens Død, kalder han hende sin „i Livet elskværdigste Hustru“ og omtaler, at de „i et velsignet Ægteskab af 25 Aar avlede 8 Børn, hvoraf Moderen fandt de 3 ældste for sig i Guds Rige. Men de 5 yngste Døtre sørger for en mageløs Moder“. Af disse Døtre blev i det mindste 3 gifte med Præster, nemlig Anna T. med Sognepræst Hagen i Elmelunde, senere Keldby paa Møen. De havde 6 Sønner og 6 Døtre. En af Sønnerne blev opkaldt efter Morfaderen og hed Lars Terpager Hagen. Han blev senere Ejer af Høvdingsgaard og dermed af Mern Kirke, ved hvis vestre Gavl han ligger begravet. I Anledning af 2 Børns Sygdom og Helbredelse stiftede han et Konfirmationslegat paa 2000 Kr., som endnu virker i Mern Sogn. En lille Kalk og Disk til Hjemmeberettelse er ogsaa skænket af ham til Brug i Mern Sogn og haves endnu. En anden af Provstens Døtre Petra T. blev gift med Pastor Colstrup i Præstø. Denne, som det synes meget dygtige Mand, blev sin Svigerfaders Eftermand som Provst i Baarse Herred, da Terpager i 1766, henved 83 Aar gammel trak sig tilbage som Provst.

Den 3. Datter Helvig Sofie T. blev gift med den unge Magister Arent, som Provst Terpager fik til Medhjælper her i Mern i 1755. Hun døde imidlertid snart, efter at have født en lille Pige til Verden, som senere blev opdraget hos Morfaderen. Pastor Arent, der viste sig at være en meget uheldig Person, men som var kaldet med Expektance (Løfte) paa Kaldet efter Terpager, var af den Grund ikke let at blive af

med. Han blev siden gift igen med Appellonia Drewes i 1757, men dette Ægteskab synes at have været meget ulykkeligt, men ogsaa at være meget ubesindigt indgaaet. Allerede efter et Aars Forløb maa Provsten overfor Biskoppen udtale sig om Pastor Arents Opførsel overfor Hustruen. Han siger, at han krymper sig ved at skrive derom, finder dem begge hidsige og minder om Ordsproget, at 2 haarde Stene ikke maler godt sammen. Iøvrigt siger Provsten, at man (jo) intet godt kunde vente af et Ægteskab, der blev sluttet efter 14 Dages Forløb, uden at de tilforn kendte noget til hinanden. — Pastor Arent forsvarer sig i en Skrivelse til Biskoppen den Sag angaaende, idet han bl. a. udtaler: „Jeg vil ej sige mere, end Gud naade den Mand, som har et daglig og uregerligt Huskors at trækkes med“, klager desuden over sine Fjenders Ondskab, men tilføjer: „Min Kone og jeg lever ellers nu forenede med hinanden“. Senere blev de dog separerede og skilte, ligesom Pastor Arent blev afsat paa Grund af udskejende Levned. Har Hustruen haft sine Fejl, har Mandens efter hvad der under Sagen blev oplyst, sikkert været større. I 1769 blev Arent afsat, efterat den nye Provst, Colstrup, i Præstø, havde taget Sagen i sin Haand. Foruden med Pastor Arents Levned var der ogsaa i Mern Utilfredshed med hans Virksomhed som Prædikant. Efter hans Afsættelse som Præst besørgede Provst Terpager trods sin høje Alder, ca. 85 Aar, selv Altertjenesten i Kirken og fik andre Præster til at prædike. Om hvorledes Folk i Mern saa paa dette, fortæller Provst Colstrup, idet han nævner, at en Kone fra Mern til ham havde udtalt sin Glæde over, at de nu dog fik Guds Ord at høre, mens de af Arent kun fik Sladder og Skælden.

Det siger sig selv, at det har været den gamle Provst meget pinagtigt med alle disse Oplevelser med Pastor Arent. Efter hans Afsættelse anmoder Provsten da ogsaa om, at han maa blive forvist fra Mern, da ellers Fortræd fra hans Side kan befrygtes. Terpager foreslaar endogsaa, at han skal sendes til Christiansø (!).

Men havde Provst Terpager mange Sorger af denne Svigersøn, saa havde han desmere Glæde af Svigersønnen i

Præstø, der paa flere Maader aabenbart var ham til megen Hjælp i Alderdommen. Da Terpager i 1763 nærmede sig de 80, ønskede han at fratræde som Provst, men efter Biskop Harbos og fleres Ønske fortsatte han dog endnu i 3 Aar. Da han saa endelig trak sig tilbage, ønskede han meget at faa Colstrup til sin Eftermand ikke „fordi han har min Datter, men fordi han i alt er Mand for at præstere præstenda“ (∴: hvad der skal præsteres). Da Præsterne i Baarse Herred skulde udtale sig om Provstevalget, viste det sig imidlertid, at de fleste stemte for Præsten i Vordingborg, Provst Møeniche, men Biskoppen har aabenbart ønsket at imødekomme den gamle Provst i Mern, og Colstrup blev udnævnt. Herover er Terpager meget glad, men jo mindre tilfreds med Holdningen hos Herredets Præster. Hans Ord herom lyder: „Der havde maaske nok været de, som hellere havde set at faa saadan en Mand, som man kunde gøre ved, hvad man vilde (da Cardinalerne og helst udvælge den skrøbeligste til Pave) end at faa den, som vidste at gøre, hvad han burde“.

En 4. Datter af Provst Terpager, Marie Vibeke, blev gift med Købmand og Kirkeværge i Vordingborg Hans Staal (se Klein: Vordingborg Købstads Historie).

VII. Sidste Dage og Død. —

Da Provst Terpager var omkring de 80, begyndte han at mærke et og andet til de gamle Dages Tryk. Han klager undertiden over at han er „svindel“ (svimmel) i Hovedet. Han har ogsaa en Svaghed i den ene Kind, som gør, at han ikke kan taale Rysteriet ved at køre, hvorfor det falder ham besværlig at komme omkring paa Visitatser og ligesaa til Roskilde til Landemode med Biskoppen. Men ellers var han en rask Mand næsten lige til sin Død, der indtraf i 1772, da han var 88 Aar gammel. Københavns Adresse-Avis indeholder i den Anledning en Mindeartikel, der slutter paa følgende smukke Maade: „Endog i sin høje Alderdom forrettede han selv sine præstelige og provstelige Embedsforretninger indtil Aar 1766, da han i sin Alders 83. Aar

resignerede (gav Afsked paa) Provstembedet. I denne hans høje Alder var han ikke sengeliggende, men sad oppe hver Dag og kunde stedse læse den allerfineste Tryk og Skrift uden Brillen, ja og skrive uden mindste Rystelse paa Hænderne. Dagen før han døde, sad han som sædvanlig og selv indførte i sin Ministerialbog de Forretninger, som om Søndagen forefaldt i Kirken. Søndag Morgen d. 22 Marts mærkedes dødelig Sygdom at overfalde ham, og under Behold af Sansernes fulde Brug ved en afvekslende stille Søvn tog vor Herre denne sin tro Tjeners Sjæl til sig samme Dags Eftermiddag Kl. 3. . . .“

Saaledes endte Provst Terpagers lange og trofaste Virksomhed paa dette Sted og i disse Egne. Jeg har ment, den kunde fortjene en Minderune i Præstø Amts historiske Aarbøger.

Vordingborg Slot og Købstadens Befæstning.

Af Kai Uldall*).

I. Slottets Forfald og Ødelæggelse.

Som befæstet Slot spillede og udspillede Vordingborg sin Rolle i Middelalderen. Som foretrukken Kongebolig havde Slottet sin særlige Betydning i Middelalderens første Aarhundreder, indtil Københavns Slot gik over i Kronens Eje og blev Hovedsædet for Landets Regering.

Det var Fjenderne med de store Flaader i Syd, som gjorde Borgen ved Sjællands Sydspids til en af Landet vigtigste Befæstninger, først Venderne, senere Hansestæderne. Vordingborg blev den Udfaldsport, hvorfra de danske Krigsflaader opererede i Østersøen — til Forsvar eller Angreb. Ved Middelalderens Slutning laa de strategiske Tyngdepunkter andetsteds, i Grænsefæstningerne i Øst og i jyske Hovedslotte. Betegnende nok er Vordingborg ikke nævnt blandt de Slotte, som Herredagen 1525 ønskede yderligere befæstet. — Overfor det 16. og 17. Aarhundredes forbedrede Skyts blev Slottets Befæstning ved Ringmur snart utilstrækkelig. Man krævede nu Jordvolde med skudsikre Rum og et nyt Flankerings-system; men Vordingborg fulgte ikke den nye Tids Krav.

1567 betegner en rejsende Vordingborg Slot som stort, gammelt og brøstfædigt, skønt der en halv Snes Aar tid-

---

*) Foredrag, holdt af Forfatteren paa Vordingborg Slot Søndag den 7. August 1927, her i udvidet Skikkelse.

ligere var foretaget omfattende Byggearbejder paa Slottet. Lensregnskaberne fra Christian den Fjerdes Tid omtaler atter og atter Reparationer og man faar gennem dem Indtryk af en haabløs Kamp imod Forfaldet. — Har man i de senere Aar fulgt Udgravningerne paa Slotsruinen, vil man forstaa en af Aarsagerne dertil. Store Dele af Borgen er bygget paa opfyldt Grund og efter Middelalderens Skik uden egentlig Fundamentering. Det løse, uegnede Fyld har ikke kunnet bære de metertykke Mure og disses Sammensætning som Kassemur, d. v. s. med en Fyld af Marksten eller Murbrokker i sparsom Kalk indenfor en $1\frac{1}{2}$ til $2\frac{1}{2}$ Sten svær, ydre Murskal, har, den fortrinlige Kalkmørtel til Trods, yderligere lettet Fremkomsten af store Murrevner, der endnu i Fodmurene giver et Indtryk af de Farer, der har truet Bygningerne.

De tre Udtryk, hvormed Slottet bedømtes i 1567, er betegnende. Slottet var for *stort* til det Brug, man nu gjorde af det, for *gammelt* til at tjene som Fæstning og — for *forfaldent*. Naar det alligevel en Tidlang kom til at spille en større Rolle end den, det til enhver Tid maatte spille som Sæde for en af Landets større Lensmænd og som Rejsestation for Kongen, saa skyldtes det det gode Jagtterrain i Omegnen.

De store Skove, som har strakt sig fra Præstø langs Østkysten til Vordingborg og videre til Knudshoved, og de store Sø- og Mosedrag i sammenhængende Række fra Ørslev forbi Kastrup og Køng maa have været et fortrinligt Tilholdssted for Vildt. Betydelige Rester af disse Skove staar endnu i vore Dage. Men allerede i Kong Valdemars Jordebog omtales, hvorledes Landsbyer er opstaaet i Stensved, og endnu vidner de store fritstaaende Egetræer langs Kallehavevejen og andetsteds om, at Skov ogsaa i nyere Tid har maattet vige for Ploven. Stensved var Navnet paa den store Skovstrækning Vest for Kallehave. Den nu afbrudte Skov, der fra Vintersbølle strakte sig forbi Ørslev til Lekkende benævnes paa Johannes Meiers Kort (ca. 1650) „Warding Skov, kaldes Ordینگelund,“ medens Skoven paa Oringe omkring 1700 kaldtes Wolmars eller Kong Valdemars Skov.

Man har i Skovnavnet ligesom i de velkendte Sagn om Kong Valdemars Jagt bevaret Mindet om Middelalderens Kongejagter. Et Begreb om, hvor stor Rolle Vildet spillede i Husholdningen paa Slottet, giver de mange Rester af Vildtknogler og Kronhjortgevirer, som fremgraves i de middelalderlige Affaldslag paa Slotsruinen. Det var formodentlig af Hensyn til Jagten, at Valdemar Atterdag søgte at udvide Krongodset under Vordingborg, ligesom Frederik den Anden senere i udstrakt Grad tilmageskiftede sig Gods for at fjerne

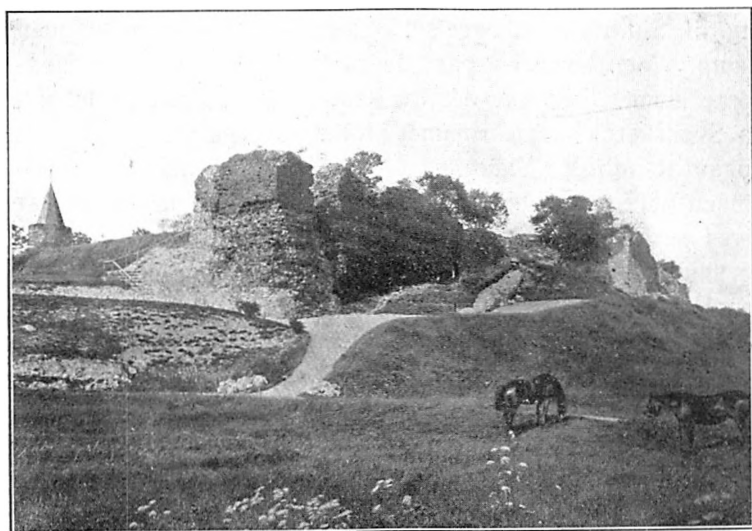

Fig. 1. „Store Ruin“, Hovedborgens Syd mur, set fra Sydvest. Ældre Fot. (ca. 1890).

Parthavere fra Overdrevsjagten indenfor de kongelige Vildtbaner. Helt lykkedes det dog ikke at udkøbe Adelen fra dens Jagtrettigheder indenfor det Vordingborgske Distrikt, og med dette maatte Christian den Fjerde slaa sig til Taals, da han 1618—20 lod Vildtbanen lukke ved et henved 2 Mil langt Hegn tværs over Sjælland fra Præstø Fjord til Dybsø Fjord.

Det vilde føre for vidt at komme nærmere ind paa disse Forhold her, hvor det blot gælder om at paavise den Betydning,

som Kongernes Lyst til Jagten gav Vordingborg. Det skal blot nævnes, at Lensregnskaber og andre Kilder fra Christian den Fjerdes Tid giver et Indblik i det store Maskineri, som blev sat i Gang ved Kongens Jagtophold paa Slottet. Ofte maatte Haandværkerne først i Arbejde for at sætte Kongens Værelser i beboelig Stand, tætte Tage, osv. Det fører os atter tilbage til vort Udgangspunkt, Slottets forfaldne Tilstand.

Det endelige Dødsstød fik de gamle Slotsbygninger under Svenskekrigen. Ikke saaledes, som det saa ofte antages paa Egnen, at Svenskerne var første og egentlige Aarsag til Slottets Ødelæggelse. Slottet blev overgivet uden Kamp. Men her som paa de andre Slotte huserede Fjenderne slemt. Galt var det før Krigen, og værre saa det ud, da Svenskerne havde rømmet Slottet, saa galt, at man snart opgav at udbedre Skaderne — Senest 1665 maa Nedbrydningen af Vordingborg Slot være paabegyndt, thi i dette Aar gives der Ordre til at føre Sten derfra til København, hvor de skulde benyttes ved Opførelsen af det kongelige Bibliotek (nu Rigsarkivets Bygning).

Frederik den Tredie havde bestemt, at hans Søn, Prins Jørgen, skulde have Vordingborg Len (Amt) til Underhold paa Livstid. Men Slottet lod sig ikke indrette til Bolig for Prinsen. Hovedborgen blev nedrevet, og i Aarene efter Kongens Død 1670 opførtes paa dens Plads ud mod Oringe Nor et mindre Palæ i italiensk Barokstil, bestaaende af en statelig, toetages Hovedbygning med Façade imod Noret i Syd, samt to imod Nord udløbende, lave Sidefløje, der tilligemed en Mur langs Nordsiden omsluttede Gaardspladsen. Omkring Palæet indrettedes et mindre Haveanlæg, men iøvrigt blev de gamle Bygninger i Forborgen, som i Øst, Nord og Vest omgav Palæet, for Størstedelen staaende

Den nye Værdighed fik dog ikke langvarig Betydning for Vordingborg. Prins Jørgen førte et stille Liv, og da han i 1683 havde ægtet Prinsesse Anna af York, tog han for bestandig Ophold i England. Palæet benyttedes nu kun af og til, naar fyrstelige Personer under Jagtophold eller paa Gennemrejse besøgte Egnen, og Bygningerne forfaldt. —

Ved det Vordingborgske Rytterdistrikts Oprettelse 1717 overtog Militæret Slotspladsen, og der indrettedes Rytterbarakker, Stalde m. m. dels i de gamle Bygninger i Forborgen, dels i nyopførte Huse. Slottets Tid var forbi, og skønt Christian den Sjette i 1740 syslede med Tanken om at opføre et nyt Slot — en Pragtbygning af stort Omfang, hvortil Tegningen udarbejdedes af I. F. Oettinger — saa opnaaede Vordingborg dog ingen Renæssance. Kongens store Slotsbygninger, Christiansborg og Hørsholm, slugte umaadelige Summer. Tvært imod at paabegynde flere Byggearbejde maatte der skaffes Penge. Og 1750 solgtes Vordingborg Slotsplads til en Privatmand, Gehejmeraad W. A. v. d. Osten, der efterfulgtes af andre, private Ejere. I de følgende Aar blev saavel Prins Jørgens Palæ som de ældre Slotsbygninger nedbrudt og Materialerne solgt. Kun Gaasetarnet, der synes at haft Betydning som Sømærke og Observationspost for Militæret, fik Lov at staa og skænkedes 1808 af den daværende Ejer, Amtsforvalter H. H. P. Rejersens Enke, til Staten, samtidig med at Slotspladsen erhvervedes af Vordingborg Kommune. — Ryttergodset, hvorunder Ladegaardsjorderne var lagt, solgtes til Private 1774.

I Vordingborg Kommunes Eje fik Slotsruinen ingen blidere Skæbne end hidtil. Allerede tidligere havde man søgt at udnytte Ruinen som Stenbrud og gøre det ca. 7 Td. Land store Areal frugtbringende ved at lægge det under Plov eller Spade, og Kommunen syntes en Tid lang ogsaa kun at se Sagen fra denne praktiske Side. Arealet udlejedes i Lodder, og endnu i Mands Minde var det enhver tilladt at hente et Læs Mursten paa Ruinen imod til Gengæld at aflevere et Læs Jord. Store Fyldmasser har siden Prins Jørgens Tid lejret sig inden for Ringmurene, og utallige Læs Mursten og andre Materialer er fjernet derfra for at tjene som Byggemateriale i Vordingborg og Byens Omegn.

Et særligt beklageligt Indgreb skete i den driftige Byfoged Oxenbølls Tid omkring forrige Aarhundredes Midte, idet et Hjørne af Slotspladsens Nordside blev afgravet, ligesom Slotsgraven udførte dette Hjørne, hvor Broen, Porttarnet og

Porten havde været, helt tilfyldtes for at give Plads for det nuværende Slotstov. Beklages maa det ogsaa, at Anlæggesen af den nuværende Færgegaardsvej ca. 1800 nødvendigjorde Tilfyldningen af den nordvestre Slotsgrav i mere end

Fig. 2. Gaasetaarnet og den delvis restavrerede, østre Ringmur.
Forf. fot. 1907.

halv Bredde, og at store Fyldmasser til denne Vejdæmning hentes fra Slotsruinen. En af de sidste Vandalismer mod Ruinen var Udparcelleringen af fire Huslodder i den tørlagte Slotsgravs Sydøsthjørne.

Det maa dog siges, at Vordingborg Slotsplads i det store og hele er sluppet heldigere gennem Tidernes Omskiftelser

end andre Købstæders Borgruiner, saasom Stegehus og Nykøbing Slot, hvis Ruiner helt er bleven udslettede. — Fritliggende mellem By og Strand, isoleret ved Grave og Lavninger, ligger Vordingborg Slotsruin, markeret som et selvstændigt Anlæg.

Det var omkring 1870 at Forstaaelsen af Ruinens historiske Værdi saa smaat begyndte at vaagne paa Egnen, hvor man hidtil kun havde skænket Gaasetaarnet, eller, som det tidligere oftest kaldtes, Kong Valdemars Taarn, fortjent Opmærksomhed. Dette Taarn var allerede 1821 bleven istandsat, væsentlig paa Tag og Tømmerværk, for Statskassens Regning, og der blev samtidig truffet en Ordning med Hensyn til besøgendes Adgang dertil. 1871 paasattes det nuværende Spir efter nordtyske Forbilleder til Erstatning for det lave, ottekantede, teglhængte Tag, som ses paa ældre Billeder af Taarnet, men som ikke var oprindeligt*). 1898 foretog Nationalmuseet en stærkt tiltrængt Reparation af Taarnets Murværk.

Fra sagkyndiges Side var der tidligere foretaget mindre Undersøgelser af Ruinen, saaledes af Professor Høyen og af Worsaae, men Jorden skjulte dengang den overvejende Del af Murresterne, saaledes at kun den saakaldte Store Ruin i Hovedborgens Sydside samt et mindre Parti af den ydre Ringmur i Øst og Nordvest var at se. Først 1889 paabegyndte Nationalmuseet den Række af Udgravninger, som blottede store Dele af Ruinen, og som endnu fortsættes, naar Lejlighed bydes.

Det var den senere Direktør for Nationalmuseets 2.

*) Der diskuteres om det berettigede i at ændre Spirets Form som sket er; men da den nuværende Spirform dels er hentet fra Nordtyskland, hvis Borgbygningskunst paa adskillige Maader var forbilledlig for danske Borganlæg i den senere Middelalder, dels forekommer i danske Kalkmalerier (f. Eks. Gudme Kirke) og Købstadssegl (f. Eks. Randers, Skanderborg), maa Formen i alt Fald siges at have en vis Berettigelse i Danmark. — Resens Plan viser et højere Spir end det i 1871 borttagne. — I Illustr. Tid. 26. Maj 1872 har Kornerup meddelt nogle lagttagelser om ældre Afdækningsform. — Spirets Kobberbedækning maatte paa Grund af Overlast fra de besøgendes Side fornyes 1923.

Afdeling, Dr. phil. Henry Pedersen, som tog Initiativet til dette Arbejde, og han satte sig først og fremmest det Maal at skaffe Klarhed over Borganlægges Hovedlinier, særlig Ringmurenes Forløb og Grænsen mellem Hoved- og Forborg. Han ledede

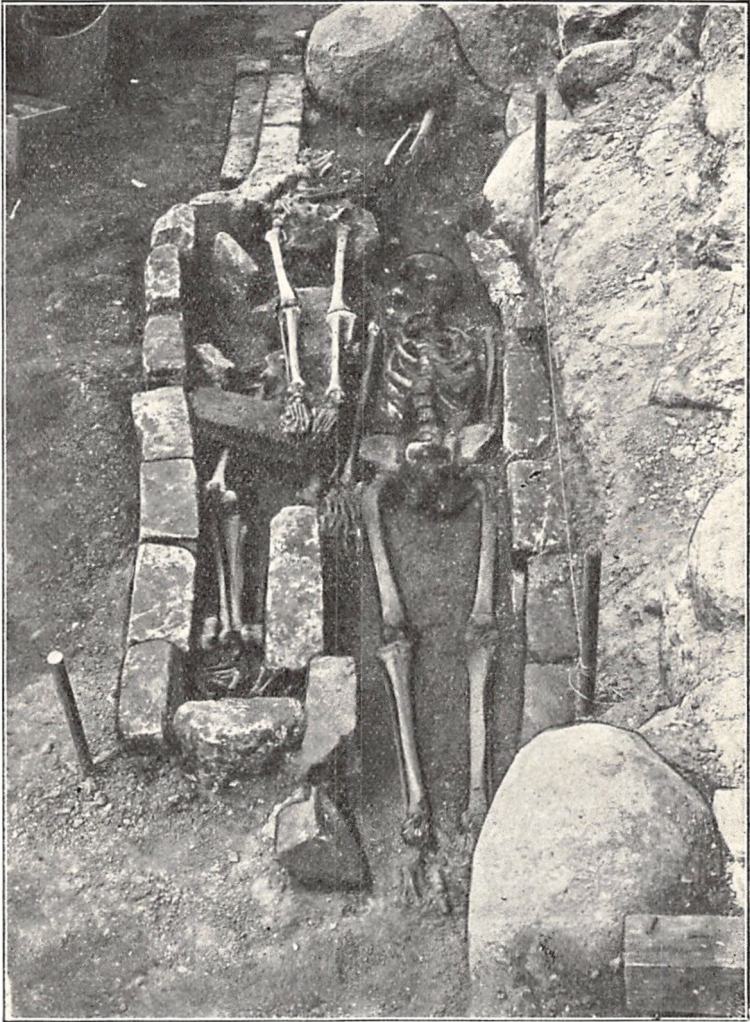

Fig. 3. Grave i Slotskirkens Tomt. Fra Tiden ca. 1250 --1300.
Forf. fot. 1927.

selv Arbejderne til sin Død 1896. De følgende Aars Udgravninger foretoges af Museumsassistent Ivar Hertzprung, der udførte de omfattende Undersøgelser af Slotskirkens Tomt med de mange middelalderlige Grave, men ogsaa han blev afbrudt i sit Arbejde ved en tidlig Død (1902). Og Skæbnen føjede det saaledes, at ogsaa de to følgende Udgravningsledere, Kunsthistorikeren Frederik Schiøtt og Museumsdirektør Mollerup, begge maatte standse midt i deres Undersøgelser. Efter at Udgravningerne paa Vordingborg havde været indstillet omkring en Snes Aar, genoptoges de i 1923 under Forfatterens Ledelse. — Det har ikke kunnet undgaas, at denne Skiften af Udgravningsledere og særlig den Omstændighed, at disse blev revet bort fra Arbejdet uden at have kunnet fremlægge endelige Resultater, har været uheldig for Undersøgelserne. Mange lagttagelser til Belysning af Slottets Bygningshistorie er utvivlsomt gaet tabt derved.

— Men meget er dog opnaaet ved de forløbne Aars Udgravninger paa Vordingborg Slot. I Hovedtræk er Borgens Murrester nu synlige, saaledes at den besøgende kan faa et Overblik over det store Bygningsanlæg. — Desværre har det vist sig, at de gamle Mure ikke taaler vort Klima. Navnlig bevirker Vinterens stadige Afveksling af Frost og Tø at Vandet trænger ind og sprænger Murværket. Det har derfor været nødvendigt dels at foretage Restaureringsarbejder, dels atter at tildække de mindst modstandsdygtige Mure — saaledes hele Slotskirken — og markere deres Forløb ved Jordvolde. Restaureringsarbejderne blev indtil 1923 ledet af Nationalmuseets Arkitekt, C. M. Smidt, senere af Forfatteren. Saavidt muligt indskrænkes Arbejdet til Fastmuring af løse Sten og Afdækning af Murkronerne med vandtæt Cement; men Ruinens Forfald er adskillige Steder saa vidt fremskredet, at man maa staa overfor Valget imellem enten at se Mure forvitte bort eller at foretage Ommuringer for i det mindste at bevare Bygningernes Grundplan og det middelalderlige Murværks Karakter.

Det er naturligt, at Interessen for Vordingborg Slotsruin steg i væsentlig Grad, efter at Nationalmuseets Udgravninger

havde blottet saa store Partier deraf. Det var dog først omkring 1920 og de følgende Aar, at Kommunen, væsentligt paa daværende Borgmester, Redaktør Andersens Initiativ, bragte større økonomiske Ofre, dels ved at opsigte samtlige Lejere af Ruinens Terrain og holde dette i smuk Stand, dels ved at udføre større Førskønnelsesarbejder; særlig maa nævnes, at den tørlagte Slotsgrav langs Algade atter blev sat under Vand. Ogsaa Vordingborg Turistforening har ydet Tilskud til disse Arbejder, ligesom til Ruinens Restaurering.

Naar Forfatteren har indledet denne Afhandling med en hastig Oversigt over Slottets Skæbne fra dets sidste Aar og til Udgravningsarbejderne paa Ruinen, saa har det sin Grund deri, at det er fra selve Slotsruinen, vi maa hente Oplysningerne om de middelalderlige Slotsbygninger.

Man hører saa ofte det Spørgsmaal fremsat: Findes der ikke gamle Tegningen eller Beskrivelser af Slottet? Svaret maa blive et Nej, hvad enten Spørgsmaalet gælder Vordingborg Slot eller en hvilken som helst anden Bygning, Bortset fra et Par Tegninger (af Krogen Slot og Kallundborg) fra 16. Aarh. findes der ingen Bygningstegninger fra Tiden før 1650—75, altsaa fra et saa sent Tidspunkt, at middelalderlige Bygninger er ændrede ved Om- eller Tilbygninger. Og disse bevarede Tegninger er for Størstedelen af en saadan Art, at de giver et baade upaalideligt og utilstrækkeligt Billede. Og hvad gamle Bygningsbeskrivelser angaar, da staar det ikke stort bedre til. Fra 16. Aarhundrede forekommer enkelte og fra 17. Aarhundrede adskillige Syns- eller Vurderingsforretninger over Slotte og Herregaarde, d. v. s. yderst kortfattede Redegørelse for Bygningernes Vedligeholdelsestilstand, som ikke altid nævner samtlige Huse eller Rum. Ligeledes savnes Regnskaber og skriftlige Ordre vedrørende Middelalderens Byggearbejder. Først med det 16. og 17. Aarhundredes Lensregnskaber og Brevregistrarer faar vi et begrænset Indblik i Byggearbejdet paa Kronens Slotte og Gaarde. Søger vi Oplysning om Vordingborg Slots Bygninger i Middelalderen, kan vi faa lidt Hjælp fra saadanne senere Kilder, men Hovedvidnet bliver Slotsruinerne selv.

Vi vender os derfor mod Vordingborg og vil først se lidt paa Omgivelserne.

2. Beliggenhed. Omegnen.

Borgen Vordingborg har haft en ejendommelig og velvalgt Beliggenhed. Vi erinder os Tidspunktet, da Borgen dukker frem i Danmarks Historie, Valdemar den Stores Tid.

Ved en vis stiltiende Overenskomst lader man denne Konge være Borgens Grundlægger. Herom ved vi strængt

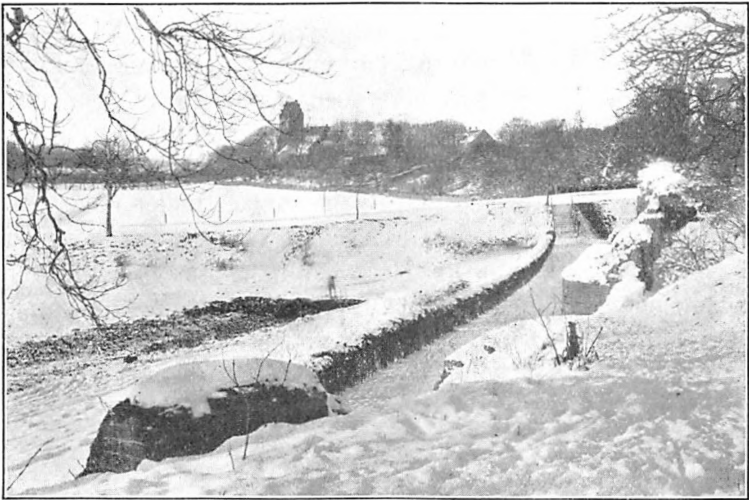

Fig. 4. Udsigt fra Slotsruinen imod Nordvest. Til venstre Engen (tidligere en Arm af Noret) til højre Højderyggen, hvorpaa Byen er anlagt. Forf. fot. 1926.

taget intet, kun det at Vordingborg ikke nævnes tidligere, og at det ældste Murværk paa Ruinen svarer til det, vi træffer i vore ældste Kirkebygninger. Borgen *kan* være ældre. Forudsætningerne for et Borganlæg paa dette Sted var i hvert Fald tilstede før Valdemar den Førstes Tid: Vendernes Plyndringer, hvorved hele Landskaber siges at være lagt øde.

Vordingborg skulde tjene til Støtte for Kystforsvaret og som Udfaldsport, Farvandene deromkring som Flaadebasis. Den maatte ligge ved Kysten, men ikke for udsat. En fjent-

lig Flaade skulde for at naa frem dertil sejle gennem Grøn-sund, Ulvsund eller Storstrømmen. Mindre Kasteller til Kyst-forsvar og til Sikring af Overfartsstederne laa paa Fejø, paa Falster ved Vaalse og Stubbekøbing, paa Bogø, paa Møen b. a. ved Borgsted og Stege Nor. Indenfor denne Række af Forposter laa Vordingborg paa Nordsiden af Oringe Nor, dækket bag Oringes Banker. Indsejlingen til Noret fra Sydøst spærredes af et bredt Bælte af nedrammede Pæle, de saa-kaldte „Stiger“, hvis Rester endnu kan ses i stille Vejr*) — Noret strakte sig i Slottes ældste Tid, maaske endnu langt senere, gennem den nuværende Eng Vest om Slottet og videre imod Nordvest forbi den senere (nuværende) Bykirke, medens en anden, sydligere Arm af Noret løb ind over „Rørbunden“. Dertil kommer at „Maderne“ langs Oringe-halvøens Sydside samt i det mindste den nordlige Del af den nuværende Masnedsund By har staaet under Vand, saa-ledes at Terrainet mellem Masnedsund og Vordingborg har været gennemskaaret fra Nordvest til Sydøst af to over-svømmede Lavninger, hvori Oringe og Højdedraget, hvorpaa Kirkeskoven og den nye Kirkegaard nu findes, har hævet sig som Øer**). Det sydligste af disse Vanddrag har strakt sig

*) Det synes rimeligt at antage denne Spærring anlagt paa et saa tidligt Tidspunkt. Lignende Spærringer andetsteds tilskrives i uhjemlede Sagn Dronning Margrete.

***) Til disse Forhold vil man kunne slutte sig ved Undersøgelse af Jordbundsforholdene og Terrainhøjderne (Rørbunden og Maderen hæver sig ikke over Havets Overflade og er først i de senere Aar blevet afvandede). Men da de saa almindelige gængse Paastande om tidligere Vandarealer altid bør mødes med Mistro, skal det her anføres, at Forfatteren har haft Lejlighed til at undersøge de Pæle af en Brygge, som endnu staar i Engen mellem Ruinen og Bykirken, og som viser, at man paa et Tidspunkt har kunnet sejle nordvest om Slottet. Endnu paa Resens Plan af Byen er der indtegnet Vand et Stykke Nordvest om Kirken. Et Minde om Norets tidligere Udstrækning har foresvævet Byfoged K. Dalin, da han 1743 med-delte, at Søen i forrige Tider er „gaaet meget højere op, nemlig omkring søndre Side af Byen og ud til Knudsby, hvor nu er fast Land og Eng“. Han undlader dog at anføre, at dette Vandrag til Ilvedmosen ved Knudsby har været afbrudt ved Rosenfeldt. (Aarvog f. Hist. Samf. for Præstø Amt 1918).

saa langt op mod Højdedraget Sydøst for Rosenfeldt, at det kun ved en knapt 1 km lang Strækning skilles fra Sø- eller Ilvedmosen, der udmunder i Agnø Fjord, 6 km Nordvest for Vordingborg.

Det vil forstaas, at Terrainet Syd for Vordingborg ikke kan have fristet til Landgangsforsøg eller Angreb fra denne Kant. Betragter man nu Overfladeforholdene Nord for Vordingborg, vil man se, at et bredt, sammenhængende Mosedrag i en Afstand af 3 til 4 km fra Borgen strækker sig fra et Punkt Syd for Ørslev, Nord om Ornebjerg og Kastrup og videre nordpaa (Barmosen), sendende et nu reguleret Udløb til Agnø Fjord ved Skaverup. Dette indtil 2 km brede og over 7 km lange Mosedrag, som yderligere staar i Forbindelse med Køng og Sværdborg Moser, maa i Middelalderen have dannet et Spærrebælte, som tvang al Færdsel nordfra til Vordingborg ud langs Kysterne i Øst og Vest. Den saakaldte gamle Københavnsvej, hvis Rester endnu løber fra Ugledige og Vest om Ørslev til Vordingborg, er utvivlsomt et senere, omend middelalderligt Anlæg. Fra det øvrige Sjælland har man kun kunnet nærme sig Vordingborg ad de to et Par Kilometer brede Passager, hvoraf den vestre var gennembrudt af Vandløb, medens den østre passerede Skovbæltet. Foran dem begge findes et lille Voldsted, hvis Historie er ukendt. De maa opfattes som Forposter for Vordingborg, selv om kun deres Beliggenhed og Alder taler derfor. Det ene, det saakaldte „Lille Gurre“ ved Øbjerggaard, findes intetsteds nævnt*), det andet, „Kong Valdemars Jagtslot“ ved Stensby, er muligvis det Sted (Stenby), hvor der 1238 sluttedes Forlig mellem Valdemar Sejr og de tyske Ordenriddere.

Den Egn, hvori Vordingborg Slot blev anlagt, har saaledes tidligere dannet et lille, isoleret Afsnit af Sjælland, et Forterrain som forholdsvis let kunde beherskes og overses af Slottets Folk.

(Fortsættes).

*) Sagnene om Valdemar og Tove knyttes hertil. En i 1743 optegnet Version af Sagnet undgaar at forveksle Valdemar den Store med Valdemar Atterdag og har derfor særlig Interesse (Aar bog for Historisk Samfund for Præstø Amt 1918.)

Hoverie-Forening.

Tryggevelde Gaard angaaende.

Nr. 4. C 7. Fire og tyve Skilling.

1792

Adam Caspar von Holstein, Kongelig Majestæts Herredsfoged og Herredsskriver i Stewns og Faxø Herreder

Giør Vitterlig: at Aar 1792 Tiirsdagen den 20. Martii mødte for Retten paa Stewns og Faxø Herreders Ting, Forvalter Hansen fra Juellinge, som efter at have erhvervet sig Bregentved Grevskabs Birke-Betienteres Samtykke til at faae tilstaaet een imellem ham og Tryggevelde Godsens Bønder indgaaet Forening, betræffende Hoveriet ved Tryggevelde Hovedgaard, fremlagde ommeldte Forening af 14de dennes, hvilken han bad, at respective Retten ville tillade, at samtlige tilstædeværende Tryggevelde Godsens Gaardmænd maatte igjentage og vedstaae her inden Retten, for at bespare dem den ellers lange Tingrejse til Bregentved i denne onde og beværlige Vei.

Retten indvilgede Forvalter Hansens Begjæring, og fremkaldte de tilstædeværende Bønder af Tryggevelde Gods, som havde underskrevet den fremlagde Hoverie-Forening, der Ord til andet for Bønderne blev oplæst, hvorpaa de frievillig, hver for sig, erklærede: at de i alle Dele ville vedblive den

af dem underskrevne samt nu oplæste Forening, med Forbeholdenhed af Forandring, i Tilfælde, at der i Tiden skulle udkomme nogen Kongelig allernaadigst Forordning, som enten maatte forandre eller aldeles ophæve Hoveriet. Thi paategnede Retten forbenævnte Convention til Actens Indlemmelse, saaledes lydende:

Nr. 4. C 7. Fire og tyve Skilling.
1792.

I allerunderdanigst Følge den Kongelig allernaadigste Indkaldelse ved Placat af 24de Junii og 23de December 1791, till frivillige Foreninger om bestemt Hoverie, haver underskrevne Forvalter Hans Hansen, paa hans høigrevelige Excellence Hr. Geheimeraad Greve Moltke til Grevskabet Bregentved, hans Vegne, om Hoveriet til Tryggevelde Gaard i Tryggevelde Amt, med bemeldte Tryggevelde Godsdes Bønder indgaaet følgende

Forening:

Til Gaardens Bedrift er for nærværende Tid henlagt 49 fuld hoveriegiørende Bønder, foruden 2 de Bønderfogder, som lige med de andre Bønder forretter Pløining, Saaening og Kornhøst, endskønt de for andet Hoverie, formedelst Tilsigelser og Tilsyn med Hoveriet, ere befriede, nemlig:

Haarløw Bye, $\frac{1}{4}$ Miil fra Hovedgaarden, 14ten Gaarde, hvoriblandt en Bondefoged, hver har Hartkorn, Ager og Eng 8 Tdr. 5 Skpr. 3 Fdkr. $1\frac{6}{7}$ Album.

Ammerup, $\frac{1}{2}$ Miil fra Gaarden, 3 Mænd, hver med 10 Tdr. 4 Skpr. $1\frac{1}{8}$ Album Ager og Engs Hartkorn.

Lystrup, $\frac{1}{2}$ Miil fra Gaarden, 5 Beboere, hver 8 Tdr. 6 Skpr. 3 Fdkr. $1\frac{3}{4}$ Album Hartkorn.

Lille Taarnbye, $\frac{5}{8}$ Miil fra Gaarden, 7 Beboere, hver 8 Tdr. 1 Skpr. 2 Fdkr. $1\frac{3}{4}$ Album Hartkorn.

Lille Linde $\frac{3}{8}$ Miil fra Gaarden, 11 Mænd, hvoriblandt en Bondefoged, hver 7 Tdr. 1 Skpr. 3 Fdkr. $1\frac{9}{11}$ Album Hartkorn.

Store Linde, $\frac{3}{8}$ Miil fra Gaarden 11 Mænd, hver 8 Tdr.

2 Skpr. 1 Fdkr. $2\frac{7}{11}$ Album Ager og Engs Hartkorn, og Skovskyld $2\frac{1}{11}$ Album.

Det Hoverie, som forbeholdte Byers Beboere herefter forretter til Tryggevelde Hovedgaard, bestaaer udi følgende:

Af de til Hovedgaarden hørende 13 Sæde Kobler, nemlig: Lykkekrogs Marken, som indeholder 21 Tdr. 6 Skpr. Agerland, á 15000 Kvadrat-Alen

Trolhætte Marken	—	24	—	5	—
Broehuus	—	—	24	—	2
Hellested	—	—	25	—	3
Tørreløngs	—	—	27	—	6
Østre Løyhuus Mark	—	—	25	—	4
Westre	—	—	23	—	
4de Tinghuus	—	—	23	—	2
3die	—	—	24	—	5
2den	—	—	27	—	4
1ste	—	—	34	—	4
Lille Faurege Mark med Tidsel-Krogen	—	36	—	1	—
Store Faurege Mark med Kalve-Haugen	—	32	—	2	—

Opbrydes een Mark aarlig og 6 bruges til Sæd; derudi tager hver af de anførte 49 fulde Hoveriegaarders Beboere, samt 2 de Bønderfogder sit visse Hovmaal, indeholdende i Almindelighed fra $3\frac{1}{2}$ til 6 Skiepper Land, efter Markernes Størrelse, som de forsvarlig opbryde, giøde, pløie, saae og høste, alt til sine rette Tider, og saaledes som den brugende holsteenske Maade medføre; Og vedbliver Bønderne, som hidtil, at giødske de 2 de Bønderfogders Lodder, ligesom og foruden at giøde deres faste Lodder. Aarlig udager hvad Giødning der fra Brak-Koblet maatte blive tilovers i et andet af Gaarden dem dertil anvisende Kobbet. Dog betinges Bønderne, at de, naar den nærværende Forpagtnings-Contract om Tryggevelde udløber, skal blive befriede for at udage Giødning paa Bønderfogdernes Lodder.

Engene til Tryggevelde, som ere: Mølle-Søen, den store

Enghaug ved Haarløw Side og den lange Enghaug ved Hellested Side, som indeholder 94 Tdr. 1 Skieppe Land, og hvorpaa avles i et Middelaar omtrent 500 Læs Høe, deler Godsets Bønder, som hidindtil, hver Aar imellem sig i Fogderieviis og mindre Dele efter Omstændighederne, og derefter forsvarlig slaarer, høster, hiemager og i Huus hensætter det derpaa avlende Høe.

Hegnet omkring Gaardens Marker, Enge og Skove, som bemeldte Beboere aarlig vedligeholder, er:

Dobbelte Grøfter med Jordvold, levende Hegn og smaae Riisgiærder	6533 $\frac{1}{2}$:	Favn.
Dito uden Riisgiærde	2956 $\frac{1}{2}$:	—
Riisgiærder	5014	—
Stænggiærder	408 $\frac{1}{2}$:	—

Deraf er hver Mand tildeelt sine visse Hovmaal og Strækninger, som udgjør for hver fuld Hoverie-Gaard:

Dobbelte Grøfter med Jordvold og levende Hegn, samt smaae Riis- eller Snidgiærder	133 $\frac{1}{2}$:	Favn.
Dito uden Riisgiærder	60 $\frac{1}{2}$:	—
Riisgiærder	102 $\frac{1}{2}$:	—
Stænggiærder	8 $\frac{1}{2}$:	—

Vandgrøfter behøves at graves og vedligeholdes aarlig omtrent, sc Bredde: a 1 Alen 4998 Favne, a 2 Alen 2254 Favne, a 3 Alen 1274 Favne, samt at rense Aae, som er bred 4 a 6 Alen 4557 Alen, og som er 6 a 8 Alen bred 2646 Alen, som er for hver af 49 Bønder 102 Favne a 1 Alen, 46 Favne a 2 Alen og 26 Favne a 3 Alen, samt Aae at rense 31 Favne, 4 a 6 Alen bred, og 18 Favne 6 a 8 Alen bred.

Af Brænde og Gavntræ til Forpagter og Deputater fælder, overskiærer og til rette Vedkommende hemfører hver Mand et Skovlæs, og hvis der i Stæden herefter skulle blive bestemt Favnebrænde til Udvisning, da faaer, for saavidt Brændet angaaer, hver Mand i Skoven at hugge og opsætte sliq en Favn Brænde og samme tilligemed Qvasset at hiemføre. Til forestaaende og øvrige herefter benævnte Hoverie, bliver den specielle Bestemmelse af de udfordrende Hovdage i et Aar for hver fuld hoveriegørende Gaards Beboere, saasom:

	Pløie- Dage	Spand- Dage	Gang- Dage
Til Pløining efter den holsteenske Maa- de:			
I Brakmarken til feed Rug eller			
Hvede	3		Gange
En Mark med mager Rug . . .	1	—	
En Mark med Byg	3	—	
En Mark med dito eller Bælg- korn	1	—	
En Mark med Havre	1	—	
En Mark med Havre	1	—	
Er		10	
Harvningen forrettes ej af Bønderne, men de giver allene dertil nogle Hovbud, som anslaas til			
			1
Til Kornhøsten i tvende Marker med Rug og Hvede.			
		2	9
En Mark med Byg		1	5
En Mark med dito eller Bælgkorn . . .		1	4
Tvende dito med Havre		2	8
Dersom ustadig Veirlig indtræffer ime- dens Sæden staaer paa Marken, og samme desaarsag een eller flere Gange maa kastes, rejses eller flyttes, som kan forrettes i faa Timer, der ei kan ansættes til noget be- stemt, saa besørgeres saadant ogsaa af Bøn- derne.			
Til at høste Høe af Gaardens Enge, til- ligemed hvad lidet der maatte findes paa Engpletter i de besaaede Marker.			
		4	30
Til at holde udvendig Hegn vedlige i visse Hovmaal			
		4	11
Og til de indvendige Giærder imellem Kob- lerne			
			5
Lateris. . .	10	14	73

	Pløie-Dage	Spand-Dage	Gang-Dage
Transport.		14	73
Til at grave Brakgrøfter og holde Vandgrøfter vedlige.			7
Til Steen at samle af den besaaede Jord, samt Vandfurer at oprense			2
Til Tromling		1	
Møgagning i de Gaarden længst fraliggende Marker		4	4
Tærskningen			40
Kornets Rensning			2
Korn- og Høe-Hæsse at sætte og indføre i Laden, og Halm at udføre og og stakke			4
Til Ladegaarden at skovle			1
Skovning med Bygnings Tømmer	1½		
Med Brænde og Gavntømmer til Forpagter og Betiente		7	7
Med Brænde til Kalkovnen		1	
Vandstæders Rensning naar behøves	½		1
Tørveskiæring, om skulle behøves		1	3
Borg- og Lade-Gaards Husenes Reparation med Transport af Materialer og Haandlangere		3	
Korn-Ægter til Kiøbenhavn 7 Miile, som ei maa forlanges i Sæde- og Høste-Tid, eller i dybe og onde Veie		2	
Til Kiøge 2 Miil, eller et andet Sted af lige Fraliggenhed, ligeledes		5	
Til Forpagteren at flytte, naar behøves 1 Spand-Dag			
Tilsammen for hver hoveriegørende Bonde med 2de Kiøbenhavns-Reiser iberegnet	10	40	147

Af foranførte Dages Antal maa ei fordres mere ugentlig end i det højeste:

	Pløie Dage	Spand- Dage	Gang- Dage
I Pløie Tiden	2	1	3
Giødnings- Agnings, Skovnings og Giær- deluknings Tid		3	3
I Høstens Tid		3	12
I den øvrige Aarets Tid		1	2

Dog ere vi enige i den Formening, at de Hoverie-Poster, som efter forestaaende er bestemt for hver Mand til visse Hovmaal, saasom: Pløining, Kornhøst og Høehøst, samt Giærdelukning og Skovning, forrettes ethvert Slags til sine rette og beqvemme Tider, uden Hensigt til visse Spand- og Gang Dage, og skulle da til et eller andet af slige Hovarbejder medgaae mindre Dage, end dertil efter foranførte er bestemt, skal saadanne overblevne Dage dog ei fordres, eller til andet Arbeide anvendes.

I øvrigt og indtil anderledes fastsættes, bliver Forordningen af 20de Februarii 1771 Grunden til Bestemmelsen af Dags-Arbeidet, for saavidt samme kan være passende; men i Tvistigheds Tilfælde ansættes Arbejdet efter uvillige Mænds Sigende. Hoveriet efter denne Forening begynder med næstkommende 1ste Maj 1792; hvad Dag-Arbeide, som derefter ei gjøres i det løbende Aar, kan ikke fordres som en Restance i det tilkommende; men hvad Dage derimod til et Slags Arbeide af det, som til visse Dage er bestemt, og efter saadan Bestemmelse af Bønderne forrettes, ei maatte behøves, kan til et andet Arbeide anvendes; og forholdes iøvrigt med Hoverie-Arbejdet efter de Kongellge allernaadigste Anordninger.

Foruden alt forestaaende bliver Bønderne pligtige at forrette efterfølgende, som er det egentlige Hoverie til Hovedgaarden uvedkommende nemlig:

1. De Kiørseler og det Arbeide, som nødvendig udfordres til Kirkers og Skolers Reparationer.
2. Ligeledes det Kørsel og Arbeide, som maatte behøves til Veienes Istandsættelse og Vedligeholdelse, saavel

paa som uden for Godset, efter nærværende eller herefter gjørende Inddelinger.

3. Dersom Hovedgaarden, formedelst ulykkelig Ilds-vaade, eller i nogen anden Maade skulle blive ødelagt eller tage betydelig Skade, saa forpligtiges Bønderne med Ægt og Arbeide at bidrage til sammes Opbyggelse.

4. Ved ulykkelige Tilfælde paa Bøndergodset, at enten afbrændte Gaarde, eller øde Gaaade ere at opbygge, afgiver Bønderne dertil fornøden Kiørsel og Folk, efter rigtig Omgang og Liigning.

5. Ved Bønder-Markers Inddeling i Kobler er den ene Byes Beboere den anden behielpelig ved Grøfters Gravning og ligeledes ved Bøndergaarders Udflytning.

6. At rense Aaer og Bække.

7. At forrette alle Slags Kongereiser, saasom Reiser med Amtmanden og Amts Betienteren, saa og Delinquenter, Actor og Defensor, samt Rettens Betientere, hvor disse i Embeds-Sager har Forretninger, med videre, efter de Kongelige allernaadigste Anordninger.

8. At afgive 1 a 2 Bud i 1 a 2 Dage aarlig til Klapjagt efter Ræve, da saadant er til Bøndernes egen Nytte for Fred Skyld paa deres smaa Creature.

9. Ligesom hidtil at befordre deres Landgilde-Korn til Kiøge, med hvad andet, som er eller bliver befalet til Bøndernes eget, Godsets eller det Almindeliges Nytte.

Saaledes af os frievillig indgaaet, det tilstaaes og bekræftes herved med vore Hænders Underskrift.

Tryggevelde, den 14. Martii 1792.

<i>Hans H. P. S. Pedersen.</i>	<i>Niels N. L. S. Larsen.</i>
<i>Niels N. W. S. Willadsen.</i>	<i>Lars L. O. S. Olesen.</i>
<i>Jens I. H. S. Hansen.</i>	<i>Jørgen I. N. S. Nielsen.</i>
<i>Jens J. T. S. Torpensen.</i>	<i>Svend S. A. S. Andersen.</i>
<i>Hans H. L. S. Larsen.</i>	<i>Hans H. S. S. Steffensen.</i>
<i>Anders A. N. S. Nielsen.</i>	<i>Niels N. L. S. Larsen.</i>

Lars L. T. S. Torpensen.   *Hans H. N. S. Nielsen.*
Alle af Haarløw.

Jens I. K. S. Klemindsen.   *Hans H. N. S. Nielsen.*
Henrich H. P. S. Pedersen.
Af Ammerup.

Peder P. N. S. Nielsen.   *Jørgen J. N. S. Nielsen.*
Jørgen I. I. S. Jørgensen.   *Lars L. P. S. Pedersen.*
Ole O. H. S. Hansen.
Alle af Lystrup.

Søren S. L. S. Larsen.   *Søren S. A. S. Andersen.*
Jens J. H. S. Hansen.   *Peder P. H. S. Hansen.*
Hans H. O. S. Olesen.   *Peder P. N. S. Nielsen.*
Rasmus R. E. S. Erichsen.
Alle af Lille Taarnbye.

Peder P. T. S. Torpensen.   *Hans H. S. S. Sørensen.*
Hans H. P. S. Pedersen.   *Peder P. R. S. Rasmussen.*
Hans H. M. S. Mathiasen.   *Peder P. N. S. Nielsen.*
Fridrich F. P. S. Pedersen.   *Peder P. N. S. Nielsen.*
Jens J. S. S. Sørensen.
Alle af Store Linde.

Jens I. O. S. Olsen.   *Niels N. O. S. Olsen.*
Peder P. J. S. Jacobsen.   *Thomas T. H. S. Hansen.*
Jens I. M. S. Mortensen.   *Peder P. H. S. Hansen.*
Niels N. P. S. Pedersen.   *Jens I. O. S. Olesen.*
Niels N. J. S. Jensen.   *Ole O. M. S. Madsen.*
Anders A. K. S. Kaspersen.
Alle af Lille Linde.

Paa det høigrevelige Herskabs Vegne vedtages og ind-
gaaes denne Forening, efter given Fuldmagt, af
H. Hansen.

At denne Forening saaledes frievillig er indgaaet af alle Tryggevelde Godses Bønder, saa mange som deraf har været tilstæde og har underskrevet samme med paaholden Pen, det attestere vi hermed, ligesom og, at Jens Nielsen i Store Linde var tilstæde og erklærede, at han ikke havde noget imod Foreningen, og at han ville forrette Hoveriet, ligesom de øvrige Bønder paa Godset, men han ville ikke underskrive Foreningen, af den Aarsag, at han ikke syntes Bønderne derved var givet noget Afslag i det Hoverie, de forhen har forrettet.

B. Hansen. Gudmand Hansen.

Fremlagt og forelæst samtlige Tryggevelde Godses Bønder inden Stewns og Faxøe Herreds Ret Tiirsdagen den 20de Martii 1792.

v. Holstein.

Forvalter Hansen begjærede det Passerede i Tingsvidneform beskreven som Retten bevilgede.

Saaledes passeret, bevidner med mig efterskrevne Stokkemænd: Baltzar Hansen. I Tryggevelde Tinghuus. Gudmand Hansen, Søren Jacobsen og Lars Knudsen. Af Hellested Mathias Nielsen. I Broehuset Ole Larsen. I Wadstruphuset Lars Hemmingsen og Christen Madsen. I Store Linde.

Dets ydermere til Bekræftelse under min Haand og Segl. Actum Anno, Die et Luco ut fupra.

*A. C. von Holstein
(L. S.)*

Efter Indkaldelse fra Amtmanden, Hr. Kammerherre von Bielke, haver jeg Undertegnede vedtaget og indgaaet denne Forening, ligesom alle de øvrige Hoveriebønder paa Tryggevelde Gods.

*Jens I. N. S. Nielsen.
Af Store Linde.*

Nestwed den 4. April 1792.

Da samtlige Bregentved Grevskabs til Hovedgaarden Tryggevelde henlagte Hoveriebønder, have frievillig indgaaet

og underskrevet forestaaende Forening, og samme inden Tingegientaget; det ei heller skønnes rettere, end at Hans Majestæts allernaadigste Befaling ved Placaten af 24de Junii 1791 paa det nøieste er efterkommet, og det vedtagne Hoverie, efter Hovedgaardens Bedrift og Bøndernes Forfatning, at være billig og taalelig; saa bliver denne Forening, i Overeensstemmelse med Kongelig allernaadigst Resolution at 14. December 1791, herved approberet

Nestwed den 8de September 1792.

J. R. v. Bielke.

Overeensstemmende med Originalen bevidner
(Navnet ulæseligt.)

Ved *Jens Jørgensen,*
Lille Linde

En bondefogedinstruks.

Meddelt ved *Holger Hjelholt*.

I året 1743 solgte kronen som bekendt godserne Gjorslev, Søholm og Erikstrup til daværende kammerråd *Chr. Lintrup*, der senere blev etatsråd og blev adlet under navnet Lindencrone. Den nye ejer gav sig straks efter overtagelsen af de forsømte godser til af al kraft at arbejde på at bringe dem på fode, og som et ganske vist beskedent vidnesbyrd om dette arbejde tjener også den instruks for bondefogederne på Gjorslev gods, som jeg i det følgende skal meddele. En enkelt ytring i instruksens viser, at den nye ejer også havde bøndernes velfærd for øje, hvad jo så mange af hans senere foranstaltninger skulde vise om end uden større resultater. Men iøvrigt er instruksens oplysende for den betragtning, som dengang fra oven anlagdes på den datidige bondestand. — Instruksens findes blandt de til rigsarkivet (landsarkivet) afleverede godsarkivalier fra Gjorslev. Ved gengivelsen af den er retskrivningen lempet efter nutidens.

Den 17. januar 1744 havde Lintrup givet ordre til, at der i hver af de „store byer“ på hans godser skulde „absolut“ være 2 bønderfogeder, og i hver af de mindre 1 „på det de sendrægtige, uvillige og ulydige bønder desto bedre kan vorde oppasset og pådreven.“ Denne ordre medførte udnævnelsen af adskillige nye bønderfogeder foruden de gamle. Den 22. januar approberede Lintrup derefter den

omtalte instruks for alle fogederne, hvori det i særdeleshed pålagdes disse:

„1. Daglig at besøge de modvillige og ulydige bønder i byen, hvor de bor, ej alene for at efterse, hvorledes deres husholdning er, men endog for at gøre sig bekendt om deres tilstand, hvilket ideligt må meldes . . . , på det videre kan overlægges, hvorledes bedst på sådant kan rådes bod.

2. Idelig tilholder dem at handle sømmelig og skikkelig med deres besætning, informerer eller lærer de vanvittige (d. v. s. ukyndige), hvad dennem til densen og deres egen timelige velfærds konservation eller befordring bedst kan være tjenlig.

3. Holder samtlige bymænd udi god orden og skik udi alt, hvis som bliver vedtaget om gærders og grøfters hegning og lukkelse, samt udi pløje-, så- og høstetid med videre, hvorudi enighed bør være og til byens fælles nytte kan udfindes.“

Punkt 4 omhandler i almindelige vendinger bondefogdernes forpligtelse til at få givne befalinger rigtig efterlevede, og om noget „ikke så straks kan vorde efterkommet“, skal de det straksen og betimeligen for herskabet angive.

„5. Ved al hovgerning skal en af bondefogderne i hver by altid være tilstede og have al tilbørlig opsyn, at det, som sig vedbør, bliver forrettet; og skal de i særdeleshed se på, at det med hurtighed forrettes, allerhelst dette ej alene er til det velædle herskabs nytte, men endog enhver bondes egen nytte i henseende de selv eller deres folk desto snarere kan komme til at forrette deres egen gerning hjemme, som formedelst mangel af opsigt hidtil ofte er bleven forsømmet.

6. Og på det nu den ene bondefoged ikke mere end den anden skal være bebyrdet, så bliver endvidere anordnet, at udi opvartningen ved bondefogedtjenesten, så vidt tilsynen som meldt med de modvillige angår, skal de altid være enige (og hindrer det ikke, at de begge på een tid af hændelse kommer til een mand), men udi opvartningen med tilsyn ved hovgerningen skal det omveksle, så at den ene indfinder sig eengang med folket og den anden en anden gang.

7. Iøvrigt efterkommer de alt hvis enten her udi er eller herefter kan vorde befalet og forretter trolig alt hvis en bondefoged i alle måder tilkommer. — Og endelig:

8. Skal de tilbørligen af mig udi sådan deres tjeneste vorde forsvaret og håndhævet, i særdeleshed om nogen skulde uden føje vise sig opsætsig imod dem, når de er udi herskabets ærinde, og på hans vegne efter denne eller anden ordre noget befaler eller foranstalter.“

Provst Vilh. Petersen.

Sidst paa Aaret, der nu er rundet ud, mistede Kirke og Skole i Sydøstsjælland en af sine gode Mænd, idet Provst Petersen i Karise saa pludselig blev kaldt bort. Kun 67 Aar blev han, og hans mange Venner i Pastoratet og Provstiet og videre ud havde jo haabet, at han nogle Aar endnu skulde have faaet Lov at leve og virke iblandt os.

Vilh. Petersen var Jyde af Fødsel, en Møllersøn fra Horsensegnen. I den trofaste Udholdenhed i den Gerning, han havde viet sit Liv, sporedes vistnok noget i god Forstand jysk, men ellers mærkedes hans Afstamning ikke synderligt i hans livlige og let omgængelige Væsen saa lidt som i hans Sprogtone. For den Sags Skyld kunde man godt antage ham for Øbo. Og her paa Sjælland fik han da ogsaa hele sin Livsgerning.

Vilhelm Petersen lod sig først uddanne som Lærer paa Gedved Seminarium, og al sin Tid bevarede han varm

Interesse for Skolens Gerning. Ogsaa i Studenteraarene virkede han som Lærer, ligesom han i sin første Præstetid som Kateket i Køge tillige var Lærer ved Skolevæsenet der. Denne baade teoritiske og praktiske Uddannelse som Skolemand kom naturligvis baade ham og Skolevæsenet i Provstiet tilgode, da han siden blev Provst.

I Studenteraarene færdedes Petersen mest i grundtvigske Kredse, hvor han følte sig aandeligt hjemme. Den kirkelige Side af grundtvigsk Aandsliv havde i de Dage i Hovedstaden særlig sine Brændpunkter, foruden i Vartov med Brandt og og Monrad, saa ellers i Holmens Kirke med Skat Rørdam og i Valgmenighedskirken med Jungersen som Præster. Men desuden øvede i nogle Aar de to gamle fremragende grundtvigske Præster Hostrup og Vilh. Birkedal en Slags fripræstelig Gerning i Hovedstaden og dens nærmeste Omegn, efter at de havde trukket sig tilbage fra deres tidligere Virksomhed. Den folkelige Grundtvigianisme havde jo sit Arnested i Højskoleforeningen. Ogsaa der kom Vilh. Petersen. Sin senere Hustru fandt han i disse Kredse.

I det idylliske Roholte ved Præstø Bugt fik Provst Petersen sin første egentlige Præstegerning. Kun 4 Aar varede denne. Men da han 25 Aar senere lukkede sine Øjne var Roholtetiden dog ikke glemt, hvad man saa ved Besøget derudefra ved hans Begravelse. Det gjaldt sagtens baade Præstegerningen og det overordentlig smukke og hyggelige Hjem, han med sin Hustru dannede i Roholte Præstegaard. — Men den længste Tid virkede han dog som Præst i Karise — Alslev Pastorat, hvor han det sidste Aar, han levede, kunde fejre sit 25 Aars Jubilæum. Det kan sikkert med Rette siges, som det blev fremhævet ved hans Baare, at han var en meget afholdt Præst. Hans solide, grundtvigsk prægede, Forkyndelse, der iøvrigt ikke var udæskende overfor andre kirkelige Retninger, saavel som hans jævne venlige Færd mellem Mennesker, bidrog vel i lige Grad til at vinde ham Venner.

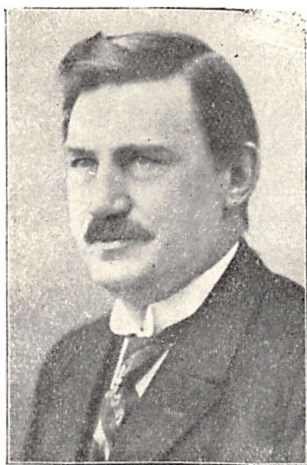
Som Provst var han ogsaa meget paaskønnet saavel i Menighedsraadene som blandt Præster og Lærere. Aarlig

samlede han Menighedsraadene til store Møder. Ved en saadan Lejlighed udtalte en fremmed Taler til en Mand fra Stevns sin Glæde over at se saa mange samlede, hvortil denne svarede: „Ja, men Provst Petersen har netop saadan en udmærket Evne til at samle os“. Dette var sikkert rigtigt. Ogsaa fra fra Præster og Lærere i Provstiet fik han et smukt Vidnesbyrd ved sin Bortgang. Indenfor Provsternes Kreds i Roskilde Stift var han meget velset, ligesom det naturligvis for undertegnede var en særlig Glæde at faa denne min Ungdomsven til Kollega i Naboprovstiet.

Men ved Siden af sin egentlige Gerning havde Provst Petersen tillige Interesse for adskillige gode Sager i Tiden. Særlig maa nævnes Plejehjemssagen, som han gjorde et stort Arbejde for her i Præstø Amt, ligesom han var et interesseret Medlem af Præstø Amts historiske Samfund.

Lad os da fra de forskellige Sider af hans Virkefelt bevare hans Minde i Taknemmelighed og lyse Fred derover!

H. P. Meinertsen,
Provst, Mern.

Landbrugsskoleforstander

Morten Nielsen,

Sydsjællands Landbrugsskole.

Torsdag d. 21. Juni 1928 bredte det Sorgens Budskab sig som en Løbeild over Sydsjælland at Forstander Morten Nielsen, Sydsjællands Landbrugsskole, pludselig var afgaaet ved Døden. Man syntes jo, at han havde haft en alt for kort Virketid, men han havde udnyttet Tiden stærkt og godt, og naaede derfor at faa udført et stort og dygtigt Arbejde.

Morten Nielsen var født d. 12. Oktober 1879 som Søn af Gdr. M. Nielsen Vellerup ved Frederikssund, tog 1905 Landbrugseksamen og var i en Del Aar Lærer ved forskellige Landbrugsskoler, saaledes 1906—08 ved Dalum Landbrugsskole og 1908—15 ved Asmildkloster, hvor han samtidig var Konsulent i Husdyrbrug for Viborg Amts landøkonomiske Forening.

Paa denne Tid var der vaagnet en stærk Interesse for Rejsning af en Landbrugsskole i Sydsjælland, og man henvendte sig da til Morten Nielsen om at lede denne Skole, og

fra nu af begyndte særlig hans Virksomhed for denne Landsdel. Ved sin Dygtighed og store Arbejdsevne og ved sit elskværdige og vindende Væsen vandt han sig snart en meget stor Vennekreds, baade blandt Eleverne og Sydsjællands Befolkning, og han blev brugt meget som Foredragsholder og Raadgiver ved de forskellige Landbrugsorganisationers Sammenkomster, ligesom han stod som Formand for Foreningen af danske Landbrugslærere. Det var dog særlig Ungdommen han ofrede sin Virksomhed, og ikke alene de godt 800 Elever der havde været paa hans Skole er ham taknemlig herfor, men ved sit ihærdige og dygtige Arbejde som Formand for det landøkonomiske Ungdomsarbejde og Regnskabsføring for Landmænd i Sydsjælland vandt han sig ogsaa her en stor og taknemlig Vennekreds.

Morten Nielsen elskede sit Fædreland og søgte paa enhver Maade at forbedre og forskønne dette, og han fik, i den korte Tid (12½ Aar) han virkede ved Sydsjællands Landbrugsskole, fremtryllet ikke alene et Mønsterlandbrug, men et overmaade skønt Hjem i de herligste Have- og Parkanlæg.

Men ikke alene Nutiden havde hans Interesse; thi han saa godt, at enhver sund Udvikling skal hvile paa et historisk Grundlag, og ogsaa her fandt vi Morten Nielsen, og i 10 Aar sad han som et virksomt Medlem i Bestyrelsen for „Historisk Samfund for Præstø Amt“ hvorfor vi med Tak mindes ham og udtaler et „Ære være hans Minde“.

Ellekildegaard pr. Næstved,

Hans Hansen,

Historisk Samfund for Præstø Amt 1928.

Ved skriftlig Afstemning mellem Medlemmerne genvalgtes de ifølge Loven d. 1ste Januar 1928 fratrædende Bestyrelsesmedlemmer, Provst Petersen, Karise, Kontorbestyrer Hans Hansen, Taageby og Arkitekt Tidemand-Dal, Næstved, Til Revisorer genvalgtes, Amtsfuldmægtig Andersen, Næstved, og Skolefondskasserer Christiansen, Lille Næstved.

Bestyrelsesmøde afholdtes den 27. Marts 1928, paa hvilket Landbrugskandidat, Gdr. Hansen og Arkitekt Tidemand-Dal genvalgtes henholdsvis til Kasserer og til Sekretær.

Herefter fremlagdes Regnskabet for 1927 i revideret Stand og godkendtes. Det balancerede med 2955,09 Kr.

Samfundets Midler udgør 2152,69 Kr.

Samfundet tæller ved Aarbogens Udsendelse 583 Medlemmer.

Bestyrelsen har omarbejdet Listen over Samfundets Medlemmer, saaledes at disse nu findes opførte kommunevis. Bestyrelsen henstiller til Medlemmerne at virke for Tilgang af nye Medlemmer indenfor deres Sogn, da det er i høj Grad ønskeligt, om endnu flere vil slutte sig sammen om Samfundet.

Søndag d. 14. Juli 1928 afholdtes et meget velbesøgt Møde — ca. 500 Mennesker var tilstede — paa Gaunø, hvor

Museumsinspektør Andrup, Frederiksborg, holdt et interessant Foredrag om Gaunø Slot og dets Ejere gennem Tiderne. Efter Foredraget blev Slottet forevist Mødedeltagerne under Foredragsholderens Ledelse.

I Aarets Løb har Samfundet haft den Sorg at miste to højtskattede Medlemmer af Samfundets Bestyrelse, nemlig Forstander for Sydsjællands Landbrugsskole Morten Nielsen, der døde den 21. Juni, og Provst Vilh. Petersen, Karise, der afgik ved Døden den 8. November. Andetsteds i Aarbogen vil Medlemmerne finde Mindeord om de afdøde.

Ældre Aargange af Samfundets egne Aarbøger kan faas til Købs for følgende nedsatte Priser: Aargangene 1—8 for ialt 10 Kr. og 1,50 pr. enkelt Aargang, de senere Aargange for 2 Kr. pr. Stk.

Da der af enkelte Aargange nu kun resterer et ringe Oplag, tilraades det snarest at sikre sig, hvad man ønsker.

Modtagne Aarbøger fra andre historiske Samfund afgives til Centralbiblioteket i Næstved, der velvilligst har paataget sig deres Opbevaring og Udlaan.

Forfatterhonorar for Bidrag til Aarbogen er 3 Kr. pr. Side.

Medlemmerne kan i Lighed med tidligere erholde det af Nationalmuseet udgivne Hæfte „Fra Nationalmuseets Arbejdsmark“ til nedsat Pris (2 Kr. + Porto) ved at indsende Bestilling til Gyldendals Forlag.

Januar 1929.

G. Toft,
f. T. Formand.

MEDLEMSLISTE

Næstved.

Andersen, A. P., Amtsfuldmægtig
Bakman, K. M., Konsulent
Barfoed, Landinspektør
Berth, Enkefrue
Boeck, Bianco, Amtsforvalter
Borre, Lærer
Børner, Boghandler
Christens, Apoteker
Christensen, N. P., Bogtrykker
Christiansen, Skolefondskasserer
Demuth, Larsen, Boghdl.
Diderichsen, Dommer
Ethelfeld, Cyklehandler, Ramsherredgade
Frandsen, L. P., Gdr., Gramsvej 6
Hansen, Marie, Frk., Nyvej 2
- Otto, Lærer
Holm, Direkt., Bryggeriet Fønix
Huus, Direktør
Høyrup, Amtsfuldmægtig
Industriforeningen, (Adr.: Direktør Grøn-
holt)
Ingerslev, Læge
Iversen, Peter, Skomagerm., Ny Østergade
Jensen, C., Mineralvandsfabrikant, Køb-
magergade
- Chr., Overretssagfører
Knudsen, Sognepræst
Larsen, Chr., Lærer
- E., Hotelejer, Aksellus
- Vilh., Forretnf., Næstved Tidende
Mathiesen, Overretssagfører
Mørup, S., Sagfører
Nandrup, Konsul, Kbmd.
Neerup, J. P., Redaktør
Nellemann, Løjtnant
Nielsen, Arndt, Uhrmager
- R., Kommunefører, cand. phil., Iver
Hvidtfieldsvej 1
- Anna, Frk., Industribanken
Nielsen, H., Læge, Jernbanegade
Næstved Centralbibliotek

Olsen, H. P., Redaktør
Porst, Redaktør
Paulsen, Direktør
Smith, Vilh., Konsul, Kbmd.
Struckmann, Amtslæge
Søgaard, Johs., Overlærer
Tidemand-Dal, Architect
Tirslund, Keramiker, Farinagsvej
Toft, Amtmand
- Frue
Wang, Bogbinder
Ødum, Frue

Præsto.

Dambæk, Sagfører
Damgaard, Farmaceut
Danø, Overlærer
Ernst, Vejassistent
Hansen, Hans, Gdr., Bondest. Sparekasse
- Th., Sognepræst
Haslund, Læge
Kaa, Th., Kantor
Madsen, Otto, Købmand,
Nyvang, Dommer
Orland, Købmand

Stege.

Cruise, Læge
Frederiksen, Præst
Funch, Redaktør
Hansen, Aage A., Typograf
Holmen, Otto, Amtsforvalter
Jensen, Frd., Murermester
- Redaktør
Møns Folkebibliotek
Olsen, Hans Chr., Slagterm., Storegade
Palsøe, Bogholder
Pedersen, Carl, Boghandler
Sandgaard, sen., Manufakturhdler
Sandgaard, jun., Manufakturhdler
Storm, Mejeriejer
Sørensen, Jensa, Læge

Storehedinge.

Christensen, Balthasar, Lærer
Hansen, Jens, Gartner
Jørgensen, Lars, Husejer
Jensen, Stevns, Bankdirektør
Landspærg, Overretssagfører
Petersen, H. Chr., Gdr., Aamtsraadsmedl.

Vordingborg.

Andersen, R. F., Redaktør
Arensbach, Marie, Lærerinde
Gregersen, C. V., Murerm., Masnedsund
Halse, Seminarieforstander
Hansen, H., Seminarielærer
Hellum, Lærer
Jensen, A., Agent., Valdemarsgade
Klein, P. A., Lærer
Mogensen, sen., Sadelmager, Algade
- P. E., jun, Algade
Olsen, Bagermester
- Oluf, Redaktør
Poulsen, Overlærer, Masnedsund
Rasmussen, M., Overlærer
Sennels, Købmand, Masnedsund
Tange, Enkefru, Algade
Teist, F., cand. jur.
Thune, Boghandler

Allerslev.

Elgaard, Lærer, Allerslev
Hansen, R., Godsforvalter, Neblegd., Mern
- Laur., Gdr., Uglelie, Allerslev
Jensen, R., Gdr., Uglelie, do.

Aislev.

Andreasen, Andreas, Gdr., Aislev, Karise
Christensen, Lærer, Taagerup, Karise
Jacobsen, Gaardbest., Aislev, Karise
Larsen, Gdr., Bonderødgaard, Faxø
Nielsen, A., Frue, Taagerup, Karise
Olsen, J. P., Gdr., Bonderød, Fakse
Petersen, Gdr., Aislev, Karise
Selchau-Hansen, Propr., Aislevgd., Karise
Stensgaard, H., Lærerinde, Taager., Karise

Aversi.

Jensen, U. P., Gdr., Aversi, Haslev
Krøjgaard, Lærer, Aversi, Haslev

Baarse.

Herskind, Sognepr., Baarse, Lundby
Madsen, Jens, Gdr., Baarse, Lundby

Bogø.

Andersen, A. P., Lærer, Bogø
Pedersen, H. P., Klog, Gdr., Bogø

Borre.

Asmussen, V., Dyrll., Nørreby, Borre
Breitenstein, Johs., Gdr., Sdr. Vestud
- P., Gdr., Raaby, Borre
Byager, Svend, Gdr., Aalebæk, Borre
Christoffersen, Chr., Gdr., Enghaveg, Borre
Didriksen, Jørgen, Gdr., Sønderby, Borre
Dreier, Sofus, Snedkermester, Borre
Hansen, Jens Jørgen, Gdr., Aalebæk, Borre
- Vald., Kbmd., Sdr. Vestud, Borre
Hemmingsen, Johannes, Gdr., Langmose-
gaard, Borre
Hyllemose, Jens, Redningsforstander, Aale-
bæk, Borre
Jensen Laur. O., Gdr., Raaby, Borre
- Sofus, Gdr., Raaby, Borre
Jørgensen, A., Gdr., Sdr. Vestud, Borre
- Niels, Rentier, Borre
Larsen, Anders, Gdr., Sdr. Vestud, Borre
- P., Mejeribst., Holme Mejeri, Borre
- R. P., Gdr., Hesselholt, Nyborre, Borre
Lundqvist, Lærer, Borre
Møller, F., Læge, Borre
Nielsen, J. P., Raaby, Borre
Nøhr, Anders, Gdr., Tiendegaarden, Borre
Skov, Christen, Gdr., Nørreby, Borre

Dalby-Thureby.

Andersen, Brygger, Rode pr. Haslev
- H., Husejer, Assistent, Dalhøj, Rode,
Haslev
Larsen, A., Lærerinde, Drustrup, Thureby
Petersen, Lars, Gdr., Drustrup, Thureby

Damsholte.

Larsen, L. P., Gdr., Røddinge, Stege
Løve, Sognepræst, Damsholte, Stege
Moltke, Grevinde, Marinenborg

Elmelunde.

Bendsen, Hans, Gdr., Raabylille, Stege
Grønager, Johannes, Gdr., Raabylille, Stege
Larsen, Lars, Gdr., Hjertebjerg, Stege
Nøhr, M. A., Rentier, Hjertebjerg, Stege
Pedersen, Johan, Rentier, Elmelunde, Stege
Rasmussen, P., Friskolel., Elmelunde, Stege
Sivertsen, Lærer, Raabylille, Stege
Winther, C., Gdr., Hjertebjerg, Stege

Enderslev-Vraaby.

Jørgensen, E., Sognepræst, Enderslev pr.
Haarlev

Everdrup.

Christiansen, H., Murermester, Engelstrup, Rønnede
Jensen, C., Savskærer, Everdrup, Rønnede
- Kristian, Ungk., Flintemose, Bøgesø
Jørgensen, H. P., Landpostb., Taageskov, Rønnede
Nielsen, Valdemar, Gdr., Bøgesø
Pedersen, H. C., Gartner, Flintem., Bøgesø

Fakse.

Brasen, Vaskeriejer, Fakse
Boesen, C., Bøe, Skolebestyrer, Fakse
Christensen, Sofie, Lærerinde, Stubberup, Fakse
- Alf., Forpagter, Prøvegaard, Fakse
Hansen, Niels, Købmd., Fakse
Jensen, N., Gdr., Rejnstrup, Fakse
Johannesen, Sagfører, Fakse
Jørgensen, P., Gdr., Fakse
Knuth, Greve, Rosendal, Fakse
Larsen, J. Kr., Sognefoged, Fakse
- Ludvig, Redaktør, Fakse
- Vejassistent, Fakse
- Karl N., Købmand, Fakse
Lau, K., Læge, Fakse
Madsen, P., Gaardbestyrer, Værløse, Fakse
Pedersen, L., Overlærer, Fakse
Petersen, Poul, Gdr., Ebbeskov, Fakse
Rasmussen, J. P., Læge, Fakse
Schøler, Fr., Gdr., Blaabæk, Fakse
Vedsmann, Frands, Førstelærer, Ebbeskov, Fakse

Fanefjord.

Hansen, H., Gdr., Præstebjerg, Dame, Askeby
- J. C., Gdr., Grønsund Færgge., Askeby
Jensen, J. P., Gdr., Askeby
Nielsen, Chr., Gdr., Amtsraadsmedlem, Tostenæs pr. Askeby
- Niels Jørgen, Dame Koppel, Askeby
Pedersen, P., Overskovfoged, Lerbæk pr. Askeby

Fensmark, Rislev.

Hansen, P., Lærer, Rislev, Næstved
Nielsen, Karl, Sognefoged, Rislev, Næstved

Frøslev.

Nielsen, H. P., Sognef, Frøslev, Storeh.
Rasmussen, H., Gdr., Frøslev, Storehedinge

Glumsø-Bavelse.

Baden, H. T., Lærer, Glumsø

Haarlev-Himlingøje.

Jensen, Axel P., Lærer, Haarlev
Jørgensen, Jørg., Gdr., Haarlev
Olsen, H., Handelsmand, Haarlev
Petersen, Jørgen Isak, Gdr., Haarlev
Rohde, P., Kontrolassistent, Haarlev St. Skov, Lærer, Haarlev
Sjølund, Axel, Bovang, Haarlev St.
Velling, S. D., Dyrslæge, Haarlev

Hammer.

Andersen, Johs., Gdr., Lou
Bjerre, N. P., Lærer, Faarup, Lou
- J. P., Lærer, Amtsraadsmedlem, Ring, Lundby
Hansen, H. P., Lærer, Lou
- Chr., Gdr., Hammer pr. Lou
Madsen, N. P., Gdr., Faarup, Lou
Nielsen, Wøldike, Sognepræst, Hammer, Lou
Petersen, L. P., Gdr., Faarup, Lou
- Hans, Købmand, Hammer, Lou
Schmidt, Lærer, Hammer, Lou

Havnlev.

Bille, Martin, Gdr., Havnlev, Rødvig
Carlsen, Otto, Gdr., Skørpinge, Rødvig
Christensen, P., Lærer, Havnlev, Rødvig
Havnlev Folkebogsamling, Rødvig
Jensen, Chr., Gdr., Havnlev, Rødvig
- Sofie, Fru, Lille Eje, Havnlev, Rødvig
- Martin, Gaardbest., Havnlev, Rødvig
Jørgensen, And., Gdr., Bækkegd., Havnlev, Rødvig
Karsholm Hansen, Sydstevns Planteskole pr. Rødvig
Kristiansen, Sognef., Havnlev, Rødvig
Nielsen, Niels, Møller, Havnlev, Storehedinge
Olsen, N., Handelsmand, Stevns Højskole, Storehedinge
Pedersen, Johannes, Skørpinge, Rødvig
Petersen, Holger, Gdr., Havnlev, Rødvig
- Joh., Landmand, Havnlev, Rødvig
Rasmussen, Chr., Gdr., Højgd., Rødvig
Ravnshøj, Peder, Gdr., Torbjerg, Skørpinge, Rødvig
Tudvad, Friskolel., Sydstevns, Storeh.
Sørensen, H. J., Forp., Thorsgd., Rødvig
Sku, C., Stevns Højskole, Højskoleforst., Rødvig

Hellested.

Brandt, Forpagter, Juellinge, Karise

Herfølge.

- Andersen, Anders, Gdr., Bakkegaard, Herfølge
- Anders, Gdr., Hadstrup, Køge
- Hans, Gdr., Kildemosegd., Hastrup pr. Køge
Christensen, Christen, Gdr., Svansbjerg, Herfølge
- Niels P., Gdr., Egøje, Køge
Falk-Jensen, Forp., Gunderup, Herfølge
Flejsborg, C., Gdr., Hastrup, Køge
Høgsholt, Entreprenør, Hadstrup, Køge
Ingvorsen, Lærer, Egøje, Køge
- Kristian, Sognefoged, Herfølge
Jensen, N. P., Gdr., Sognef., Svansbjerg, Herfølge
Jørgensen, H. P., Lærer, Aashøj, Køge
Larsen, J., Hotelejer, Paaskebjerg, Herflg.
Lorentzen, C., Gdr., Egøje, Køge
Madsen, R. S., Mejeribstyrer, Drustrup, Thureby
Mortensen, Lærerinde, Egøje Skole, Køge
Nielsen, Søren Fr., Gdr., Egøje, Køge

Herlufmagle.

- Harrekilde, J., pens. Lærer, Herlufm.
Nielsen, H. P., Lærer, Gelsted, Herlufm.

Holmeolstrup.

- Herboe, Lærer, Holmeolstrup, Olstrup
Lawatz, O., Forp., Holmegd., Olstrup

Holtug.

- Begtrup, Sognepræst, Holtug
Pedersen, L., Lærer, Holtug

Hylleholt.

- Grot-Hansen, Kbmnd., Fakse Ladeplads
Hylleholt Folkebogsamling
Jørgensen, Johan, Gdr., Vibede, Fakse
Nielsen, N. R., Sognerfmd., Kjessendrup, Fakse
Nøkkentved, Kaj, Lærer, Fakse Ladeplads
Rasmussen, N., Gdr., L. Thorshøj, Fakse
Seidenfaden, Gdr., L. Thorsh., Fakse

Højerup.

- Alsbo, Pastor, Højerup, Storehedinge

Jungshoved.

- Døllner, Propr., Søbygaard, Præstø
Larsen, L., Gdr., Dyrehavegaard, Præstø

Kallehave.

- Andersen, Postmester, Kallehave
Christoffersen, N., Brygger, Viemose

- Hansen, C., Skovf., „Udsigten“, Viemose
- L. P., Gdr., Fogedgaard, Stensved
Jørgensen, Th., Sognepræst, Langebæk
Rasmussen, Forp., Langebæk, Langebæk
Suhr, Godsejerinde, Petersgd., Langebæk

Karise.

- Jørgensen, Jens, Parcl., St. Linde, Haarlev
Kristensen, Hans, Jørslev pr. Karise
Lomholt, Læge, Karise
Olsen, P., Sognefoged, Førslev, Karise
Petersen, V., Karise
Søvdal, Købmand, Karise
Trane, V. L., Kbmnd., Karise

Kastrup.

- Hansen, Fr., Lærer, Næs, Vordingborg
Madsen, M. A., Sognef., Nedervindinge, Vordingborg
Michelsen, Møller, Rosenfeldt, Vdbg.
Oxholm, Kmhnde, Rosenfeldt, Vdbg.
Spang, Direktør, Rosenfeldt, Vdbg.
Vestergaard, Politiaffluent, Kastrup, Vdbg.

Keldby.

- Frandsen, H., Parcell. Tolstrup Vængegaard, Stege
Grønager, H. P., Gdr., Pollerup, Stege
- J., Kbmnd., Keldby, Stege
Hansen, H. P., Bankdirektør, Keldby, Stege
- L., Gdr. Sognefoged, Tostrup, Stege
Heimingsen, Kristian, Pclst., Pollerup
Kullegaard, Hjertebjerg, Stege
Jensen, Jens, Rentier, Tostrup, Stege
- L. P., Rentier, Pollerup Hovedgd., Stege
- M., Sognepræst, Kjeldbym., Stege
- N., Gdr., Kjeldbylille, Stege
Johansen, Jørgen, Gdr., Pollerrup, Stege
Kristiansen, P., Tømrer, Pollerup Kullegaard, Stege
Larsen, H. P., Gdr., Tostrup, Stege
- Hans J., Sogneraadsf., Keldby, Stege
- K., Gdr., Tostrup, Stege
- Laur., Gdr., Raunstedh., Tostr., Stege
Rasmussen, Johanne, Frue, Keldbylille, Stege
- H. Gdr. Keldbylille, Stege
Sørensen, Anker, Gdr., Tostrup, Stege

Kongsted.

- Elmenhoff, Nielsen, Dyrslæge, Hyllede, Rønnede
Moltke, A., Greve, Lystrup, Fakse
- E., Grevinde, Lystrup, Fakse
Nielsen, N., Gdr., Kongsted, Rønnede

Rørbæk, Lærer, Kongsted, Rønnede
Wurr, A., Lærer, Eskildstrup, Rønnede

Køng.

Hansen, H. P., Egebjerggd., Svinø, Lundby
- A., Gdr., Svinø, Lundby
- R., Gdr., Svinø, Lundby
Larsen, R. E., Lærer, Svinø, Lundby
Nielsen, Ole, Gdr., Kostræde
Pedersen, R., Gdr., Busebjergg., Køng,
Lundby

Lillehedinge.

Christiansen, Hotelejer, Rødvig
Jensen, J. P., Lærer, Rødvig
- J. P., Brugsforeningen, Rødvig
Jørgensen, Lagerforvalter, Rødvig
- L. Fr., Købmand, Rødvig
Olsen, Hans, Gdr., Stigaard, Rødvig
Petersen, Chr., Mejeribst., Sydstevn, Rødvig
Turistforeningen, ved Aage Nielsen, Lou-
sol, Rødvig

Lundby.

Collet, Kammerherre, Lundbygd., Lundby
- Kammerherreinde.
Hansen, Hans Chr., Gdr., Lundby St.
Henriksen, Postekspedient, Lundby
Johansen, J., Gdr., Lundby
Kristensen, Kvist, Landbrugslærer, Sydsj.
Landbrugsskole, Lundby
Larsen, J. P., Parcel., Lundbytorp, Lundby

Lyderslev.

Boesen, Laura, Børnehjem „Esmezer“,
Lund, Rødvig
Brøndkjær, M., Lyderslev Skole, Storeh.
Frandsen, F., Hind., Gjevnø, Storeh.
Hansen, Niels, Egedegaard, Storehedinge
- Hans P., Gdr., Brøndsager, Lyderslev,
Storehedinge
Jensen, Frd., Gdr., Toftehøj, Storehedinge
Jonassen, Hans, Gdr., Lund, Rødvig
Karlsenhøj, Poul, Gdr., Gjevnø, Storeh.
Kristensen, Jens, Gdr., Sandager, Lyders-
lev, Storeh.
Larsen, Kr., Gdr., Lund, Rødvig
Lange, F. Chr. Krebs, Frimenighedspræst,
Lyderslev, Storehedinge
Mayntz Clausen, J., Forpagter, Højstrup,
Rødvig
Michaelsen, Chr., Bageribestyrer, Lyders-
lev, Storeh.
Mortensen, Lærer, Lund, Rødvig
Nielsen, N. Juel, Gdr., Lund, Rødvig
- Ida, Gdrsk., Spangsbæk, Lund, Rødvig

Olesen, Marie, Forstanderinde, Lyderslev
Syge- og Alderdomshjem
- Osvald, Malermester, Gevnø, Storeh.
Pedersen, Peder, Træskomager, Lyshøj,
Lyderslev, Storeh.
Quistgaard, L., Læge, Lyderslev pr. Storh.
Raunshøj, J., Gdr., Lund, Rødvig

Magleby.

Berthelsen, cand. phil., Magleby, Borre
Hyllekvist, pens. Lærer, Magleby, Borre
Jensen, Konrad, Gdr., Budsene, Borre
- O., Købmd., Sømarke, Borre
- V., Lærer, Mandemark, Borre
Rosenkrantz, Oluffa, Baronesse, Liselund,
Borre
- Erik, Baron, Liselund, Borre
- Th., Baronesse, Liselund, Borre
Scavenius, Godsejer, Klintholm, Borre

Magleby-Stevns.

Børresen, Jørg., Gdr., Magleby, Klippinge
Hansen, Karen, Gaardejerenke, Klippinge
Jensen, Jens, Gdr., Magleby, Klippinge
Jørgensen, J., Gdr., Magleby, Klippinge
- Mejeribst., Klippinge
Larsen, H. P., Tømrermester, Lykkekro,
Klippinge
Marx, Stationsforst., Klippinge
Nielsen, Hans, Murermester, Klippinge
Petersen, Hans, Gdr., Klippinge
Schmidt, C., Lærer, Klippinge
Smidt, Karetmager, Klippinge

Mern.

Bruun, Kr., Lærer, Mern
Christoffersen, A., Gdr., Mern
- H., Forvalter, Sæftstationen, Mern
Ebbehøj, Lærer, Mern
Hansen, E., Gdr., Lilbygaard, Mern
- L., Skovgaard, Gdr., Sandvig, Mern
Jensen, Christoffer, Gdr., Sageby, Mern
- Henr., Gdr., Sageby, Mern
- Johs., Gaardbest., Sandvig, Mern
Larsen, L. P., Ungk., Taageby, Mern
Lassen, Godsejer, Høvdinggaard, Mern
Meinertsen, Provst, Mern
Olsen, Laur., Landpostbud, Mern

Næstelø-Mogenstrup.

Andersen, A. O., Mejeribest., Brandelev
Bendtsen, O., Gdr., Brandelev
Carlsen, A., Gdr., Brandelev
Frandsen, J. J., Gdr., Brandelevgaard,
Brandelev
- L. P., Sognefoged, Brandelev

Gasmann, Godsejer, Fladsaagd., Næstved
- Frue,
Glenthøj, Sognepræst, Næstelsø
Hansen, Hans, Gdr., Landbrugskand., Elle-
kildegaard, Næstved
- H. F., Ungkarl, Næstelsø, Næstved
- J., Lærer, Pederstrup, Lou
- H. P., Gdr., Skovbo, Næstelsø, Næstv.
- Chr., Gdr., Pederstrup, Lou
- Ole, Gdr., Blangslev, Lou
Hermansen, P., Møller, Brandelev
- Chr., Gdr., Brandelev
Kristensen, Chr., Gdr., Brandelev
Nielsen, N. B., Gartner, Brandelev
- Hanne, Gaardejerske, Brandelev
Næstelsø Sogns Bogsamling, ved Pastor
Glenthøj, Næstelsø pr. Næstved
Olsen, O. Fr., Sognef., Blaneslev, Lou
Pedersen, Carl, Gdr., Pederstrup pr. Lou
- J. P., Gdr., Nordgaard, Brandelev
- J., Lærer, Brandelev
Rasmussen, H., Tømrermester, Brandelev
Ravn, Lærer, Næstelsø pr. Næstved

Næsby-Tyvelse

Howden-Rønnenkamp, Kmhr., Godsejer,
Næsbyholm, Sorø

Roholte.

Hansen, Kristiane, Frue, St. Elmue, Fakse

Rønnebæk.

Brandt, Sognepræst, Rønnebæk, Næstved
Collet, Enkekimhr.inde, Rønnebæksholm,
Næstved

Hansen, P., Gdr., Stenstrup, Næstved
Jonquières, de, Frk., Grevens Vænge, Nstv.
Lund, Andr., Skom., Stenstrup, Næstved
Pedersen, R., Gdr., Sipperup Østergaard,
Næstved

Rasmussen, J., Gdr., Borup, Næstved
Wolff, Sneedorff, Hofjægern., Godsejer,
Grevens Vænge, Næstved

Skibbinge.

Jørgensen, O. A., Lærer, Abildhøj, Præstø
Poulsen, H. F., Gdr., Skibbinge, Præstø
Rasmussen, Propr., Lundegaard pr. Præstø

Snesere.

Andersen, J., Sognefoged, Snesere
- L. J., Gdr., Snesere
- E., Forpagter, Askov, Bøgesø
- L., Gdr., Snesere
Bang, Chr., Gdr., Snesere

Dam, Emil, fhv. Højskoleforstander, Brø-
derup, Tappernøje

Hansen, H. J., Mejeribst., Sølperup, Tap-
pernøje

Hjortsø, A., Enkefrue, Aaside, Snesere
Jensen, Hans Fr., Gdr., Nr. Smidstrup,
Tappernøje

- L., Lærer, Nr. Smidstrup, Tappern.

- Laurits, Askov, Bøgesø

- R. M., Lærer, Snesere

- Enkefrue, Højbohus, Snesere

Jespersen, H., Propr., Aasideg., Snesere St.

Jørgensen, Gert, Gdr., Snesereg., Snesere

- Dyrsløge, Snesere

Larsen, N., Gdr., St. Røttinge, Tappernøje

Nielsen, Axel, Gaardbst., Snesere

- Vilh., Murermester, Sølperup, Tappern.

- R., Gdr., Brøderup, Tappernøje

Pedersen, Jens, Ungk., Snesere

Qvist, Petrine N., Nr. Smidstrup, Tappern.

Rasmussen, Jul., Murermester, Snesere

- R., Gdr., Snesere

Spjellerup-Smerup.

Christiansen, Johs., Lærer, Spjellerup, Ka-
rise

Jensen, J. P., Gaardbest., Smerup, Karise

Olsen, Chr., fhv. Parcellist, St. Taarøje,
Fakse

Pedersen, Niels, Gdr., L. Taarøje, Fakse

Stege Landsogn.

Jensen, Lærer, Lendemark, Stege

Nielsen, Niels, Gdr., Udby, Stege

Storehedinge Landsogn.

Henriksen, Frøhdl., Sierslev, Storeh.

Jensen, Hans, Gdr., Mosegd., Storehedinge

Sørensen, P. J., Bankk., Erikstrup, Store-
hedinge

Strøby.

Heding, E., Lærer, Strøby Egede, Strøby

Pedersen, Anna, Lærerinde, Strøby

Vedel, A., Kammerherre, Vedelsbo, Strøby
Egede pr. Køge

- M., Kammerherreinde, Strøby Egede

Sværdborg.

Christensen, Anna, Gaardejerske, Svær-
borg, Lundby

Pedersen, Otto, Gdr., Klokkekildegaard,
Sværdborg, Lundby

Sædder.

Dreier, Gaardbestyrer, Raarisegaard,
Thureby
Lomholt, Møller, Sædder, Thureby

Toksværd.

Christensen, Forst., Bruunsminde, Tok-
sværd, Olstrup
Christiansen, G., Toksværd, Olstrup St.
Hansen, Knud, Gdr., Nr. Tvede, Olstrup
- A., Gdr., Nr. Tvede, Brandelev
Jensen, Jens, Gdr., Toksværd, Olstrup
- Joh., Gdr., Kristiansm., Dysted, Olstrup
- Albert, Gdr., Toksværd, Olstrup
Nielsen, L. P., Gdr., Boserup, Olstrup
- Anton, Gdr., Nr. Tvede, Brandelev
Rasmussen, Karl, Hind., Sørup, Olstrup
Troelsen, P., Gdr., Nr. Tvede, Olstrup

Tybjerg.

Frandsen, Gdr., Tybjerglille, Herlufmagle
Larsen, J. Chr., Gdr., Tybjerglille, Herluf-
magle
Steinmann, Kammerhr.inde, Tybjerggaard,
Herlufmagle

Udby.

Haase, W. H., Sognepr., Udby, Lundby
Madsen, Chr., Gdr., Udby pr. Lundby

Ulse.

Michelsen, J., Lærer, Ulse, Haslev
Nielsen, Jens, Gdbst., Ulse Olstrup, Røn-
nede
Olsen, Marie, Ulse, Haslev

Valløby-Taarnby.

Bluhme, Stiftsdame, Vallø
Brødsgaard, Gartner, Vallø
Johansen, P., Gdr., Valløby, Vallø
Kristiansen, Kr., Gaardbst., Valløby, Vallø
Lichtenberg, Provst, Valløby, Vallø
Schestedt-Juel, Stiftsdame, Vallø
Vallø Stifts Bibliothek

Vejlø-Vesteregesborg

Hald, Johanne, Lærerinde, Myrup, Lou
Horstman, Godsforv., Gaunø, Næstved
Skov, P., Lærer, Abbednæs, Næstved

Vemmetofte.

Egede, Forpagter, Vemmetofte, Fakse
Larsen, K. A., Skovfgd., Vemmetofte, Fakse
Lichtenberg, M. de, Klosterfrk., Vemme-
tofte

Ohlmann, Sognepr., Vemmetofte, Fakse
Rosen, Priorinde, Vemmetofte, Fakse

Vesteregede.

Jensen, Skovf., Dænderup Vænge, Haslev

Vollerslev-Gørslev

Hansen, J. C., Kbmnd., Gjørlev, Østervang
Nielsen, H. P., Lærer, Gjørlev, Østervang

Vordingborg Landsogn

Yde, Fr., Oversygepl., Oringe, Vdbg.

Ørslev.

Andersen, H. C., Gdr., Ellerødgd., Vor-
dingborg
Hansen, Hans, Gdr., Bragegaard, Ørslev,
Vordingborg
- H. P., Lærer, Ørslev, Vordingborg

Østeregesborg.

Frandsen, Monrad, Sognepr., Ø. Egesborg,
Mern
Kæstel, Louis, Lærer, Tolstrup, Stensved

Præstø Landdistrikt.

Jespersen, Godsiv., Nysø, Præsto

Udenfor Amtet.

Aarup, Kbmnd., Holte
Andersen, Hee, Pastor, Lille Næstved
Arnholtz, Svend, cand. polyt., Vandbyg-
ningsingeniør., Gl. Kongevej, Kbhvn.
Bagger, Redaktør, Haslev
- Poul, Grosserer, Thorvaldsv. 2, Køben-
havn V.
Behrens, Red., Ny Toldbodvej 55, Kbh.
Bibliotheket for Silkeborg og Omegn
- for Vejle By og Omegn
Blechingberg, Frue, Østerbrog. 13³, Kbh.
Christensen, Redaktør, Rnigsted
Christoffersen, Christoffer, Gdr., Fjeldgaard,
Braaby
- Vald., Gdr., Hammersgaard, Braaby
Clausen, Krag, cand. theol., Kronprinsens-
vej, Kbh. F
Dahl, Sognepr., Guderup, Als
Dansk Folkemindesamling, det kgl. Bi-
bliotek, Kbh.
Det danske Sprog- og Litteratur-Selskab,
det kgl. Bibliotek, Kristiansgade, Kbh.
Didriksen, Johannes, Direktør, Søvej 33⁴
Holte
- D., Gynnasielærer, Charlottenlund
- J., Læge, Gylling

- Duepetersen, Læge, Borum, Mundelstrup
Edinger, Overretssagfører, Nørregade 39,
Kbhvn.
- Esbjerg Centralbibliotek
Fadum, P., Lærer, Holsted, Næstved
Fugl, Apoteker, Vejen
Gregersen, Lærer, Ørslev Højsk., Egebjerg
Gøtzsche, Lektor, Herlufsholm
Hansen, Anna, Frk., Adr.: Adjunkt Reh-
ling, Sundvej 33, Charlottenlund
- Kr., Statskonsulent, Lyngby
Hauen, R. v., Fabrikant, Gl. Kongevej
177, Kbh.
Jensen, Th., Lærer, Velling Skole pr.
Ringkøbing
- J. P., Maler, Bakkeh., Haslev
Jørgensen, S., Lærer, St. Jørg., Torreby,
Søllested
- Bankbestyrer, Aalborg
- N., Forst., Malling Landbrugsskole,
Malling
Kgl. Bibliotek ved Boghdl., Haase, Løv-
stræde 2, København
Krarup, Rektor, Herlufsholm, Næstved
Køge Folkebibliothek
Landsarkivet for Sjæll., Jagtvej 10, Kbh.
Landsarkivet for Fyen, Odense
Larsen, Chr., Lærer, Kastrupvej 12, Ros-
kilde
- J., Gdr., Braaby
Lundby, J. T., Prof., Upsalag. 6^a, Kbh. Ø
Lundgaard, Lærer, Glamsbjerg
Madsen, Morits, fhv. Højskoleforst., Ringe
Nationalmusæets 2. Afd., Kbh.
Nielsen, Andrup, Købmand, Haslev
Odense Centralbibliotek
- Petersen, Karl K., Handelsr., Vangehuset,
Wergelandsallé 4, Søborg
- Henr., pens. Lærer, Ved Linden 13^a, Kbh.
- Lærerinde, Stenshøj Odder
- Stenberg, Falkoneralle 57, Kbhvn V
Skovgaard-Petersen, Dispacheur, Vallerød,
Hørsholm
Preuss, Skovkasserer, Nykøbing F
Rasmussen, C. R., Gdr., Lysholms Allé,
Haslev
Reitzels Boghandel, København
Richter, Sognepræst, Vejen
Rigsarkivet, København
Rosted, Redaktør, Assens
Rørdaun, Bibliotekar, A. N. Hansens Allé,
Hellerup, Kbh.
Schou, H. H., Direktør, Pilcallé 27, Kbh.
Stevns, Ole, Voldby Højsk., Djursland
Statens Lærerhøjskole, Odenseg. 14, Kbh.
Sønderjydske Landsbibliotek, Aabenraa
Sørensen, C., Forpagter, Hastrupg., Tureby
Sønderborg By- og Amts Bibliotek
Statsbiblioteket, Aarhus
Statens Bibliotekstilsyn, Studiestræde 38,
København
Svenska Landsmål, J. A. Lundel, Upsala
Tange, H., Sagfører, Aars
Tøgern, Ingvor, Insp., St. Møllev. 5, Kbh. C
Vedsmann, Skoleinspektør, Søborg, Kbh.
- Hedin, Nørregade 39, Kbh.
Universitetsbibliotheket, Lund, Sverrig
— — Upsala
— — København
Willadsen, Poul, Rosenlund, Østebrogade
88a, København
Ørum, Direktør, Elektricitetsv., Haslev

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
Næstved Overdrev, af Kommunalærer, cand. phil. <i>R. Nielsen</i> , Næstved	3
Provst Terpager i Mern, af Provst <i>H. P. Meinertsen</i> , Mern . . .	87
Vordingborg Slot og Købstadens Befæstning, af <i>Kai Uldall</i> . . .	101
Hoverie-Forening, Tryggevelde Gaard angaaende, ved Parcellist <i>Jens Jørgensen</i> , Lille Linde	114
En bondefogedinstruks, ved <i>Holger Hjelholt</i> , ...	125
Provst Vilh. Petersen, ved Provst <i>H. P. Meinertsen</i> , Mern . . .	128
Landbrugsskoleforstander Morten Nielsen, Sydsjællands Landbrugs- skole ved Gdr. <i>Hans Hansen</i> , Ellekildegaard.	131
Aarsberetning fra Formanden	133
Medlemsliste	135

